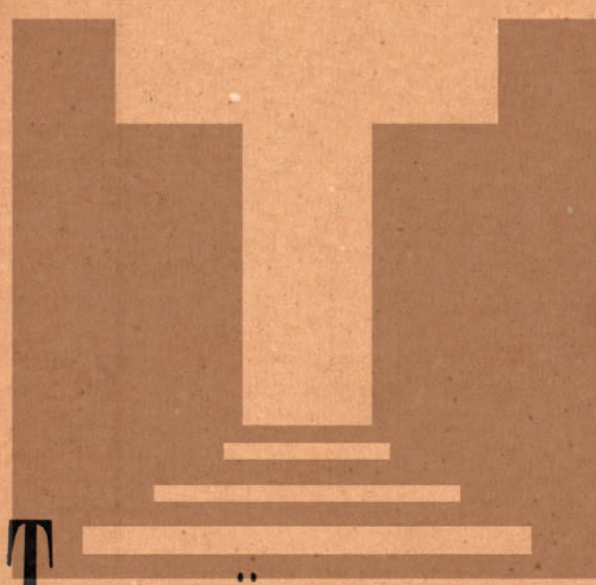

T E R C Ü M E

İBN AL-MUKAFFA'	Seçmeler
PROPERTIUS	Elejiler
CATULLUS	Şiirler
CATULLUS	Julia ile Manlius'un Düğünü
ANDRÉ MAUROİS	Shakespeare
T. S. ELIOT	Dante
JEAN-LOUIS BARRAULT	Heyecan Üzerine
FRANZ KAFKA	Avcı Cracchus

FRIEDRICH DÜRRENMATT Adam ve Benzeri
(Oyun)

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL .. Haşmet Gülkökan
MEMDUH ŞEVKET ESENDAL .. Celile

T E R C Ü M E

Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Kurulunca üç ayda bir çıkarılır.

YAZI KURULU : Salâh BİRSEL, Afif OBAY, Nebil OTMAN, Tahsin SARAÇ,
İrfan ŞAHİNBAŞ, Bedrettin TUNCEL

Dergiye gönderilen yazılardan basılmayanlar geri verilmez.

Çeviri ve yazılar şu adrese gönderilmelidir : TERCÜME DERGİSİ, Tercüme
Kurulu, Millî Eğitim Bakanlığı, Yayın Müdürlüğü, ANKARA.

Dizildiği ve basıldığı yer : Ankara Üniversitesi Basımevi - 1966

T E R C Ü M E

SAYI : 87

TEMMUZ - EYLÜL 1966

CİLT : XVIII

IBN AL-MUKAFFA'

SEÇMELER

İbn al- Mukaffa' (723-759) Arab dilinde edebi nesrin ilk kurucularından ve en kudretli müessirlerindendir. Aslen İranlı olduğu halde bu dili mükemmelliğine erişilmez bir ustalikle kullanmış, kendisinden sonra gelenlere aşılmaz bir örnek olmuştur. Bununla beraber Arapça sağlam bir üslub, belagat ve dil bütünlüğü gösteren eserlerinin iç yapısında İranlı aslına bağlı kalmış, Arab dilinde Sasanî nesrinin iç özelliklerini devam ettirmiştir. Nitekim telif eserlerinin hemen hepsi kısa cümlelerle ifade edilen, hayale çok yer bırakan bir nevi *Pend-nâme* karakteri taşımaktadır. İlk telif eseri kabul edilen *Adab al- Kabîr* risalesi bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Eserleri derin kültürünü, çok taraflı sağlam bilgisini yansıtmakta, İbn al- Mukaffa'nın asırların ötesinden, değerinden hiç bir şey kaybetmeyen hayat felsefesini, fazilet, ahlâk ve din hususundaki inançlarını bize kadar ulaştırmaktadır. Bu eserleri tercüme ve telif olarak iki kısma ayırmak gerekir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi ilk eserleri Pehlevî'den tercüme mahiyetindedir. Bunlar arasında aslı Hind'den *Pañçatantra*'dan gelen *Kalîla ve Dimna* bilhassa önemli bir yer işgaleler ve konusunun geniş bir kitleye hitabetmesi yüzünden süreli bir şöhrete sahiptir.

Telif eserlerinin miktarı azdır. Bunlar daha ziyade yirmi-otuz sahifeyi geçmeyen kısa risalelerdir. Bunlardan bilhassa *Adab al-Kabîr*, *Adab al-Sagîr*, ve *Yatimat al-Sultan* risaleleri mühim eserlerindedir.

Aşağıda bu büyük edib'in *Adab al-Kabîr* ve *Yatimat al-Sultân* risalelerinden bazı seçmeler sunuyoruz.

ADAB AL - KABÎR'den

Dostundan canını, malını esirgeme bilgi; yolunda çaba ve ilgini kesme; herkese güler yüzlülük ve şefkat göster; düşmanından da adalet ve insafını esirgeme.

İnanç ve haysiyetinden kimseye fedakârlık yapma. Haysiyetinden cömertlik etmek zorunda kalırsan bunu ancak bir büyüğüne veya baya ve nihayet evlat uğruna yapmalısın, fakat bunlardan başkasına aslâ.

Dostunun beğendiğin bir fikir veya sözünü duyarsan, sırf başkalarına karşı değerli görünmek çabası ile, bunları kendine maletmeye kalkışma. Dostunun fikirlerini kendisine bırakarak dürüst olmak olgunluğunun sana sağlayacağı değerle yetin. Şunu unutma ki bunun aksini yapmak yalnız arkadaşına karşı kötü bir hareket değil, aynı zamanda utanç verici bir şeydir de.

Eğer başkasının fikirlerini kullanarak, kendisinin de hazır bulunduğu bir mecliste konuşacak kadar ileri gidersen haksızlığı ve hayaşızlığı nefsinde toplamış olursun. Bu insanlar arasında yaygın kötü bir huydur.

Oysaki, erdem ve olgunluk, senin fikir ve sözlerini çalan dostunu başışlamak, onunkileri de kendisine bırakarak, onu bunlarla değerlendirmekle gerçekleştirilir.

İyice düşünmeden bir şeyi anlatmaya başlayıp yarıda kesen ve "sonra anlatırım" diyen kişilerden olma. Böyle yaparsan ağzını açtıktan sonra aklı başına gelen kimse durumuna düşersin. Önceden iyice düşün, sonra anlatmaya giriş. Başladıktan sonra vazgeçmek düşüncesizliktir ve karşıdakinin de canını sıkar.

Aklını ve sözünü yerinde kullan, çünkü her doğru şey her zaman güzel değildir. Söz ve fikir zemin ve zamana uyduğu takdirde tamdır. Eğer yanlış zaman seçersen zorluğa düşersin. Fakat onu yerinde kullanırsan bundan daha değerli, daha güzel bir şey olamaz.

Bilginlerin meclisinde bulunduğun zaman onlar, senin konuşmaktan çok kendilerini dinlemeye daha hevesli olduğunu anlasınlar.

Kendisine karşı dostluk duyduğun bir kimseyi hoş sözlerle övmek istersen bunu ciddiyet sınırları içinde tut, içinde alay bulunan sözlerle onu övmeye kalkışma, amacını aşma.

Asla ciddiyeti alay ile karıştırmaya kalkışma, çirkin bir şey yapmış olursun. Alayı da ciddiyetle karıştırmak, bu sefer de o alay olmaktadır çıkar.

Yalnız bir ortam biliyorum ki orada ciddiyeti alay ile karşılayabilir isen doğru hareket etmiş olursun: Eğer kızgın bir kimse sana sert ve kötü sözlerle hitab ederse ona güler yüzle, hoş görürlülük ve ölçülü bir tutumla, alaylı bir şekilde cevap verebilirsin.

Dostunu düşmanınla beraber görürsen bu seni kızdırmasın. O, şu iki insandan biri durumundadır: Eğer güvenilir bir dost ise, dav-

ranışlarının senin için en faydalısı onun senin düşmanıyla beraber bulunmasıdır. Böylece onun kötülüklerinden seni koruyabilir, kusurlarını örter ve arkanda olup bitenler hakkında seni aydınlatır. Halbuki dostunun senin de kendilerine güvendiğin kimselerle bulunması sana hiç bir fayda sağlamaz.

İkinci tip insanlara gelince: Eğer bir kimse güvendiğin yakın dostlarından değil ise ne hakla onun başkaları ile ilişkisine engel olabilir, ve onu yalnız senin istediğin kimselerle arkadaşlık etmeye zorlayabilirsin.

Söz ve sohbetinde dostlarına karşı üstünlük gösterisine girişme. Onların böyle bir kaniya varmalarını önlemek için de söz ve fikirlerinin doğruluğunu ortaya koyacak şeyleri aşırı bir şekilde ileri sürmekten kaçın.

Eğer ağırbaşlı, etkili olmak, herkesin dostluğunu kazanmak, içinde tehlike ve güçlüklerin bulunmadığı bir yol tutmak istersen bilgisizmiş gibi görünen bir bilgin, konuşmasını bilmezmiş gibi konuşan bir kimse ol.

İlim şüphesiz sana doğru yolu gösterir, fakat bu hususta iddialı olmaz isen insanların hasedini kendinden uzak tutmuş olursun.

Konuşmaya gelince, eğer ona ihtiyacın olursa seni amacına eriştirecektir, fakat sükût seni ağır başlı gösterir ve sana insanların sevgisini sağlar.

Eğer etrafındakilere senin de bildiğin bir şeyden bahseden, veya önceden işittiğin bir haberi bildiren bir kimse ile karşılaşırsan, sırf onlara bunları kendinin de bildiğini göstermek hırsı ile beraber anlatmaya, sözün arkasını getirmeye kalkışma. Bu hafiflik, hırs, kötü bir huy ve akıl kıtlığıdır.

Bir şeyi vaadetmeden yapmaya, söyleyip de yapmamaktan daha yeterli bir insan olduğunu dostalarına ve genellikle herkese anlatmaya çalış. Çünkü yapabileceğinden fazlasını vaadetmek çirkin ve ayıp bir şey, söylediğinden fazlasını gerçekleştirmek bir değerdir.

İktidar, mal-mülk, makam ve gençlik sarhoşluğundan kendini korusun. Bu insanın aklını başından alan, vakarını yok eden, kalbi, görüşü, duyusu, ve dili faydalı şeylerden alıkoyan bir cinnet fırtınasından başka bir şey değildir.

Şunu unutma ki, insanlardan kendini çekmen sana düşman, herkese yakınlık göstermen ise sana kötü dostlar kazandırır. Uygunsuz arkadaşların kötülükleri ise düşmanların kininden daha zararlıdır. Çünkü kötülerle dostluk kurarsan onların suç ve kusurları seni sıkıntıya, zor durumlara düşürür. Eğer onlarla arkadaşlığına son vermeye kalkışırsan bu sefer de dostluğa ihanet etti diye adın çıkar. Bu ise tutumunun nedenlerini açıklamaksızın sadece kusurunu yaymak isteyenlere fırsat hazırlar. Unutma ki, kusur ve kabahatler pek çabuk yayılır, fakat onları işlemekteki zorunluluklar asla yayılmaz.

İnsanlara karşı, aklıbaşında bir kimsenin asla vazgeçemeyeceği, onlarsız yaşama ve benliğini korumanın imkânsız olduğu şu iki tutumu izle: Genellikle herkese karşı çekingen ve ölçülü hareket et. Hiç bir zaman uyanık, kuvvetli, hazırlıklı ve yeterli olmaktan geri kalma.

İkincisi ise dostluk ve yakınlık gösterme tutumudur. Bunu ancak güvendiğin yakın dostlarına karşı izle. Türlü vesilelerle onlara önem verdiğini kendilerine göster, sözlerinin konusu daima sonunda onlara dönsün. Aramızdaki güvensizlik ve çekingenlik işaretlerini ortadan kaldır. Bu gruba girebilecek, buna lâyık insanlar çok azdır, çünkü aklı başında olanlar ancak sınıdıktan, iyice araştırdıktan ve iyi niyetine, dürüslüğüne güvendikten sonra bir kimyesi bu kapıdan sokar.

Hiç bir söz ve fikirle dostuna üstün gelmeye kalkışma. Tesadüfen böyle bir şey meydana geldiyse zaferini ve onun delillerini ileri sürerek dostunun canını sıkmaya, ona kaba davranmaya girişme. Üstünlük hırsı ve kötü niyet bazı kimseleri bu türlü davranışlara sürükler. Sözler unutulduktan sonra bile bunların peşine düşer, üstünlüklerini isbata deliller ararlar ve sonra da bunlarla arkadaşlarına karşı üstünlük direnimine devam ederler. Bu akıl kıtlığı ve kötü bir huydur.

Mevkiinden ve kudretinden dolayı sana saygı gösterenlerin bu tutumu seni kıvandırmasın; çünkü kudret dünya nimetlerinin pek çabuk yokoluverenlerindedir. Sana malından ötürü saygı gösterenlerin bu davranışından da memnun olma; çünkü mal çabuk elden uçmada kudretten geri kalmaz. Soy-sopundan dolayı saygı göstermelerinden de memnun olma; çünkü din ve dünya işlerinde sahibine en az fayda sağlayan bunlardır. Fakat eğer bir kimse sana inanç ve şahsiyetinden dolayı saygı gösterirse bu seni memnun etmelidir; çünkü şahsiyetin bu dünyada, inançların ise öteki dünyada seni asla terketmez.

'ATİMAT AL-SULTÂN' dan

Tok gözlü kimse aç ve çıplak da olsa zengin, açgözlü dünya malına sahip de olsa fakirdir.

Hayatın tadı şu dört şeye sahip olmaktadır: Ev, kadın, güzellik, ve zenginlik.

Dünyanın güçlükleri dördtür: Yalnız başına ihtiyarlık; gurbette hastalık; yokluk içinde çok borç; yolculukta uzun yol.

Şu dört şey büyük felakettir: Kalabalık aile, az mal, kötü komşu, huysuz zevce.

Şu sekiz huy cahillere göredir: Hiç yoktan öfkelenmek; yersiz cömertlik; boş yere bedeni yormak; dostunu düşmanını bilmekten aciz olmak; lâıyk olmaya sır vermek, denemeden bir kimseye güvenmek; akıl ve vefadan yoksun kimseye iyi niyet beslemek; lüzumsuz yere çok konuşmak.

Eğer bir hükümdar işin alayına sapsarsa kendisine olan saygıyı yitirir; yalancıları dost olarak seçerse hor görülür; haksızlıkta bulunursa sultanlık kudretini yıpratır.

Bir hükümdar işleri yürütürken şu üç tutumu izlemelidir: Öfkeli anında cezayı ertelemek; mükâfatlandırmada aceleci olmak; vakti geçmesinden korkulmayan bir mesele hususunda karar vermekte acele etmemek. Çünkü cezayı ertelemekle af imkânı, mukâfatlandırmada acele etmekle halkın bağıllığı, acele olmayan bir meseleyi geciktirmekle fikir değiştirme ve en doğru karara varma imkânı sağlanır.

Dünyada sâbit, devamlı ve kalıcı olmayan şeyler şunlardır: Bulutun gölgesi; kötünün dostluğu; kadının sevgisi; yalancının övgüsü; çok mal; saati saatine uymayan zalim hükümdar.

* * *

Üç kişi *Aklın* mı, *İktidarın* mı, yoksa *Sağlığın* mı dünyada en değerli şey olduğu konusunda tartışıyorlardı. Bir tanesi *aklın* en değerli şey olduğunu ileri sürdü. Diğeri, en üstün şey *iktidardır*, diye atıldı. Üçüncüsü ise *sağlığın* herşeyden değerli olduğu fikrini savundu. Böylece herbiri üstün bulduğu şeyi övmeye, ve onun üstünlüğünü isbata girişti. Tartışmanın en hararetili anında yanlarına devrin seçkin hakimlerinden birisi geldi. Bu hakim bir çok olumlu kehanetleri ile anılmıştı ve hatta hayalinde bir çok şeyleri çeşitli şekillerde canlandırma kudretine sahipti. Hemen kendisinden aralarındaki anlaş-

mazlığa bir çözüm yolu bulmasını, tartışma konusu olan şeylerden hangisinin en değerli olduğunu açıklamasını istediler. Hakim bu teklifi kabul etti ve düşünceye daldı. Biraz sonra önünde üzerinde ağır bir elbise, kıymetli taşlar bulunan güzel yüzlü bir genç suretinde *akul* canlandı. Yüzü sanki güneş gibi idi ve nurlar saçıyordu. Dört köşe bir şey üzerine oturmuştu.

Bundan sonra, uzun boylu, sağlam yapılı, kolları iri, bilekleri kuvvetli, omuzları geniş, sonsuz bir kuvvet ve kudrete sahip bir genç suretinde *iktidar* canlanmaya başladı. Gözlerinde bir perde vardı. Yuvarlık, daire şeklinde bir şey üzerinde oturmakta idi.

Bunun ardından hakimın önünde renkli elbiseli, güzel kokular saçan, çok süslü ergin bir erkek suretinde *sağlık* canlandı. Bir araba üzerinde oturmakta idi.

Hakim evvela *akla* döndü ve "bu üzerinden saçılan nurlar nedir öyle" diye sordu. *Akul*: "Bunlar ilim ve basiretin ifadesidir" dedi. Hakim: "Ya bu kıymetli ziynetler nedir?" diye sorunca O: "Bunlar dünya nizamını sağlayan ve onunla ilgili işlerin mükemmelliğini gerçekleştiren vekar ve ağırbaşlılığın, bilgiye susamışların ardından koştugu ilim zevkinin ifadesidir" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hakim kendisine üzerinde oturduğu dört köşe şeyin ne olduğunu sorunca *akul* şöyle cevap verdi: "Bu, hareketimdeki ağırlığı ifade etmektedir, netekim eğer bir yere yerleşirsem, başkası tarafından hareket ettirilmedikçe kolay kolay oradan uzaklaşmam". Hakim bundan sonra *devlete* döndü ve ona: "Bu uzun boy, bu kocaman azalar, bütün görünüşünü etkileyen bu değişmez katılık nedir böyle" dedi. *Devlet* hakiminsözlerine şöyle cevap verdi: "Bunlar kudretimın büyüklüğünün, saldırı ve galebemin şiddetinin ifadesidir. Kudret ve kuvvetim bir çok askere, sayısız atıya, zayıf toplumlara kolaylıkla üstün gelebilecek kadar büyüktür". Bunun üzerine hakim: "Ya bu gözlerindeki perde ne öyle?" diye sorunca *devlet* şöyle karşılık verdi: "Bu, bazan beni hakketmenin, bazan da hakketmeyenin eline düşmemin, bazan lâıyk olana, bazan da olmayana nasib olmamın ifadesidir. İşte bundan ötürü iyi göremez haldeyim." dedi. Bundan sonra hakim üzerinde oturduğu yuvarlak küre şeklindeki şeyin ne olduğunu sordu, *devlet*: "Bu, bir yerde fazla kalamayışımı, sebatsızlığımı, durmadan bir toplumdun diğerine geçişimi gösterir" diye cevap verdi.

Hakim nihayet *sağlığa* döndü ve ona "sen kimsin?" dedi, o, "ben sağlığım" diye cevap verdi. Hakim "Böyle ergin bir erkek şek-

linde teecessüm etmen neden?" deyince, *sağlık* "Çünkü bu insanlar için en üstün durumdur" diye karşılıdı. Bundan sonra hakim, üzerinde gördüğü renkli elbisenin ne ifade ettiğini anlamak istedi, *sağlık* bunların ziyet ve süsleri olduğunu açıkladı. Kendisinden saçılan güzel kokuların anlamını öğrenmek isteyince de onların insanlara sağladığı faydaların ifadesi olduğunu, bundan dolayı da herkesin ardından koştuğunu anlattı. Bunun üzerine hakim üzerinde oturduğu arabanın ne olduğunu sordu, *sağlık* şöyle cevap verdi: "Bu, hareket ettirildiğim zaman buna uymaktaki süratimi, terkedildiğim zaman ise yerime bağlılığımı ifade eder" dedi.

Bütün bunlardan sonra hakimın önünde orta boylu, vücut yapısı ölçülü, hareketleri enerjik, iyi yüzlü, olgun yaşta bir kimse canlandı. Üzerinde bembeyaz, tertemiz bir elbise vardı. Bir elinde *acı*, diğerinde *tatlı* tutuyor, önünde ise bir devâ karışımı bulunuyordu. Dört ayaklı bir taht üzerine oturmuştu. Hakim ona döndü ve "sen kimsin" diye sordu. O: "Ben adaletim" diye cevap verdi. Hakim: "Neden böyle orta boylu, ölçülü hareketlisin?" dedi. *Adalet*: "Adaletin tıpkı benim durumumda, işte böyle iki yolun ortasında olması gerekir de ondan" diye cevap verdi. Hakim, üzerindeki elbisenin neden bu kadar temiz ve beyaz olduğunu öğrenmek isteyince *adalet*: "Çünkü ona hiç bir kir ve leke deymemiştir de ondan" diye karşılıdı. Bunun üzerine hakim: "Bu bir elindeki *acı*, diğerindeki *tatlı*, şu önündeki devâ karışımı ne?" diye sorunca *adalet* şunları söyledi: "Bu elimdeki *tatlı* adaletin lehine gerçekleştiği kimsenin duyduğu sevinci, diğer elimdeki *acı* ise adaletin aleyhine gerçekleştiği kimsenin duyduğu üzüntüyü anlatır. Önündeki devâ karışımına gelince: Bu, ölçülü olması için, *dört unsurun* (kan, balgam, safra ve sevdâ) aynı miktarda karışımından meydana gelmiş bir devâdır. İki hasım arasında gerçekleşen uzlaşmanın senbolüdür". Bunun üzerine hakim: "Üzerinde oturduğun bu dört ayaklı taht ne?" diye sordu, *adalet*: "Bana başka türlü sü uymaz; çünkü bir ayağı eksik olsa denge bozulur ve taht bir yana kayar. Halbuki benim hiç bir yana kaymamam gerekir" dedi. Hakim bunları dinledikten sonra: "Sen adalet olduğuna göre bu iki kişi hakkında bir hüküm vermeni, hangisinin haklı olduğunu ortaya koymamı istiyorum" dedi. Bu teklifi kabul eden *adalet* evvelâ *akla* döndü ve şunları söyledi: "Senin bu ikisi ile çatışmanın manası var mı? Pek alâ biliyorsun ki herşeyin çeşitli yönleri vardır ve bir kısım şeyler bir bakımdan, diğerleri başka bakımdan ötekine üstündür. Halbuki sen her bakımdan üstünsün. Şu iki hasımdan her biri yalnız tek bir şey için yaratılmıştır. Sen ise bütün

bilgilerle dopdolusun". *Akıl*; "Ey *adalet*, çok haklısın. Fakat bu duruma kendimi isteyerek düşürmedim. *Devletin*, sinsice kendi üstünlüğünü ileri sürerek bana karşı zulüm ve haksızlıkta bulunması beni buna zorladı. Sen aramızda bir hüküm vermedikçe de bu durumdan kurtulamayacağım" dedi. Bunun üzerine *adalet* şunları söyledi: "Eğer kendi hükmüme dayanarak aramızda bir ayırım yapmamı istiyorsanız ben şöyle söyleyeceğim: "Ey *akıl* sen basiret ve nursun. Sen, ey *devlet*, kuvvet, kudret, ve tedbir demeksin. Ancak ikiniz birleşerseniz bir tam meydana gelebilir. Birleşiniz, birbirinizi kucaklayınız, hemen tek varlık haline geliniz".

Adalet, bundan sonra *sağlığa* döndü ve şunları söyledi: "Sen ise, ey *sağlık*, hayatın süsü, güzelliği ve tadısın. Kiminle beraber olursan ona bir çok faydalar sağlarsın, o kimse için hayat güzelleşir, yaşaması mana kazanır".

Çeviren : Şevkiye INALCIK

TÜSTAV

PROPERTIUS

ELEJİLER

Sextius Propertius Carus I.Ö. 49-I.Ö. 15 yılları arasında yaşamıştır. Asisiun'da doğmuş, Roma'ya yerleşmiştir. Ailesi varlıklıdır. Fakat I.Ö. 41 yılında toprakları elinden alınmıştır

Propertius'un sanatçı kişiliği sevgilisi Cynthia ile yakından ilgilidir. Kızın asıl adı Hostia'dır. Ozan ona "Cynthos'lu" (bu, Delos adasında bir dağdır) anlamına "Cynthia" demiştir. Cynthia, aile seviyesi yüksek olmayan, buna karşılık iyi eğitim görmüş bir kızdır. Propertius onu çok güzel bir kız olarak betimler. Cynthia ozanın büyük sevgisine her zaman karşılık vermez. Çünkü bir erkeğe bağlı kalacak yaradılıştadır: uçardır.

Propertius dört elegeia kitabı yazmıştır, bunlardan üçünde Cynthia hâkimdir. Dördüncü kitapta, Cynthia'dan söz edilen iki elegeia dışında, yurt ve başka konular üzerinde yazılmış elegeia'lar yer alır.

Propertius, Tibullus ile eskiden beri karşılaştırılmıştır. Bazı kimseler Propertius'u, bazıları da Tibullus'u üstün görürler. Propertius'un güç anlaşılması, şiirlerine mitolojiyi bol bol katması, Tibullus'un ise açık ifadeli ve tuntuksuz oluşu Modern çağlarda ikincisinin tercih edilmesine yol açmıştır.

Propertius kişisel yetisi ve duygularının derinliği bakımından Tibullus'tan üstündür. Edebî bilgisi sanatçı yanını, tutkusu da ozan yanını güçlendirir.

Aşağıda çevirisi verilen iki şiir onun değerini ve elegeia'sının niteliğini gösteren örneklerdir.

I, 19

Artık korku vermez bana, Cynthia'm,
üzüntülü ölü ruhların yeri,
geciktirir miyim hiç can borcumu
son odun yığını üzerinde;
ama ölümden de korkuncu:
yoksun olmam sevginden
cenaze törenimde.
Külüm ayrı düşer mi dersin
unuttuğu sevginden?
Hayır, öyle hafiften değildi
çocuk Amor'un etkisi gözlerimde.
Sevgili karısını anmadan edemezmiş
yiğit Phylacides¹,
orada, o karanlık yerde:
evine dönmemiş mi Thessalia'nın hayali,
zevke varmaya istekli

1) Phylacides seferde ilk olarak Troia kıyısına çıkmış. o anda öldürülmüş. Karısı Laodamia kocasının ölümüne çok üzülmüş, tanrılardan onu tekrar görmeyi istemiş. Pluto dileğini kabul etmiş; o da kocasına sarılırken ölmüş.

gölge elleriyle²⁾
 Ne olursam olayım orada,
 hep senin denileyim
 cansız iken de:
 büyük sevgim
 ölümün kıyılarını aşar benimle.
 Oraya gelseler topluca
 ünlü güzel kadınlar,
 Yunanlı erkeklerin Troia ganimeti,
 daha üstün bulmam
 hiçbirini, senden
 güzellikte,
 buna izin versin hakbilir Toprak;
 uzun yaşılık ta olsa
 yazgın senin
 değerini bulur gene de
 gözyaşlarımla kemiklerin.
 Bunları duyabilsen.
 sıcaklığını yitirmiş külüm için
 yaşarken ardımdan sen!
 Acı gelmez ölümüm
 o zaman,
 hiçbir yerde.
 Cynthia,
 benim en çok korktuğum:
 seni külümden ayırması
 hakça dayanmayan Amor'un,
 hor görüp beni
 ölmeme,
 gözyaşlarını kurutmaya zorlaması seni,
 istemesen de!
 Tehditler uzayıp giderse,
 göğüs geremez
 kadının en güvenlisi de.
 Öyleyse
 sevişelim hakkımızken,
 hiçbir zaman yetmez sevgi,
 uzun sürse de.

2) Babası Phylakos bir Thessalia kenti olan Phylake'nin kurucusu olduğu için, Propertius Phylacides'ten "Thessalus = Thessalia'lı" diye söz eder.

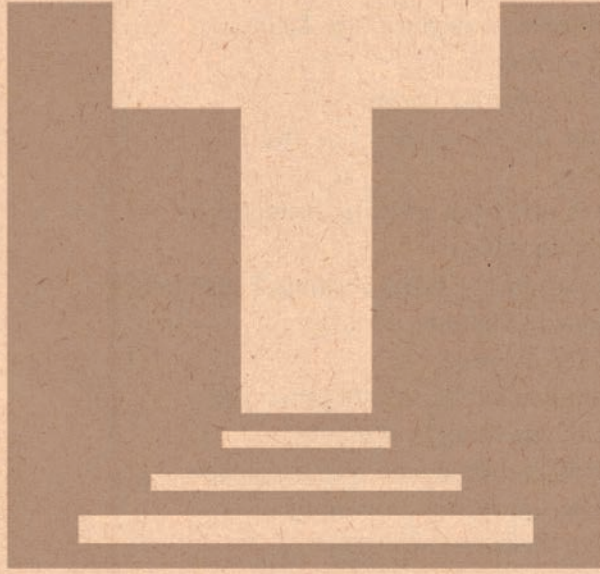
II, 27

Bilmeye çalışıyorsunuz,
 Siz ölümlüler,
 belirsiz son saatını insanın,
 bir de ne yolla geleceğini
 ölümün,
 arayıp soruyorsunuz
 açık göklerden,
 buluşları örneğince Fenikelilerin,
 iyi yıldızıyla
 kötü yıldızını kişinin.
 İster Part'ları izleyelim biz
 yaya,
 ister ardından gidelim Britan'ların
 donanmayla,
 korkusunu çekeriz görünmez tehlikelerin
 denizde, karada;
 ağlar dururuz
 canımızı tehlikeye attığımız için
 cenk gürültüleri arasında,
 sürüklendiği zaman karşı birlikler
 savaş tanrısının buyruğuyla
 sonu belirsiz çarpışmalara;
 çökmesin evlerimiz
 yangınla, yıkıntıyla,
 kara kupalar değmesin
 kimsenin dudaklarına.
 Seven bilir yalnız
 ne zaman, ne biçim öleceğini,
 korkusu olmaz onun
 ne savaştan,
 ne de esen kuzey yellerinden.
 Kürekçi de olsa
 Styx'ün³ sazları altında,

3) Styx, yeraltında akan ırmaktır. Ozanın kullandığı sözcük (Stygius, a, um) bu isimden yapılmış sıfattır.

görse de uğursuz yelkenlerini
yeraltı teknesinin,
aşar yeniden
hiçbir yasayla dönüş tanınmayan yolu,
geri çağırısın yeter ki
bir esintiyle
kızın sesi onu.

Çeviren : GÜNGÖR ÖNER

TÜSTAV

CATULLUS

ŞİİRLER

Gaius Valerius Catullus'un yaşadığı yıllar İ.Ö. 84 – 54 ile İ.Ö. 87 – 54 olarak gösterilmektedir. Bu, ozanın otuz yaşında öldüğü sözüne uyarak, otuz yaşını "kesin" ya da "yaklaştırma" almaktan ileri gelmektedir. Catullus Verona'da doğmuştur. Bu kentin bulunduğu kuzey İtalya'nın o çağda ileri bir edebî hayatı olmuştur. Ozanın ailesinin Verona'da önemli bir yeri vardır. Iulius Caesar oradan geçerken, Catullus'un babasının evinde konuk olarak kalmıştır.

Catullus öğrenimini bitirdikten sonra, çocukluk çağını geride bıraktığı bir sırada Roma'ya gitmiştir. Oranın varlıklı, zevke düşkün, ince, kültürlü çevresine girmiştir. Şiirlerinin çoğu bu sosyetenin görüşüne, anlayışına uygundur.

Catullus Roma'da yerleşmekle birlikte, zaman zaman doğduğu kente de dönmüştür. Memleketine bağlıdır, eyaleti ile övünür. Garda gölü üzerindeki Sirmio yarımadasındaki evini çok sever. Roma'daki üzüntülerini, sıkıntılarını bu sessiz yerlerde unutmuştur. Şiirlerinden birkaçını memleketinde yazmıştır.

Catullus'un geçim durumu iyidir. Roma'da da bir evi vardır. 13. şiirindeki sözlerini ozanın bir fantezisi olarak almak gerekir.

Catullus bulunduğu toplumun büyükleriyle ilişki kurmuştur. Caesar ile arası ilkin açıkken, sonradan düzelmiştir. 57 yılında Bithynia propraetor'u olan C. Memnius ile yakınlık kurmuştur. Bir yıl onun yanında kalmıştır. Yalnız, bu yoksul ülkede parasını çoğaltmak amacını gerçekleştirememiş, 56 yılında İtalya'ya dönmüştür.

Catullus 17 yaşlarında şiir yazmaya başlamıştır. Önceleri Yunanlıların etkisi altındadır; Yunancadan çeviriler yapmış, şiirinde onları örnek tutmuştur; sonraları "Romalı" ve asıl önemlisi "kendisi" olmasını bilmıştır.

Catullus şiirlerini ilkin yazdıkça tanıtmıştır. Bunlar çoğaltılmıştır. Beğenilince, ozandan şiirlerini yayınlaması istenmiştir. Catullus bunları bir kitapta toplamış, eserini dostu tarihçi Cornelius Nepos'a sunmuştur.

Catullus türlü vezinler kullanmıştır. Bunun etkisiyle olacak, şiirlerinin sırası kronolojiye göre değil, ölçüye göredir.

Catullus'un şiirleri kişisel niteliktedir. Ozan bunlarda olaylar karşısındaki olumlu ya da olumsuz tepkisini büyük bir güçle belirtmektedir.

Eserinde baş yeri Lesbia (Lesbos adalı) adını verdiği Clodia alır. Catullus onunla Roma'da tanışmıştır. Clodia 60 yılının konsülü C. Metellus Celer'in karısıdır. 59 yılında konsül ölünce, Clodia dul kalmıştır. Kadının sevgililerinin sayısı çokçadır. Catullus da ona tutulmuştur.

Ozan sevgilisi ile sık sık bozuşmuş, sık sık da barışmıştır. Catullus onun için yazdığı şiirlerde ona olan sevgisini, sevgisinin dışa vuran biçimini, tutkusunu, onun davranışından duyduğu üzüntüyü, içini kemiren derdi anlatır, ondan yakınır. Lesbia'yı sever, Lesbia'ya kıvgındır. Sevgisinde de, kıvgınlığında da aşırıdır. Sevgililerin ilişkileri ayrılıkla sona erer.

Catullus'un duyguları derindir. O, coşkun bir insandır. Sevgilişine de, dostlarına da yürekten bağlıdır. Şiirlerinde çağının önemli, önemsiz birçok kişilerinin adı geçer.

Catullus iki olayla çok sarsılmıştır: kardeşinin beklenmedik ölümü, sevgilisinin onu aldatması.

Onun şiirinin özelliği duygululuktur. İnsana özgü, önemli görünmeyen, ama insan yaşantısında büyük yeri olan konuları ele almış, bunları sanatçı benliğinde yoğurmuş, dizelerinde dile getirmiştir. Şiiri konusunu aşmıştır. İnsanın iç dünyasını, bu ince âlemi ince bir biçimde ortaya sermiştir.

Catullus sağlığında kazandığı ünü ölümünden sonra da sürdürmüştür. O, Roma edebiyatına yenilik getirmiştir. Roma'da lirik şiirin ilk temsilcisidir. Onun lirizmi Roma edebiyatındaki ondan genç ozanları etkilemiştir. İçtenliği, canlılığı ve duygularını anlatma gücü ile Catullus bugünün şiir okuyucusunun da beğeneceği bir ozandır.

Onun şiirlerinden yaptığım bu seçmeyi konularına uygun olarak serbest nazımla Türkçeye çevirdim; kardeşi için yazdığı ağıtta ise, havasına daha yakışacağı düşüncesiyle, hece veznini kullandım.

3.

*Lugete, o Veneres Cupidinesque,
 et quantum est hominum venustiorum.
 Passer mortuus est meae puellae,
 passer, deliciae meae puellae,
 quem plus illa oculis suis amabat ;
 nam mellitus erat suamque norat
 ipsam tam bene quam puella matrem,
 nec sese a gremio illius movebat,
 sed circumsiliens modo huc modo illuc
 ad solam dominam usque pipiabat.
 Qui nunc it per iter tenebricosum
 illuc, unde negant redire quemquam.
 At vobis male sit, malae tenebrae
 Orci, quae omnia bella devoratis ;
 tam bellum mihi passerem abstulistis.
 O factum male! o miselle passer!
 Tua nunc opera meae puellae
 flendo turgidoli rubent ocelli.*

5.

*Vivamus, mea Lesbia, atque amemus,
 rumoresque senum severiorum
 omnes unius aestimemus assis.
 Soles occidere et redire possunt ;
 nobis cum semel occidit brevis lux,
 nox est perpetua una dormienda.
 Da mi basia mille, deinde centum,
 dein mille altera, dein secunda centum,
 deinde usque altera mille, deinde centum.
 Dein, cum milia multa fecerimus,
 conturbabimus illa, ne sciamus,*

3.

Ağlayın siz,
 Venus'lar, Cupido'lar,
 güzelliğe tapınan insanların nicesi,
 serçesi öldü benim kızımın,
 serçesi, benim kızımın eğlencesi,
 gözünün bebeği.
 Nasıl olmasın,
 tathydı kuşçağız
 bal örneği,
 bilmişti hanımını,
 annesini bildiğince küçük kız,
 ayrılmazdı kucağından onun,
 cıvıldardı aralıksız
 sıçraya sıçraya çevresinde
 hanımı için yalnız.
 Bir ülkeye gidiyor şimdi
 karanlık yollardan,
 derler ki geri dönmez
 kimse oradan.
 Dertlere düşün siz
 Orcus'un dert getiren karanlıkları,
 yuttunuz hepsini güzelliklerin,
 elimden aldınız
 güzeller güzeli serçeciğimi,
 hey kötü yazgı, ey zavalh serçeceğiz
 şişti, kızardı ağlaya ağlaya
 senin derdinden
 sevgilimin gözceğizleri.

5.

Yaşıyalım, sevişelim,
 Lesbia'm benim,
 söylenmelerine metelik vermiyelim
 o çatık kaşlı büyüklerin.
 engel yoktur doğmasına
 batan güneşin,
 ama bir kez sönünce
 bizim kısa ışığımız,
 bitmeyen bir gecenin
 uykusuna dalmak zorundayız.
 Bin öpücük ver bana,

*aut nequis malus invidere possit,
cum tantum sciat esse basiorum.*

13.

*Cenabis bene, mi Fabulle, apud me
paucis, si tibi dei favent, diebus,
Si tecum attuleris bonam atque magnam
cenam, non sine candida puella
et vino et sale et omnibus cachinnis.
Haec sei, inquam, attuleris, venuste noster,
cenabis bene; nam tui Catulli
plenus sacculus est aranearum.
Sed contra accipies meros amores
seu quid suavius elegantiusve est;
nam unguentum dabo, quod meae puellae
donarunt Veneres Cupidinesque,
quod tu cum olfacies, deos rogabis,
totum ut te faciant, Fabulle, nasum.*

24.

*O qui flosculus es Iuventiorum,
non horum modo, sed quot aut fuerunt*

arkasından yüz,
 yeniden bin,
 sonra gene yüz,
 ardından bin tane aralıksız,
 sonra bunlardan yüz daha,
 öpüşünce binlerce kez,
 şaşırılm sayıları sonunda :
 bilmememiz için
 hem de
 gözü değmesin diye bir kötünün
 bilip buncasını öpücüklerin.

13 .

İyi bir akşam yemeği yiyeceksin,
 Fabullus'cuğum, benim evimde,
 tanrılar sana uygun görürse,
 birkaç gün içinde,
 iyisinden bol bir yemek,
 getirirsen süt beyaz bir kız
 kendinle birlikte,
 şarabın, nüktenin yanı sıra
 bütün kahkahaları
 unutmazsın elbette.
 Azizim,
 söylüyorum işte,
 iyi bir akşam yemeği yiyeceksin
 bunları getirmekle;
 Catullus'unun senin
 örümcek ağı sarmış
 para keseciğini de.
 Yürekten sevgi olacak
 bunların hedeli de,
 tatlı ve ince bir şey olur belki de;
 güzel kokuyu vereceğim sana,
 Venus'larla Cupido'ların sundukları
 sevgilime armağan diye,
 koklayınca bunu sen,
 tanrılardan bulunursun dilekte,
 burun kesilmen için
 bütününle.

24 .

Tuventius'ların çiçeğisin sen,
 gördüklerimizin değil yalnız,

*aut posthac aliis erunt in annis,
 mallet divitias Midæ dedisses
 isti, quoi neque servus est neque arca,
 quam sic te sineres ab illo amari.
 "Qui ? non est homo bellus ?" inquires. Est;
 sed bello huic neque servus est neque arca.
 hoc tu quam lubet abice elevaque ;
 nec servum tamen ille habet neque arcam.*

48 .

*Mellitos oculos tuos, Iuventi,
 siquis me sinat usque basiare,
 usque ad milia basiem trecenta,
 nec numquam videar satur futurus,
 non si densior aridis aristas
 sit nostræ seges osculationis*

TUSTAV

70 .

*Nulli se dicit mulier mea nubere malle
 quam mihi, non si se Iuppiter ipse petat.
 Dicit ; sed mulier cupido quod dicit amanti
 in vento et rapida scribere oportet aqua.*

bunca yaşamışlarının da
senden önce,
ancak geleceklerinin yeryüzüne
yıllar boyunca.

Yeğ bilirdim
Midas'ın varlığını vermeni
o parasız pulsuz,
o kölesiz adama,
bırakacak yerde kendini
onun okşalarına.
Diyeceksin ki:
"Neden acaba,
yakışıklı adam değil mi?"
Yakışıklıdır, yalnız
köle de arama
o yakışıklı erkekte
para da.
İstedğin kadar aldırma,
değer verme buna sen,
kölesi yoktur,
parası yoktur ya
onun gene de.

48.

Bana izin verse biri
öpmem için durmadan
hal tadındaki gözlerini
Iuventus soylu,
ara vermeden öperdim
üç yüz bin kere;
öyle geliyor ki bana
doymazdım hiçbir zaman
öpücüklerin ürünü
üstün olmasa da
zayıf bir başaktan.

70.

Olamazmış eş benden başkası
evlilikte kendisine,
sultanımın dediğine göre:
Iuppiter gelip istese,
gene buymuş diyeceği.
Söyler söylemesine,
yalnız,

72 .

*Dicebas quondam solum te nosse Catullum,
 Lesbia, nec prae me velle tenere Iovem.
 Dilexi tum te non tantum ut vulgus amicam,
 sed pater ut gnatos diligit et generos.
 Nunc te cognovi ; quare etsi impensius uror,
 multo mi tamen es vilior et levior.
 Qui potis es? inquis. Quod amantem iniuria talis
 cogit amare magis, sed bene velle minus.*

TÜSTAV

75 .

*Huc est mens deducta tua, mea Lesbia, culpa,
 atque ita se officio perdidit ipsa tuo,
 ut iam nec bene velle queat tibi, si optuma fias,
 nec desistere amare, omnia si facias.*

akıp giden su üzerine,
esintiye bir de
yazılmalı kadın sözü
tutkun sevgilisine.

72 .

Catullus'u söyledin hani
tanıdığın tek erkek diye,
Lesbia;
isteksiz görünürdün
sarılıp kucaklamaya
Iuppiter'i bile
benim yerime.
O zaman sevdim seni
erkeğin düşkünlüğünden öte
tutulduğu kadına,
beslediğim sevgi sana
babaların duyduğudur
damadına, yavrusuna.
Şimdi tanıdım seni ben,
yanıyorsam da ateşinle
daha çok eskisinden,
bence
değeri pek azıcık
oldukça da önemsiz
bir kadınsın sen artık.
Olur mu hiç, deme,
dinle bak, neden:
artan sevgiye karşılık
aldatışlarla böyle
çözülür gitgide
sevendeki bağlılık.

75 .

Senin yüzünden düştüm,
Lesbia'cığım,
bu durumlara ben;
işte sana bu bağlılığım
tüketti düşünme yetimi tüm,
artık yakınlık duyamıyorum,
en dürüstü olsan kadınların,
geçemem seni sevmekten
türlüsünü yapsan aşâğlıkların.

87.

*Nulla potest mulier tantum se dicere amatam
vere, quantum a me Lesbia amata mea es.
Nulla fides nullo fuit umquam foedere tanta,
quanta in amore tuo ex parte reperta mea est.*

92.

*Lesbia mi dicit semper male nec tacet umquam
de me; Lesbia me dispeream nisi amat.
Quo signo? quia sunt totidem mea; deprecor illam
assidue, verum dispeream nisi amo.*

101.

*Multas per gentes et multa per aequora vectus
advenio has miseras, frater, ad inferias,
ut te postremo donarem munere mortis
et mutam nequiquam alloquerer cinerem,
quandoquidem fortuna mihi tete abstulit ipsum,
heu miser indigne frater adempte mihi.
nunc tamen interea haec prisco more parentum
tradita sunt tristi munere ad inferias,
accipe fraterno multum manantia fletu,
atque in perpetuum, frater, ave atque vale.*

87 .

Söyliyemez sevildiğini,
 Lesbia'm,
 kadınların hiçbiri,
 benim sevdiğimce seni.
 Güven yoktur bu denli
 hiçbir birleşmede,
 hiçbir yerde,
 seni sevmemde olduğu gibi.

92 .

Kötü söylemeden duramaz ya
 benim için Lesbia,
 adımı da düşürmez dilinden
 hiçbir yerde;
 canım çıksın
 Lesbia beni sevmiyorsa.
 Nereden mi belli ?
 Bu türdür tıpkı
 davranışım benim de :
 ilenmem bitmez ona,
 canım çıksın,
 sevmiyorsam onu gerçekte.

101 .

Birçok ülkeler, birçok denizler aştım, geldim,
 yeraltına bu acıklı göçüne, kardeşim,
 son ödevi yapmak için ölümünde sana,
 sessiz külüne sesleneyim diye boşuna.
 Kader ayırdı seni bir kere benden artık,
 zamansız yitirdiğim mutsuz kardeşim yazık.
 Ana-babamın eski töresince bugün de
 işte acı sunularım yeraltı göçünde,
 bol bol döktüğüm kardeşçe gözyaşlarımı al,
 sonsuza dek, kardeşim, rahatlık içinde kal.

Çeviren : Gungör ÖNER

CATULLUS

LXI

*Collis o Heliconiei
cultor, Uraniae genus,
qui rapis teneram ad virum
virginem, o Hymenae Hymen*
5 *Hymen o Hymenae*

*Cinge tempora floribus
suave olentis amaraci,
flammeum cape laetus, huc
huc veni, niveo gerens*
10 *luteum pede soccum.*

*Excitusque hilari die,
nuptialia concinens
voce carmina tinnula,
pelle humum pedibus, manu*
15 *pīneam quate taedam.*

*Namque Vinia Manlio,
qualis Idalium colens
venit ad Phrygium Venus
Judicem, bona cum bona*
20 *nubet alite virgo,*

*floridis velut enitens
myrtus Asia ramulis
quos Amadryades deae
ludicrum sibi rosido*
25 *nutriunt umore.*

Aşağıdaki LXI. sayılı şiir Catullus'un arkadaşı Manlius Torquatus'un evlenmesi şerefine yazdığı bir düğün türküsüdür.

C A T U L L U S

L X I

JULIA İLE MANLIUS'UN DÜĞÜNÜ

Ey Helikonlu çocuk
Uraniam oğlu,
körpe bakireyi sen
iletirsin güveye,
ey Hymen kutlu Hymen!¹
5 esirgeme yardımını bizlerden.

Hoş kokulu mercan köşkü
çiçeğiyle bezesen ya alnını
taksan ya alev renkli peçeyi,
gelsen ya gelsen ya
sevinçler getirip bizlere
kar beyaz ayağında
10 safran terlikle.

Uyan bu neşeli sabah
düğün alayına şevk ver
senin çocuk sesinle
çınlasın hep türküler,
çoşup vur ayağını yere
ha söyle, salla salla!²
15 çıradan meşaleyi elinde.

Viniayı bir görsen İdaliumlu Venus
gelmiş dersin Frigyalı yargıcının önüne²
mutlu belirtilerle kız oğlan kız gidiyor
20 Manliusun evine.

Dalında ışık saçan
mersin çiçeklerine benzer,
hani gülüşüp oynarken
severler tanrıça Hamadryadler
25 şebnemle sulamayı severler.

1 Evlilik tanrısı. (Venüs ise aşk tanrıçası)

2 Üç tanrıça Kazdağında çobanlık yapan Troya kralı Priamos'un oğlu Paris'in önünde güzellik yarışmasına girişmişler, Paris Venüs'ü seçmişti.

Quare age, huc aditum ferens,
 perge linquere Thespieae rupis Aonios specus,
 Nympha quos super irrigat
 30 frigerens Aganippe.

Ac domum dominam voca
 conjugis cupidam novi
 mentem amore revinciens
 ut tenax hedera huc et huc
 35 arborem implicat errans.

Vosque item simul integrae
 virgines, quibus advenit
 par dies, agite in modum
 dicite, o Hymenae Hymen,
 40 Hymen o Hymenae.

Ut lubentius, audiens
 se citatier ad suum
 munus, huc aditum ferat
 dux bonae Veneris, boni
 45 conjugator amoris.

Quis deus magis ancisiis
 est petendus amantibus?
 Quem colent homines magis
 caelitem, o Hymenae Hymen,
 50 Hymen o Hymenae?

Te suis tremulus parens
 invocat, tibi virgines
 zonula soluunt sinus.
 Te timens cupida novus
 55 captat aure maritus.

Haydi öyleyse davran
 eğlenme Thespiada³
 ko git Aonia mağaralarını
 buzlu çağhyanlarla
 30 peri Aganippenin suladığı.

Çağır yeni evine
 küçük hanımefendiyi
 tutku zincirlerine vur
 kocasının yüreğini,
 inatçı bir sarmaşık
 35 nasıl sararsa ağacı.

El sürülmemiş kızlar siz de
 bekleyin gününüzü
 Hymen size de gelir,
 çığırın bir ağızdan
 Hymene övgünüzü:
 "Ey Hymen kutlu Hymen
 40 esirgeme yardımını bizlerden."

İşitince çağırımı içi içine sığmaz
 koşar kutsal görevine
 bağlamıya sevgileri
 iyi yürekli tanrıça
 45 Venüsle birlikte.

Sana yakarmasın da sabırsız sevgililer
 hangi tanrıya yakarsın?
 Göklerde hangi tanrı
 senden çok saygı görmüş?
 Ey Hymen kutlu Hymen
 50 esirgeme yardımını bizlerden.

Oğlu için yalvarır
 eli ayağı titriyen baba,
 utandırma yavrucuğu.
 Gelin senin adına çözer kemerini
 güvey dört açmış kulaklarını
 55 seni dinler, yüreği çarpıntılı.

3 Helikon dağı yakınlığında.

*Tu fero juveni in manus
floridam ipse puellulam
dedis a gremio suae
matris, o Hymenaeae Hymen,
60 Hymen o Hymenaeae ?*

*Nil potest sine te Venus,
fama quod bona comprobet,
commodi capere, at potest
te volente. Quis huic deo
65 comparier ausit ?*

*Nulla quit sine te domus
liberos dare, nec parens
stirpe nitier; at potest
te volente. Quis huic deo
70 comparier ausit ?*

*Quae tuis careat sacris,
non queat dare praesides
terra finibus: at queat
te volente. Quis huic deo
75 comparier ausit ?*

*Claustra pandite januae
virgo adest. Viden ut faces
splendidas quatiunt comas ?*

*.....
tardet ingenuus pudor*

*80 Quem tamen magis audiens,
flet quod ire necesse est.*

*Flere desine. Non tibi Au-
runculeia periculum est,
ne qua femina pulchrior
85 clarum ab Oceano diem
viderit venientem.*

*Talis in vario solet
divitis domini hortulo
stare flos hyacinthinus.*

Anasının bağından kocasının koynuna
 çekip atarsın kızı
 henüz çiçek çağında,
 ey Hymen kutlu Hymen
 60 esirgeme yardımını bizlerden.

Sen olmasan eksik kalır Venüsün emekleri
 kutlu kılınmaz sevişi,
 sana bakar bu işin şanı şerefi.
 65 Hangi tanrı seninle boy ölçüşsün?

Sen olmasan şu ev dölsüz döşsüz kalacak
 atalar hangi yarınlara güvensin? ,
 Sen dilersen güvenir ancak.
 70 Hangi tanrı seninle boy ölçüşsün?

Sen olmasan hiç bir boy
 savaşçı veremez sınırlara
 sen dilersen verir ancak.
 75 Seninle hangi tanrı boy ölçüşsün?

Açın açın kapıları
 geliyor gelinimiz
 bak nasıl savuruyor çırallar
 kızıl gür saçlarını.
 Soylu kızdır utanacak
 ayağını ağır atacak

80 ama işitince çağırıyor
 yürür ağlayı ağlayı.

Kes ağlamayı Aurunkuleia
 görmez, korkma, daha dilberi sende
 85 altın günün ışıdığını denizden.

Bak nasıl efendimin renkler üşümüş bahçesinde
 açıp duruyor sümbül

4 yitik mısralar.

90 *Sed moraris, abit dies.*
Prodeas nova nupta.

Prodeas nova nupta, si
jam videtur, et audias
nostra verba. Viden ut faces
 95 *aureas quatiant comas.*
Prodeas nova nupta.

Non tuus levis in mala
deditus vir adultera,
probra turpia persequens,
 100 *a tuis teneris volet*
secubare papillis.

Lenta qui velut adsitas
vitis implicat arbores,
implicabitur in tuum
 105 *complexum. Sed abit dies,*
prodeas nova nupta.

O cubile, quod omnibus
candido pede lecti,

Quae tuo veniunt hero,
 110 *quanta gaudia, quae vaga*
nocte, quae medio die
gaudeat. Sed abit dies,
prodeas nova nupta.

Tollite, o pueri faces,
 115 *flammeum video venire.*
Ite concinite in modum
io Hymen Hymenaeae io,
io Hymen Hymenaeae.

* *

Diceris male te a tuis
 135 *unguentate glabris marite*

90 sen ama geç kalıyorsun, geçiyor gün.
Geliver gelinim.

Geliver gelinim
canın çekerse şimdi,
gel, dinle türkülerimizi
bak nasıl savuruyor çırallar

95 altın yelelerini,
geliver gelinim.

İnan, kocan o denli
gelgeç gönüllü değil
yüz kızartıcı çapkınlıklar
ardından koşmaz artık,
uzak yatamaz o senin
100 körpe memelerinden.

Filiz filiz asma sarar ya ağacı
ikiniz de öyle sarmaş dolaş...
105 bir yerlere kaçamaz. Ama geçiyor gün,
geliver gelinim.

Beyaz ayaklı gelin yatağı

.....

Bilsen ne zevkler şimdi
bekler sahibini,
ne tadlar duyacak o

110 şu uçup giden gece
ne tadlar gün ortası
Ama geçiyor gün, geliver gelinim

Çocuklar, kaldırım çıraları
115 geliyor alev peçeli⁵.
Seslenip yürüyün uyuşumla
Ey Hymen kutlu Hymen
esirgeme yardımını bizlerden.

* *

135 Vay, kokular sürünmüş damat,
söylentilere inansak mı?

⁵ Roma düğünlerinde küçük bir çocuk Hymen'in simgesi olan kızıl bir peçe takarak tanrıyı temsil ederdi.

abstinere, sed abstinence.
Io Hymen Hymenaeae io
io Hymen Hymenaeae.

Scimus haec tibi quae licent
 140 *sola cognita, sed marito*
ista non eadem licent.
Io Hymen Hymenaeae io,
io Hymen Hymenaeae.

Nupta, tu quoque quae tuus
 145 *vit petet cave ne neges.*
ni petitur aliunde eat.
Io Hymen Hymenaeae io,
io Hymen Hymenaeae.

En tibi domus ut potens
 150 *et beata viri tui,*
quae tibi sine serviat
Io Hymen Hymenaeae io
io Hymen Hymenaeae.

Usque dum tremulum movens
 155 *cana tempus anilitas*
omnia omnibus annuit.
Io Hymen Hymenaeae io,
io Hymen Hymenaeae.

Transfer omine cum bono
 160 *limen aureolos pedes,*
resilemque subi forem.
Io Hymen Hymenaeae io,
io Hymen Hymenaeae.

Aspice intus ut accubans
 165 *vir tuus Tyrio in toro,*

Eski alışkanlıklarından vazgeçmeğe
hiç yokmuş niyetin. Etme eyleme,
vazgeç. Ey Hymen kutlu Hymen
esirgeme yardımını bizlerden.

- 140 Biliyoruz biliyoruz, her bekar erkeğe
hoş görülür o kadarı
ama artık bunlara da
yasak diyelim, olmaz mı?
Ey Hymen kutlu Hymen
esirgeme yardımını bizlerden.

- Sen de gelin kızımız
145 kocan senden ne isterse
sakın "yok, olmaz" deme
otlamasın dışarda.
Ey Hymen kutlu Hymen
esirgeme yardımını bizlerden.

- 150 Yavrum, işte kocanın
varlık mutlu evi,
sen de bil değerini.
Ey Hymen kutlu Hymen
esirgeme yardımını bizlerden.

- Ta o günlere dek
155 bembeyaz titrek başın
düşü düşüverir de
her şeye peki der peki der
o günlere dek
dilerim sürsün bu mutluluk.
Ey Hymen kutlu Hymen
esirgeme yardımını bizlerden.

- Belirtiler iyi, haydi
160 kaldırıp altın ayağını
geç pırl pırl eşikten.
Ey Hymen kutlu Hymen
esirgeme yardımını bizlerden.

- Hele bir göz at içeri
165 kocan has Tyria boyalı

totus immineat tibi.

*Io Hymen Hymenaeae io
io Hymen Hymenaeae.*

*Illi non minus ac tibi
170 pectore uritur intimo
flamma, sed penite magis.
Io Hymen Hymenaeae io
io Hymen Hymenaeae.*

*Mitte brachiolum teres
175 praetextate, puellulae.
Jam cubile adeat viri.
Io Hymen Hymenaeae io,
io Hymen Hymenaeae,*

*Vos bonae senibus viris
180 cognitae bene feminae,
collacate puellulam.
Io Hymen Hymenaeae io,
io Hymen Hymenaeae.*

*Jam licet venias, marite,
185 uxor in thalamo tibi est,
ore floridulo nitens
alba parthenice velut
luteumve papaver.*

*At, marite, ita me juvent
190 caelites, nihilo minus
pulcer es, neque te Venus
neglegit. Sed abit dies,
perge ne remorare.*

*Non diu remoratus es,
195 jam venis. Bona te Venus*

divanlara kurulmuş bekler seni ⁶.
 Ah, işte sana doğru seyirtti.
 Ey Hymen kutlu Hymen
 esirgeme yardımını bizlerden.

170 Onun da yüreğinde alev
 seninkinden değil sönük
 ancak daha derinde gizlemesi gerek.
 Ey Hymen kutlu Hymen
 esirgeme yardımını bizlerden.

175 Çocuk, çocuk ⁷
 tutma kızın bileğinden
 bırak küçük gelinimiz
 kendi çıksın yatağına.
 Ey Hymen kutlu Hymen
 esirgeme yardımını bizlerden.

180 Şimdi sevgili analar ⁸
 yerleştirin kızı yastığa döseğe,
 moruk kocalarımız vardır sizin
 ne demek olduğunu
 bilirsiniz bu işin.
 Ey Hymen kutlu Hymen
 esirgeme yardımını bizlerden.

Gerdek hazır, güvey eivanım
 çiçekler gibi ışıyan

185 sevgilin bekler seni,
 sevgilin nergis
 sevgilin papatya beyazı.

190 Fakat üstüme iyilik, sen de az yahşi
 değilmişsin yiğidim,
 Venüs seni de kayırmış.
 Ama geçiyor gün, içeri girelim.

Neyse, çabuk davrandın,
 195 Venüs kolaylık versin.

⁶ Güvey gelini kendi evinde bekler, yaklaşan düğün alayını türküler söyleyen genç kızlar ve ellerinde meşalelerle çocuklar karşılardı. Gelin sağ ayağını kaldırarak eşikten atırdı.

⁷ Geline yardım etmek isteyen küçük çocuklardan birine sesleniyor.

⁸ Gelini yatağına yalnız bir kez evlenmiş kadınlar yerleştirirdi.

*juverit, quoniam palam
quae cupis capis et bonum
non abscondis amorem.*

*Ille pulveris Africei
200 siderumque micantium
subducat numerum prius,
qui vostri numerare volt
multa milia Iudei.*

*Ludite ut lubet et brevi
205 liberos date. Non decet
tam vetus sine liberis
nomen esse, sed indidem
semper ingenerari.*

*Torquatus volo parvulus
210 matris e gremio suae
porrigens teneras manus,
dulce rideat patrem
semihante labello.*

*Sit suo similis patri
215 Manlio et facile inscieis
noscitur ab omnibus,
et pudicitiam suo
matris indicet ore.*

*Talis illius a bona
220 matre laus genus approbet,
qualis unica ab optima
Matre Telemacho manet
fama Penelopeo.*

*Claudite ostia virgines
lusimus satis. At bonei
225 conjuges, bene vivite et
munere assidue valentem
exercete juventam.*

Gizlin yok artık, belli
yüreğinden geçenler
bir an önce yavuklunu sarmak dilersin.

Şimdi senin tadacağıın zevklerin hesabını
tutmak istiyen enayi
söyle hele saysın Afrikanın kumunu

200 gökte nice yıldız var
deyiversin o bir yol.

Aşk oyunu aşk oyunu
düşün biraz da soyunu
yiğidim olur mu ya

205 kutlu adı ataların
sürmesin, dölsüz kalsın ?
Yok, gelişsin ulu ağaç
dalbudak salsın.

Bir yumurcak Torquatus
görmek isterim mutlak,
minik parmaklarını uzatsın da

210 anasının kucağından, yarı açık dudakları,
tatlı tatlı gülümsesin babasına.

Babası Manliusun,
215 burnundan düşmüş olmalı,
anasının erdemini
taşımali alında.

Nasıl anası Penelopeden⁹ ötürü
övdülse Telemakhosu
senin oğlunu da öyle
yüceltsinler saygıda
220 desinler, "onun anası
bir taneydi."

Kızlar kapayın kapıları
yeter bu eğlentimiz,
225 size gelince mutlu çift
erdiniz muradınıza
gençliğinizi gücünüzü
gösterin aşk alanında.

Çeviren : Güngör DILMEN

⁹ Troya savaşıından dönen Odysseus'u sabırla bekleyen kartısı.

ANDRÉ MAUROİS

SHAKESPEARE, EVRENSEL ADAM

“O bir devrin değildi, her devrindi”. Daha hayatta iken, rakibi ve hayranı Ben Jonson onu Aiskhilos’la, Sophokles’le bir tutuyordu. On dokuzuncu yüzyılda, Paris’te Shakespeare’i oynayan bir İngiliz trupudur ki Vigny’yi, Hugo’yu, Musset’yi Fransız dramına dair hülyalar kurmağa sevketti. Hugo, hükümet darbesinden sonra Guernesey adasına sığındığı zaman, oğlu François-Victor ona: “Sürgünde geçecek vaktini ne ile dolduracaksın?” diye sordu. Babası “Okyanusa bakacağım” diye cevap verdi; sonra, bu sefer o oğluna sordu: “Ya sen ne yapacaksın?”. Oğlu: “Ben, dedi, Shakespeare’i tercüme edeceğim”. Buna karşılık Victor Hugo: “İnsanların da okyanus olanları var” dedi. Biraz tiyatrovary bir karşılıklı konuşma, ama Hugo’yu dehalar üzerine düşüncelere daldırdı ve bundan da “eleştirisel, destansal, okyanusvari” bir kitap, dev gibi heykellerin fişkirdiği bir lav akıntısı meydana geldi. *William Shakespeare* 1864 te, şairin üçüncü yüzyıl dönümünde yayınlandı.

1964. Dördüncü yüzyıl dönümü. Şan ve şeref peşinden ayrılmıyor. En büyük İngiliz şairi dünyanın en büyük şairi olmuştur. Hamlet, Lear, Macbeht, Othello, Arielli, Caban canlı insanlardan daha fazla yaşıyorlar Fransa’da olduğu kadar Almanya’da, Japonya’da olduğu gibi Birleşik Amerika’da hiç bir mevsim geçmiyor ki bu piyesler birçok defalar yeniden oynamasın, Sovyetler Birliğinde, bir tiyatro müdürünün emin bir başarıya ihtiyacı oldu mu, *Hamlet*’i sahneye koyuyor, ve halk akın ediyor. Yeni ifade araçları: sinema, televizyon, hızlı değişimleri, şairane deliliği, koca planları ile bünyelerine son derece uygun düşen bu tiyatroyu kapışıyorlar. Birkaç gün oluyor, küçük bir perde üzerinde “*Kuru Gürültü*”yü seyrettik. Bayıldık.

Bu şanlı zaferin sürekliliği ve yaygınlığı şu bakımdan bir kat daha dikkate değer ki, başka dile çevrilen Shakespeare en kuvvetli cazibelerini kaybeder. İngiliz şiirinin tath nağmeleri, kuş ötüşleri nesir olarak yapılmış bir çeviriye geçmediği gibi, kötü nazma hiç geçmez. Shakespeare’in musikisinin eşi yoktur. Keats’ın, Shelley’nin, bazan da By-

ron'un, bir manzume süresince, onu buldukları olmuştur. Ama en insanî konuşmaları, azap çığlıklarını, en yüksek felsefeyi bu semavî dile nakledebilmeği, Shakespeare'den sonra kimse yapamamıştır. Velez en zeki, en duygulu olsun, çevirici bir Shakespeare nazminin meydana getirdiği o zengin tek heceler gerdanlığını bir Fransız nazmı ile nasıl ifade edebilir? Hayır, çeviri Shakespeare, Shakespeare değildir ve, öyle olduğu halde gene de bütün dillerde, bütün partileri gene kazanıyor. Neden? Acaba nağmesinden yoksun bırakılan Shakespeare'de geriye ne kalıyor?

Geriye ilkönce, insan tutkularının bütün perdelerini herkesten daha iyi dolaşmış olan insan kalıyor. Beaumarchais, Racine değildir, Marivaux, Corneille değildir; Shakespeare aynı zamanda hem *Sahte İtiraflar*'ı, hem *Cinna*'yı¹, sonra ayrıca sırf kendinin düşünüp ortaya koyabileceği piyesleri, *Bir Yaz Gecesi Rüyası*, veya *Fırtına* gibi su katılmamış Shakespeare'vari piyesleri yazmağa muktediri. İlk Komedyaları yazan genç Shakespeare şiir ve şarkı ile uğuldayan İngiliz Rönesansının, köylülerin koca keman çaldıkları, eski zaman artistlerinin *Pyrame ile Thisbé*'yi² sahneye koydukları, nezaketli sevginin geçerek olduğu, şairlerin fantazisinin aşıklarda yalancılıktan öfkeler uyardığı bir İngiltere'nin ötücü bir yankısı idi.

Yüzyılın sonuna doğru bir takım sarsıntılar Shakespeare'de daha elemli tutkular uyandırdı. Bu sarsıntılar ne idi? İhtimal ağır aşk hayal kırıklıkları, ünlü sonelerde anlatılanlar; muhakkak olarak, Kraliçe Elisabeth'in gözdesi Essex kontunun ikbalinin sona ermesi, mahkûmiyeti ve ölümü üzerine Shakespeare'in sevdiği genç güzel bir kişizade olan Southampton'un gözden düşmesi. O zaman kötülüğün taşınmaz yükünü, terkedilmelerin hüznünü, dünyada her şeyin boşluğunu öğreniyor. O zaman, eserlerinin zincirinde, karlı, ıssız dağ tepeleri, ama yücelikleri ile önemli şahikalar ortaya çıkıyor. *Hamlet*, *Othello*, *Kral Lear*, *Macbeth*, *Timon*: dünyada insanlığın insanlığa karşı yönelttiği en sert iddianame.

1603. Elisabeth ölüyor. Yeni bir çağ başlıyor, Shakespeare'in alicenap karakteri inatçı bir acılıkla güç bağdaşılıyor. Kişilerinin duy-

1) Marivaux'nun komedyası ile Racine'in tragedyası.

2) Bâbilli bir delikanlı ile bir genç kız üzerine klasik bir masaldır. Birbirleriyle buluşmayı kararlaştırdıkları yerde Thisbé bir arslana rastlar, kaçarken mantosunu düşürür. Pyrame kanlı mantoyu bulunca, sevgilisinin öldüğünü sanarak kendini öldürür, geri dönen Thisbé de onun kılıcı ile hayatına son verir. Dut ağacının beyaz meyvası o zamandan beri Pyrame'in kanı ile kızıla boyanmıştır.

gularına o kadar tabii olarak giriyor ki müdafaa daima iddianameyi yakından izliyor..Son piyesleri daha az isli bir ışıkla aydınlanıyor. İngilizce olarak yayınlanan Montaigne'i okuyabiliyor, onda kendinkine yakın bir felsefe buluyor. Fransız halkının ahlâkçılara borçlu olduğu şeyi, İngiliz halkının insiyakî ve şairane olan akıl ve hikmeti Shakespeare'e borçludur. İnsaf, hoşgörü, itidal, işte Shakespeare'in son eseri olan *Fırtına*'da terennüm ettiği faziletler bunlardır. O sihirli bir adada, her türlü ahlâkın ötesinde, mazlum ile cellâdı barıştırmaya çalışacaktır, zira kötüler her şeyden önce mutsuz kişilerdir. Neden başka öclere yol açacak olan öce baş vurmali? Biz düşünmelerimizle aynı maddeden yapılmışızdır. Hayat iki uyku arasında kısa bir uyanıklıktan başka bir şey değildir. Sükunet bul, ömürsüz mum. Prospero sihirbaz değneğini kırıyor, Shakespeare de Stamford'a çekiliyor. Temaşa bitmiştir.

Ama sahne üzerinde, çünkü, artık susmuş olan şair gençliğini büyülemiş olan temaşaya, eskiden Avon kıyılarında, mest olarak keşfettiği Tabiatın tatlı temaşasına devam edecektir. Ormanların, çiçeklerin, kuşların, genç kızların büyüleyici güzelliğini hiç kimse onun kadar duymamıştır. Ve onun sürekli evrenselliğinin başka bir sebebi de budur. Tabiat bütün zamanların insanları arasında güzel bir bağ meydana getiriyor. Shakespeare tabiatı çok eski masallar, cinler, büyücüler, cadılarla şenlendirmekten hoşlanır. Böylelikle herkesin alışık olduğu esas örnekleri birleştiriyor. Uzun zamanlar peri masalları, çoban hikâyeleri insanlara gündelik işleri kadar gerçek görünmüştür. Sihirbazların sırrı da belki budur. Shakespeare kendini en çılgınca şiire kaptırmış olduğu için genç kahyor. Cevabı olmayan hitaplar, burçların ağır dönüşleri altında hazırlanan en olmayacak hareketler, duyguları Nisan seması gibi saatten saate değişen sevdalı kadınlar. İşte Shakespeare.

Aynı zaman da işte insan hayatı ve belki Shakespeare de bunun için sürüp gidecek.

T. S. E L I O T

D A N T E

I

I n f e r n o

Şiiri değerlendirme konusundaki deneylerim bana şunu gösterdi hep: bir ozanı okumaya başlamadan önce o ozan ile yapıtı üstüne ne denli az şey bilerseniz o denli iyidir. Yapıttan bir alıntı, eleştirisel bir inceleme, ateşli bir deneme yazısı, bir kimseyi herhangi bir yazarı okumaya dürten neden olabilir; ama geniş bir tarih, biyografya bilgisi benim için bir engel olmuştur her zaman. Bilgi yoksulluğunu savunmuyorum; şunu da kabul ediyorum ki, vardığım bu sonuç değişmez bir ilke durumuna yükseltirse, Lâtin, Yunan yazarlarına uygulanmaya hiç gelmez. Ama kişinin kendi dilinin yazarlarına, giderek modern dillerde yazan yabancı yazarlara bile kolayca uygulanabilir. Hiç olmazsa, bir şiiirden tad duyduğunuz için o şiirle ilgili bilgiye koşmanız, şiiirden duyduğunuz tadı önceden edinmiş olduğunuz bilgilerin bir sonucu saymanızdan yeğdir. Daha iki dizesini bile doğru dürüst çevirmezden çok önce, kimi Fransız şiiirlerine büyük bir tutkunluğum vardı. Dante'yi okurken tad duyma ile anlama arasındaki karşıtlık daha da büyüktür.

Hiçbir okura İtalyanca dilbilgisi çalışmalarını Dante'yi okuyacağı zamana değin geciktirmesini salık vermem; Dante'nin şiiirinden kimi parçaları yoğun bir tadla okumadıkça -bir okurun şiiirden duyabileceği en derin tadla demek istiyorum- eksikliğini duymayacağınız sayısız bilgi vardır. Bunu söylerken eleştirideki iki olağan aşırılıktan uzak durmaya çalışıyorum. Birisi çıkıp, Dante'nin şiiirinin değerlendirilebilmesi için bu şiiirdeki çatının, felsefenin, üstü örtülü söylenenlerin anlaşılması gerektiğini söyleyebilir; öte yandan, ozanın şiiirini sunmakta kullandığı bu çatının, okurun şiiirden tad duymasını sağlamak görevinde olmadığını, şiiirden duyulacak tadın doğrudan doğruya şiiirin kendisinden doğduğunu ileri sürenler de çıkabilir. Bu yanlış yargıların ikincisi daha yaygındır. Belki de birçok kimsenin *Komedya* üstüne bildiklerinin *Inferno* ile, giderek *Inferno*'nun birkaç bölümüyle sınırlı kalmasının nedeni budur. *Tanrısal Komedya*'dan tad duymak sonu gelmez bir süreçtir. İlk okuyuşta sevemezseniz belki de hiç sevemezsiniz; ama ilk okuyuşta yer yer sizi içinizden sarsan bir şiir

yoğunluğuyla çarpılırsanız, gitgide daha çok artan bir bilme, öğrenme isteğiyle yanarsınız; tembelseniz bir diyeceğim yok tabii.

Dante'nin şiirinin şaşırtıcı yönü, bir bakıma son derece kolay okunmasıdır. Bu, büyük şiirin anlaşılmasından da etkileyebileceğini tatıtlayan bir deneydir (bu deneyin yalnız olumlu sonuçları gözönünde tutulmalıdır, olumsuz sonuçları bir şiirin değeri konusunda kesin bir ölçü olmaktan uzaktır). Şiiri daha geniş bir bilgi edindikten sonra okuduğunuzda, bu ilk izlenimin değişmemiş olduğunu görürsünüz. Dante'yi, az bildiğim dillerin ozanlarını okurken ilk etkinin gücü konusundaki bu düşüncelerimin hiç de yersiz bir kuruntu olmadığını gördüm. Bu etki de okunamı yanlış anlamaktan, bambaşka anlamlar çıkarmaktan ya da okuduğum şeyle daha önceki duygusal yaşantım arasında gelişigüzel bağlar kurmaktan doğan bir etki değildir. Yepyeni bir izlenimdi bu, nesnel "şiir coşkusu"ndan doğma bir izlenim. Dante'nin ilk okunuşunda bu etkiyi sağlayan, Dante'nin kolay okunduğunu söylememe yol açan türlü nedenler vardır. Dante'nin yalnız bir İtalyanca ile yazdığını ileri sürecek değilim, yazmaz çünkü; şiirindeki özün yalın olduğu, yalınlıkla dile getirildiği de söylenemez. Bu öz çoğu zaman öyle yoğunlaştırıcı bir güçle dile getirilir ki, üç dizenin açıklanması satırlar doldurur, bu dizelerdeki üstü örtülü anlamların yorumu da sayfalar tutar. Ben, Dante'nin modern dillerdeki ozanların en evrenseli olduğu kanısındayım (burada evrensel sözcüğünü ne anlamda kullandığımı belirtmem gerekir, yoksa bu sözcük kendi başına pek az şey anlatır). Bu söz, Dante'nin "en büyük" ya da en geniş kavrayışlı ozan olduğu anlamına gelmez -Shakespeare'in kavrayışı daha geniş bir alanı kapsar, ayrıntılara daha çok yer verir. Dante'nin evrenselliği yalnız kişisel bir özellik değildir. İtalyan dili, özellikle Dante'nin çağındaki İtalyan dili, evrensel Lâtineden gelmiş olmakla çok şey kazanmıştır. Shakespeare ile Racine'in kullanmak zorunda oldukları diller çok daha yerli bir özellik gösterir. İtalyancanın Fransızca ile İngilizceden daha iyi bir şiir aracı olduğunu ileri sürmüyorum. Ama Ortaçağın sonundaki yerli İtalyanca, yazınsal anlatım bakımından, Lâtineden büsbütün ayrılmamıştı daha. Çünkü İtalyanca yazan Dante gibi adamlar, felsefe öğrenimlerini, soyut konulardaki bütün öğrenimlerini, Ortaçağ Lâtincesi ile yapmışlardı. Ortaçağ Lâtincesi güzel bir dildir; bize güzel şiirler, güzel düzyazılar kazandırmış bir dildir; o zamanlar çok gelişmiş, bir Esperanto niteliğine erişmişti. İngilizce, Fransızca, Almanca modern felsefe okuduğumuzda, düşüncenin ulustan ulusa, soydan soya gösterdiği ayrılık şaşılacak ölçüde büyüktür. Modern diller soyut düşünceyi parçalamak eğilimindedir

(günümüzde tek evrensel dil matematiktir); oysa Ortaçağ Lâtincesi ayrı ayrı ülkelerden, ayrı ayrı soylardan kimselerin hep birlikte düşünebilecekleri ortak konular üstünde yoğunlaşmaya elverişliydi. Bence, bu evrensel dilin kimi özellikleri Dante'nin kullandığı Floransa ağzında da görülür; böyle yöresel bir dilin (Floransa ağzının) evrensel konular anlatabilmesi, o çağda uluslar arasında bugünkü gibi kesin bir ayrılığın bulunmayışındandır. Bence, herhangi bir Fransız ya da Alman şiiirinden tad alabilmek için Fransız ya da Alman düşüncesine biraz yakınlık duymak gerekir; Dante ise, bir İtalyan, bir yurtsever olmakla birlikte, her şeyden önce bir Avrupalıdır.

Dante'yi "kolay okunur" saymamın nedenlerinden biri olan bu ayrılık daha genişçe açıklanabilir. Dante'nin anlatım biçiminde de bambaşka bir seçiklik vardır –*düşünsel* seçiklikten ayrı, *şiiirsel* bir seçiklikte bu. Düşünce karanlık olabilir ama söz seçiktir ya da yarı saydamdır çoğu zaman. İngiliz şiiirinde sözcüklerin bir donukluğu vardır ki, onlara güzellik katar; İngiliz şiiirindeki güzellik yalnızca "söz güzelliği"dir demek istemiyorum. Sözcüklerin çağrışımları vardır; çağrışımlık sözcüklerin de çağrışımları vardır; daha çok bundan doğar güzellik. Bir bakıma bu, bir çevreden gelmiş kişilerin kendi bilinçlerine varmalarındır, çünkü o çağrışımlar *belli* bir uygarlıkta boy atıp gelişmiştir; öbür modern dillerde de görülen bir şeydir bu. Dante'nin İtalyancası, gerçekte bugünkü İtalyancadan pek ayrı değildir, ama bu yönünü gözönünde tutarsak bütünüyle modern bir dil de sayılmaz. Dante'nin kültürü, belli bir Avrupa ülkesinin değil, bütün Avrupa'nın kültürüdür. Bu arada, Dante'nin de Reform ile Rönesans'tan önceki öbür büyük ozanlar gibi, özellikle Chaucer ile Villon gibi, söyleyiş yalnızlığına büyük bir önem verdiğini biliyorum. Şüphesiz, bu üç ozan arasında ortak bir yön vardır; üçünden birine hayran olan bir kimsenin ötekilere de hayran olacağını kolaylıkla söyleyebiliriz. Rönesans'tan sonra bütün Avrupa şiiirinde bir yoğunluk, bir donukluk göze çarpar. Rönesans öncesinin bu üç büyük ozan arasında bir benzerlik varsa da, Dante'deki seçiklik, evrensellik Chaucer ile Villon'u aşan bir özelliktir.

İyi İtalyanca bilmeyen yabancıların, Dante'yi "daha kolay okunur" bulmalarının başka nedenleri de vardır; ama en önemli neden, Dante'nin gününde Avrupa'nın, bütün o çatışmalar, düzensizlikler içinde bile, şimdi bizim anlayamayacağımız ölçüde bir kafa birliği göstermesidir. Ulusları birbirinden ayıran olay yalnız Versailles Antlaşması değildir; ulusçuluk çok daha önce başlamıştı; o antlaşmayla iyice kesinleşen ayrılma, parçalanma işlemi ise Dante'nin çağından

hemen sonra başlamıştır. Şimdi, Dante'nin "kolay" oluşundaki nedenlerden birini açıklamaya girişeceğim –ama bu arada söylemek istediğim birkaç söz var.

Dante'nin "evrensel"liğinden söz edeceğim yerde neden "kolay okunur"luğu üstünde durduğumu belirtmeliyim ilkin. Yalnız "evrensel" sözcüğünü kullanmak çok daha kolay olacaktı. Burada, Dante'ye tanıdığım evrenselliği Shakespeare'e, Moliere'e ya da Sofokles'e tanımadığım sanılmasın. Bizim Dante'yi anlamamız, bir yabancıyı Shakespeare'i ya da Moliere'i, Sofokles'i anlamasından daha kolaysa da Dante hiç de Shakespeare'den daha "evrensel" değildir. Shakespeare, Sofokles, giderek Racine ile Moliere, insanı evrensel anlamda ele almakta Dante'den geri kalmazlar; ama konularını işlerken yörelerine bağlı kalırlar, başka yolları yoktur çünkü. Önce de söylediğim gibi, Dante'nin İtalyancası Ortaçağ Lâtincesine çok yakındır. Dante'nin ve çağındaki aydınların okuduğu düşünürler arasında, İtalyan St. Thomas, St. Thomas'ın Alman öncüsü Albertus, Fransız Abelard, İskoçyalı Hugh ile Richard vardı. Dante'nin kullandığı aracı görmek için *Inferno*'nun başındaki:

*Nel mezzo del cammin di nostra vita
mi ritrovai per una selva oscura,
che la diritta via era smarrita.*

*Yaşam yolculuğumuzun yarısında, karanlık bir ormanda buldum kendimi,
doğru yolu yitirmiştim.*

dizelerini Duncan'ın, Macbeth'in şatosuyla ilk karşılaşmasını anlatan dizelerle karşılaştırırız:

*This castle hath a pleasant seat; the air
Nimbly and sweetly recommends itself
Unto our gentle senses.*

This guest of summer

*The temple-haunting martlet, does approve
By his loved masonry that the heaven's breath
Smells wooingly here: no jutty, frieze,
Buttress, nor coign of vantage, but this bird*

*Hath made bis pendant bed and procreant cradle:
Where they most breed and haunt, I have observed
The air is delicate*¹.

Öğrenimli bir İtalyan okurunun Dante'de bulacağı her şeyi bizim de bulabileceğimizi ileri sürdüğüm anlaşılmasın sakın; tek dizede bile onun bulduğu her şeyi bulamayız. Ama Shakespeare İtalyancaya çevrilmekle, Dante'nin İngilizce'ye çevrilirken yitireceğinden çok daha fazla şey yitirir. Bir yabancı, bizim Shakespeare'in birçok deyişlerinde bulduğumuz o yaklaşımlık ile erişemezlik bileşimi duyguyu kendi diline aktaracak sözcükleri nasıl bulabilir?

Shakespeare'in dili daha üstün, yok Dante'nin dili daha üstün yollu bir yargı yürütecek değilim; bu konuda bir soruyu kabul edemem çünkü; belirtmek istediğim tek nokta, aradaki ayrılıkların, bir yabancı'nın Dante'yi okumasını kolaylaştırır nitelikte olduğudur. Dante'nin kazancı, daha büyük bir dâhi olması değil, Avrupa'nın az çok tek ülke sayıldığı bir çağda yazmasıdır. Chaucer ya da Villon, Dante ile günü gününe aynı çağda yazmış olsalardı bile, hem dil hem de coğrafya bakımından, Avrupa'nın merkezine Dante'den daha uzak kalacaklardı.

Ama daha da ayrıntılı bir başka nedeni vardır Dante'nin kolaylığının. Çünkü Dante yalnız, kendi kültüründen olan herkes gibi düşünmekle kalmamış, bütün Avrupa'ca bilinen, anlaşılın bir yöneme başvurmuştur. Bu denemede Dante'nin allegorininin değişik yorumları üstüne tartışacak değilim. Bence önemli sayılacak gerçek, allegorinin yalnız İtalya'ya özgü bir yöntem olmayışı; bir de, çelişme gibi gözüküyor ama, şiire seçiklik, yalnlık sağladığıdır. Biz allegoriyi yıldırıcı bir sözcükler bilmececi sanırız hep. Allegori dendi mi kuru şiirler (çok çok *Romance of the Rose*) takılır kafamıza, büyük şiirde allegorininin gerekliliğine usumuz yatmaz. Dante gibi bir örnekle karşılaşınca da, allegorininin anlatıma sağladığı seçikliği yadsımaya kalkışırız.

Inferno'nun birinci kantosunu ilk okuyuşta, Pars'ın, Aslan'ın, Dişi Kurt'un karşılığını bulmaya çabalamanızı salık vermem. Gerçekten de, başlangıçta bunların ne anlama geldiğini bilmemek, bu

1) Güzel bir yerde kurulmuş bu şato; burada hava ne yumuşak ne tatlı sunuyor kendini duyularımıza. Şu yaz konuğu, tapınlardan ayrılmayan kırlangıcın da sevimli yuvasını burda kurmuş olması göğün soluğunun ne güzel koktuğunu gösteriyor: hiçbir çıkıntı, saçak, payanda, hiçbir güzel köşe yoktur ki bu kuş süslü asma yatağını, yavrularının beşiğini kurmuş olmasın. Bunların en çok gelip yuva yaptıkları, çoğaldıkları yerlerde havanın tertemiz o'duğunu gördüm hep.

nokta üzerinde durmamak daha iyidir. Üzerinde durulacak şey, imgelerin anlamından çok, yazarı düşüncesini imgelerle anlatmaya yönelten karşıt süreçtir. Yaradılışına ya da alışkanlığına uyararak, kendini allegori ile dile getiren kafa üzerinde durmalıyız; hem usta bir ozanın elinde allegori seçik görsel imgeler olur. Bu seçik, gözle görülür imgeler bir anlam taşımakla daha bir yoğunluk kazanmışlardır –anlamın ne olduğunu bilmemiz gerekmez, yeter ki imgeyi sezinlerken anlamın da orada olduğunu sezinliyelim. Allegori şiir yöntemlerinden ancak biridir, ama çok büyük yararları olan bir yöntem.

Dante'nin görsel (visual) bir imgelemi vardır. Bu, çağdaş bir natürmort ressamınınkinden ayrı anlamda bir görsel imgelemdir. Dante insanların görüntülerle içli dışlı oldukları bir çağda yaşadı; bu yüzden görseldir onun imgelemi. Onun çağında bu, ruhbilimsel bir alışkanlıktı, bugün ise inceliklerini unuttuğumuz bir oyundur ancak, hem de öbür oyunlarımızın hiçbirinden geri kalmayan bir oyun. Şimdi düşlerimizden başka bir şeyimiz yok, görüntüleme gücümüzü yitirdik artık –bugün delillerle bilgisizlerin işi sayılıyor böyle şeyler– görüntülemenin bir zamanlar, düş görmenin daha anlamlı, daha ilgi çekici bir türü olduğunu unuttuk. Düşlerimizin belden aşağıyla ilgili olduğuna gözü kapalı inanıyoruz, belki bunun sonucu olarak düşlerimizin değeri de düşüyor.

Burada okurlardan bütün istediğim, kafalarını allegoriye karşıt bütün önyargılardan temizlemeleri, hiç olmazsa, allegorinin esinden yoksun olanların şiir yazabilmelerini kolaylaştırmak için ortaya atılmış bir işlem değil, bir dâhiyi büyük ozan yaptığı gibi, büyük bir gizemci ya da büyük bir ermiş de yapabilecek bir kafa alışkanlığı olduğunu kabul etmeleridir. İyi İtalyanca bilmeyen bir okurun bile Dante'yi sevebilmesini sağlayan etken allegoridir. Dil değişebilir, ama gözler değişmez. Allegori yerli bir İtalyan modası değil, Avrupa'ya özgü evrensel bir yöntemdir.

Dante'nin çabası, bize kendi gördüğünü göstermektedir. Dolayısıyla çok yalın bir dil, çok az metafor kullanır; çünkü allegori ile metafor bir arada yürümez. Yaptığı karşılaştırmalar da üzerinde durmadan geçmeyeceğimiz apayrı bir özellik taşır.

Inferno'nun XV. kantosunda Matthew Arnold'un haklı olarak göklere çıkardığı ünlü bir karşılaştırma ya da benzetme vardır. Dante'nin söz sanatlarını nasıl uyguladığına iyi bir örnektir. Cehennemde, loş bir ışık altında, gözlerini Dante ile kılavuzuna dikmiş insanları anlatır:

*e siver noi aguzzevan ciglia
come vecchio sartor fa nella cruna.*

bilenmiş bakışlarını bize diktiler (kaşlarını çattılar), yaşlı bir terzinin, iğnesinin deliğine bakışı gibi.

Böyle bir benzetmenin ödevi yalnız, Dante'nin daha önceki dizelerde önümüze sermiş olduğu görünüyü, daha belirli görmemizi sağlamaktır.

*she looks like sleep,
As she would catch another Antony
In her strong toil of grace¹.*

Shakespeare'in imgesi Dante'ninkinden çok daha karışıktır; görüldüğünden daha karışıktır. Dilbilgisinin benzetme kurallarından birine, ("as if" kuralına) uymaktadır ama "catch in her toil" deyişi bir metafordur. Dante'nin imgesinin ereği Cehennem'deki kişilerin bakışlarını size daha iyi anlatabilmek, açıklayabilmektir, Shakespeare-inki ise yoğunluk niteliği değil, yayılma niteliği gösterir, ereği sahnede ya da imgeleminizde gördüklerinize bir şeyler eklemek, Kleopatra'nın, kendi alinyazısına, dünyanın gidişine yön veren büyüünden, ölümden sonra bile süren o eşsiz almından bir şeyler anımsatmaktır size. Anlaşılması oldukça güç bir imgedir bu, İngilizceyi çok iyi bilmeden başka dile aktaramazsınız. Böyle buluşlar yapabilen kişiler arasında bir üstünlük karşılaştırması yapılamaz. Ama Dante'nin şiirinin belki de bütünü bir koca metafor olduğu için, ayrıntılarda metafora pek yer kalmaz.

Dante'yi birinci okuyuşta her bölümü teker teker tanımanızı, giderek ilk bakışta sevdiğiniz bölümler üzerinde özellikle durmanızı gerektiren daha birçok nedenler vardır, yoksa bütünü bilmeden parçanın anlamını çıkaramazsınız. Cennet'in en yüce katına çıkıp geri dönmeden Cehennem kapısındaki:

*Giustizia mosse il mio alto Fattore ;
fecemì la divina Potestate,
la somma Sapienza e il primo Amore.*

Adalet yol gösterdi ulu Yararıcıma ; tanrısal Gücün. yüce Bilgelğin, ilk Aşkın yapıtıyım ben.

1) Uyumuş gibi duruyor, yeni bir Antony düşürecek sanki inceliğinin amansız ağına.

sözlerinin anlamına varamazsınız. Ama birçok okuru büyüleyen o ilk öyküyü, Paolo ile Francesca'nın serüvenini, bir şiirden ilk okuyuşta duyacağınız en büyük etkiyi yaşamanıza yetecek ölçüde anlayabilirsiniz. Aşağıdaki iki benzetme de biraz önce örnek verdiğim öbür dizeler gibi, Dante'nin şiirinin bu özelliğini yansıtır:

*E come gli stornei ne portan l'ali,
nel freddo tempo, a schiera larga e piena,
così quel fiato gli spiriti mali;*

Kanatları nasıl götürürse sığırcıkları, soğuklar başlayınca, sürü sürü.

*E come gru van cantando lor lai
facendo in aer di se lunga riga;
così vid'io venir, traendo guai,
ombre portate dalla detta briga;*

Türküler çağırarak dizi dizi uçan turnalar gibi, yağrışan gölgelerin çılğın bir kasırga önünde sürüklendiklerini gördüm.

İki düşkün sevgilinin içinde buldukları güçlüğü, daha Dante'nin duruma verdiği anlamı kavramadan görüp sezebiliyoruz. Tek başına alırsak, böyle bir öyküyü okumakla varacaklarımız, Shakespeare'nin bütün bir oyunundan aldığımız etki ölçüsündedir. Shakespeare'i, bir okuyuşta anlayamayız, hele tek bir oyunundan hiç anlayamayız. Bir düzen içinde ele alınırsa, Shakespeare'in bütün oyunlarının birbirine bağlı olduğu görülür; Shakespeare'in koca dokumasındaki örgünün bireysel bir yorumuna çalışmak bile yılların işidir. Bunu Shakespeare'in bildiği de şüphelidir. Belki Dante'ninkinden daha geniş bir örgüdür ama, daha az seçiktir. Şu dizeler ise ilk okunuşta iyiden iyiye kavranabilir:

*Noi leggevamo un giorno per diletto
di Lancilotto, come amor lo strinse;
soli eravamo e senza alcun sospetto.
Per più fiate gli occhi ci sospinse
quella lettura, e scolorocci il viso;
ma solo un un punto fu quel che ci vinse.
uanda leggemmo il disiato riso
esser baciato da cotanto amante,
questi, che mai da me non fia diviso.
La bocca mi bacio tutto tremante:*

Bir gün, oyalanmak için Lancelot'un serüvenlerini, aşkın onu nasıl kısıvrak bağladığını okuyorduk; yalnızdık, bir kuşumuz yoktu. Okurken birkaç kez göz göze geldik, benzimiz attı, sonra bir an geldi yenilgiye uğrattı bizi. Onun, sevgilisinin gülümseyen dudaklarını nasıl öptüğünü okuduğumuz an, benden hiç ayrılmayacak olan sevgilim titreyerek dudaklarını dudaklarıma kenetledi.

Bu öykünün bütün *Komedy*a içindeki yerini, buradaki cezanın bütün öbür cezalarla, arınma yollarıyla, bağışlarla nasıl ilgili olduğunu görebildiğimiz zaman, Francesca'nın şu yalın dizesinin ince ruhbilimsel anlamına daha iyi varabiliriz:

se fosse amico il re dell'universo

Evrenin Hükümdarı dost olsaydı bize...
ya da

Amor, che a nullo amato amar perdona

Hiçbir sevilenin segisini hoş görmeyen aşk...
ya da gene yukarıda aldığımız:

questi, che mai da me non fia diviso

benden hiç ayrılmayacak olan...

Inferno'yu ilk okuyuşta, ilerledikçe, irili ufaklı bir imgeler dizisiyle karşılaşırız; seçik, birbirine bağlı, her biri kendisinden sonra gelen bölümleri daha bir etkili kılan imgeler; kişileri unutulmaz bir biçimde çizen parıltılı söyleyişler görürüz, gururlu Farinata degli Uberti'yi anlatan şu dizeler gibi:

*ed ei s'ergea col petto e colla fronte,
come avesse lo inferno in gran dispetto.*

Başı ile göğsünü dimdik tutuyordu, Cehennemle eğleniyordu sanki.

İlk okuyuşta belleğimizde apayrı bir yer kazanan daha uzun öyküler arasında en çok etkileyenlerin, Brunetto Latini (XV. Kanto), Ulysses (XXVI. Kanto), Bertrand de Born (XXXVIII. Kanto), Ugolino (XXXIII. Kanto) olduğu söylenebilir.

Kimi öyküleri atlayarak okumanın yanlışlığını, bütün öyküleri sırayla okumanın daha doğru bir yol olduğunu görmüyor değilim, ama bu öyküler beni *Inferno*'nun değerine ilk inandıran parçalar olarak belleğimde kalacaktır; özellikle daha önce hiçbir alıntısını, üzerine yazılmış hiçbir değinmeyi görmeden, hazırlıksız okuduğum Brunetto ile

Ulysses öyküleri. Bu iki öykü kolayca yanyana getirilebilir: çünkü birincide Dante sevilen bir sanat ustasını tanıtır, ikincide de çok eski bir destan kahramanını yeniden işler; ama bu iki parça da Poe'nin şiirin temel ilkesi saydığı *şaşırtıcılık* özelliğini taşır. Bunun en başarılı örneğini, Dante'nin, çok sevdiği, saydığı bu günahlı ustayı yola şahsını anlatan dizelerde görüyoruz.

*Poi si rivolse, e parve di coloro
che coronno a Verona il drappo verde
per la campagna; e parve di costoro
quegli che vince e non colui che perde.*

Sonra geri döndü, Verona'daki çimenlikte yeşil bayrak için yarışanlardan biri gibiydi; kazanan yarışçıya benziyordu, yenilmişlere benzer yanı yoktu hiç.

Bu dizelerle *çarpılmak* için insanın yeşil bayrak yarışının ne olduğunu bilmesi gerekmez; düşüşü içinde Brunetto'nun kazanmış bir yarışçı gibi gösterilmesiyle ceza, ancak büyük şiirden umabileceğimiz bir nitelik kazanıyor. Kıvrık alevler içinde yatan Ulysses de,

*Lo maggior corno della fiamma antica
comincio a crollarsi mormorando,
pur come quella cui vento affatica.
Indi la cima qua e la menando,
come fosse la lingua che parlasse,
gitto voce di fuori e disse: " uando
mi diparti'da Circe, che sottrasse
me piu d'un anno la presso a Gaeta...."*

O eski alevin kıvrımlarından büyükçe olanı yele karşı koymaya çabalarcasına mırıldanıp sarsılmaya başladı. Sonra konuşmak üzere olan bir dil gibi ucunu ileri geri oynatarak bir ses çıkardı: "Beni Gaeta dolaylarında bir yıldan fazla oyalayan Circe'den ayrıldığımda..."

katkısız şiirsel imgelemin, şiirdeki yer, zaman, çatı öğelerinden ayrı olarak kavranabilen bir yaratığıdır. İlk bakışta Ulysses öyküsü, Dante'nin, girişmiş olduğu işe ara verircesine, Hıristiyan çatıdan birden ayrılması, uzaklarda dolaşması, kopması gibi gözükerek bizi şaşırtabilir. Ama şiirin bütününe anlayınca Dante'nin, çağdaşlarını, dostlarını, düşmanlarını, kendi çağından hemen önce yaşamış kişileri, Kutsal Kitap'tan, masallardan, çok eski öykülerden alınma kahramanları, gerçek kişiler olarak ortaya koyuşundaki ustalığı, inandırıcılığı görürsünüz. Kişisel çekememezlikler yüzünden, hoşlanmadığı kimsele-

ri Cehennem'e koymakla suçlandırılmış, küçümsenmiş, alaya alınmıştır; ama bu kişilerin hepsi de Ulysses gibi değiştirilmişlerdir; çünkü gerçek olsun olmasın her kişi belli bir günah, acı, yanlışlık, erdem türünün simgesidir. Hepsi aynı ölçüde bir çağdaşlık kazanmışlardır. Bence Ulysses öyküsü, hem kesin, akıcı anlatımı yönünden, hem de bu öyküyü Tennyson'un şiiriyle –bu karşılaştırma için eşsiz bir şiir– karşılaştırmanın İngiliz okuru için taşıdığı büyük yarar yönünden, özellikle “okunmaya elverişli”dir. Dante'nin konuyu *yalınlaştırmakta* ne üstün bir güç gösterdiğini görmek için, bu karşılaştırma göze alınabilir. Tennyson, çoğu ozanlar gibi, hem de büyük diye andığımız ozanların çoğu gibi, etkisini belli bir *zorlamayla* sağlamak zorundadır. Tennyson'un Vergilius tutkunluğuna iyi bir örnek olan, deniz üstüne söylenmiş

*moans round with many voices*¹,

dizesi Dante ile karşılaştırılınca, en yüce şiirler arasına girebilmek için fazlaca *şairanedir*. (Ancak Shakespeare, ölçüyü kaçırmış izlenimini vermeden ya da dikkatimizi başka yere saptırmadan bunca şairane olabilir:

Put up your bright swords or the dew will rust them)².

Ulysses ile gemi arkadaşları Herakles kayaları arasından, o “dar geçit”-ten geçmektedirler,

*ov' Ercole segno li suoi riguardi
acciocche l' uom piu oltre non si metta.*

Herakles'in mim koyduğu yer, daha öteye hiç kimse geçmesin diye.

*“O frati”, dissì, “che per cento milia
perigli siete giunti all'occidente,
a questa tanto picciola vigilia
de' vostri sensi, ch'è del rimanente,
non vogliate negar l'esperienza
di retro al sol, del mondo senza gente.*

*Considerate la vostra semenza,
fatti non foste a viver come bruti
ma per seguir virtute e conoscebza.”*

1) inler dört bir yana türlü seslerle

2) Takın parlak kılıçlarınızı kınlarına yoksa çığden paslanacaklar.

“Ey yüz bin tehlikeden geçerek Batı’ya erişen kardeşlerim” dedim, “kalan duyunuzdaki o birazcık uyanklıktan güneşin ardındaki insansız ülkenin yaşantısını esirgemeyin. Soyunuzu düşünün, siz hayvanlar gibi yaşayasınız diye değil, erdem ile bilgi ardında koşasınız diye varattınız.”

İlerlerler, sonra birden

*n'apparve una montagna bruna
per la distanza, e parvemi alta tanto
quanto veduta non n'aveva alcuna.
Noi ci allegrammo, e tosto torno in pianto,
che dalla nuova terra un turbo nacque,
e percosse del legno il primo canto.
Tre volte il fe' girar con tutte l'acque,
alla quarta levar la poppa in suso,
ella prora ire in giu, com' altrui piacque,
infin che il mar fu sopra noi richiuso.*

uzakta kahverengi bir dağ belirdi; görmüş olduğum dağların en yükseğiymiş gibi geldi bana. Sevindik, ama çok sürmedi acıya döndü sevencimiz: çünkü bu yeni ülkeden kopuş gelen bir savru gemimizin baş tarafına abandı, üç kez sularla birlikte yuvarladı gemiyi; dördüncü kez Başka Biri'nin istemi uyarınca başı üste sulara gömüldü gemimiz; deniz üzerimize yumuluncaya değin.

Dante'nin anlattığı Ulysses, öykücü dümdüz bir romans parçası gibi okunur, iyi anlatılmış bir denizci serüvenidir; oysa Tennyson'un şiiri sığdır, iki boyutu vardır ancak; deyiş güzelliğine açık, orta bir İngiliz okurunun sezebileceklerinden başka hiçbir özelliği yoktur. Dante'nin anlamının çok daha derin olduğunu sezmek için, sözü geçen dağın ne dağı olduğunu, Başka Biri'nin istemi uyarınca sözünün ne anlama geldiğini baştan bilmemiz gerekmez.

Dante'nin, tarihten alınma kişiler arasına, kendisi için bile malsaldan başka bir şey olmayan en az bir kişiyi katmış olmakla ne denli yerinde davrandığını bir kez daha belirtsek yeridir. Çünkü *Inferno*'daki günahlıları Dante'nin üstünkörü seçtiği hiçbir zaman söylenemez. Burada Cehennem'in bir yer değil bir durum olduğunu görürüz; insanın, gerçekten yaşamış kişilerden alınma örneklerle olduğu gibi, kendi düşgücünün yaratmalarıyla da kutsanmış ya da kargınmış (damned) olduğunu görürüz; Cehennem'in, bir durum olmakla birlikte, ancak düşünebileceğimiz ya da belki duyusal imgeler ışığında algılayabileceğimiz bir durum sayılabileceğini anlarız; gövdenin

yeniden dirilmesi inancının sandığımızdan daha derin bir anlam taşıdığını görürüz. Ama bunlar ancak birçok okumalardan sonra varacağımız türden düşüncelerdir; ilk okuyuştan alınacak şiir tadı için hiç de gerekli değildir.

Bir şiirin yaşantısı hem bir ânın, hem de bütün bir yaşamın yaşantısıdır. Bu, öbür insanlarla ilgili daha yoğun yaşantılarımıza çok benzer. Başlangıçta tek bir ilk an yaşantısı, bir şaşkınlık, bir sarsılma, giderek bir korku (Ego dominus tuus) yaşantısı vardır; artık unutulmayacak ama bir daha da bütünüyle yaşanamayacak, bununla birlikte daha geniş bir yaşantı bütünü içinde canlılığını sürdürmezse anlamından çok şey yitirecek, ancak daha derin, daha soğukkanlı bir duygu ortamı içinde canlılığını koruyabilecek bir yaşantı. Kişi, yaşamı boyunca sayısız tutkuları aşip geride bıraktıkça sayısız şiirleri de aşip geride bırakır: Dante'nin şiiri kişinin ancak yaşamı sonunda erişmeyi umabileceği şiirlerden biridir.

Son kanto (XXXIV) ilk okuyuşta belki de en güç bölümdür. Dante'nin Şeytan görüntü bize gülünç gelebilir, hele Milton'ın kıvrıkcık saçlı Byron'vari kahramanı kafamızda yer etmişse; Dante'nin Şeytan'ı duvar resimlerinden çıkmış bir şeytanı çok andırır. Şüphesiz, Kötülüklerin Baş'ını bir kalıba, bir biçime sokmak, Kutsal Ruh'u bir kalıba sokmak ölçüsünde güçtür; doğrusu ben, Dante'nin Şeytan'ının günahlı insan ruhları gibi acı çektiğini düşünmek eğilimindeyim bununla birlikte Kötü Ruh'un çektiği acı *türünün* bütünüyle apayrı bir yolda dile getirilmesi gerektiğine inanıyorum. Ama Dante'nin, kötü bir işin en iyisini yapmış olduğunu da söylemeliyim. Cassius'la soylu Brutus'ü Judas Iscariot'la bir araya koyması da, bu kişileri hep Shakespeare'deki gibi düşünen İngiliz okurunun pek hoşuna gitmez belki, ama Ulysses'i haklı göstermek için söylediklerim tutarlıysa Cassius'la Brutus'ün sunulduğu yerindedir. *Inferno*'nun son kantosundan irkilecek kimseye, *Paradiso*'nun son kantosunu okuyuncaya değin beklemesini, okuduktan sonra da yıllarca içinde taşımaması salık vereceğim. Dante orada, şiirin varmış olduğu ya da varabileceği en yüksek noktaya erişmiştir bence; o kantodaki şiir, *Inferno*'nun XXXIV. Kantosundaki herhangi bir başarısızlığı da bağışlayacak güçtedir. Bununla birlikte, *Inferno*'yu ilk okuyuşta, son kantoda durarak gene III. Kantonun başına dönmek belki daha iyi olur:

*Per me si va nella citta dolente ;
per me si va nell' eterno dolore ;
per me si va tra la perduta genta.*

*Giustizia mosse il mio alto Fattore ;
fecemi la divina Potestate,
la somma Sapienza e il primo Amore.*

II

Purgatorio ile Paradiso

Şiir yazma bilimi ya da sanatı konusunda *Inferno*'dan öğrendiğimiz şey, en büyük şiirin, sözcüklerde en büyük tutumlulukla, metaforun, benzetmenin, güzel deyişlerin, inceliğin kullanımında gözetilecek en büyük yalınlıkla yazılabileceğidir. Dante bize şiir yazmayı herhangi bir İngiliz ozanından daha iyi öğretir derken hiçbir zaman, Dante'nin yolunun tek doğru yol olduğunu, Dante'nin Shakespeare'den ya da başka bir İngiliz ozanından üstünlüğünü ileri sürmüyorum. Başka bir deyimle, Dante şiir yazmayı yeni öğrenen herhangi bir kimse için Shakespeare'den daha az *zararlıdır*. Büyük İngiliz ozanlarının çoğu *yansılanmaya* hiç gelmezler, Dante ise öyle değildir. Shakespeare'i yansılama kalkışırsanız, bir sürü tumturaklı, zorlama, ipe sapa gelmez, çarpık çurpuk deyişler koyarsınız ortaya. Her büyük İngiliz ozanının dili kendine özgüdür; Dante'nin dili ise ortak bir dilin daha bir yetkinleşmişidir. Bir bakıma Pope'un ya da Dryden'in dilinden daha yavandır. Şiire yatkınlığımız olmadan Dante'ye öykünürseniz, çok çok birtakım kuru, yavan şeyler yazarsınız; Shakespeare'e ya da Pope'a öykünürseniz düpedüz budala durumuna sokarsınız kendinizi.

Ama *Inferno*'dan bunları öğrenmiş bir okur için şiirin geri kalan iki bölümünden öğrenilecek şeyler de vardır. *Purgatorio*'dan dümdüz bir felsefe anlatımının büyük şiir olabileceğini öğrenir kişi; *Paradiso*'dan, gitgide yüceltilmiş, pek az raslanır türden birtakım *güzellik durumlarının* da büyük şiire gereçlik edebileceğini öğrenir. Yavaş yavaş Shakespeare'in, insan yaşamını Dante'den daha büyük bir genişlikle, daha çok yönlü olarak kavradığını, Dante'nin ise düşüşün daha derin, yücelmenin daha yüksek aşamalarını kavramakta büyük bir ustalık gösterdiğini anlarız. Bunun iki yazarın eşit önemini gösteren bir gerçek olduğunu açıkça gördüğümüz zaman, daha ileri gerçeklere varırız.

Bir bakıma, *Purgatorio* ile *Paradiso* anlaşılma biçimleri yönünden birbirlerine benzerler. Anlaşılan, kargınmışlığın şiir gereci olarak be-

nimsenmesi arınmanın ya da güzelliğin benimsenmesinden daha kolaydır; modern kafanın yadırgayacağı daha az şey vardır onda. *Inferno*'nun anlamına tam varabilmek için sonraki iki bölümü tanımanın gerekli olduğu düşüncesinde direnmiyorum, ama ilk birkaç okuyuşta tek başına da bir anlamı vardır. Gerçekten de *Purgatorio* üç bölümün en güç olanıdır bence. *Inferno* gibi tek başına tad vermez, ne de *Inferno*'nun devamı olarak duyurur tadını. *Paradiso*'nun da tanınmasını gerektirir; başka deyimle, ilk okuyuşta çetin, hem de görünüşte hayli kazançsız bir iştir. Ancak *Paradiso*'yu baştan sona bitirmiş, *Inferno*'yu yeni baştan bir kez daha okumuş olduğumuz zaman, güzelliğini duyurmaya başlar *Purgatorio*. Kargınmışlık, giderek kutsanmışlık, arınma'dan çok daha heyecanlıdır.

Buna karşılık, *Inferno* ile *Purgatorio*'yu yanyana koyarsak, *Purgatorio*'da "bizi yukarı çıkararak" (aşağı indirmenin karşıtı olarak) birkaç öykünün, görevlerini *Inferno*'daki bölümlerden daha kolaylıkla yaptıklarını görürüz. Kendimizi Araf Dağı'nın yepyeni ortamına alıştırmak için durmamız gerekmez. İlk, öldürülmüş olan Casella ile Manfred'in gölgeleri karşısında, özellikle ruhları Cehennemden daha yeni kurtulmuş Bucoconte ile La Pia karşısında duraklarız:

"lo fui di Montefeltro, io son Bucoconte ;
 Giovanna o altri non ha di me cura ;
 per ch'io vo tra costor con bassa fronte".
 Ed io a lui : " ual forza o qual ventura
 ti travio si fuor di Campaldino
 che non si seppe mai tua sepoltura?
 "Oh", rispos' egli, "a pie del Casentino
 traversa un' acqua che ha nome l' Archiano,
 che sopra l'ermo nasce in Apenmino.
 Do il vocabol suo diventa vano
 arriva' io forato nella gola,
 fuggendo a piede e sanguinando il piano.
 Quivi perdei la vista, e la parola
 nel nome di Maria finii : e quivi
 caddi, e rimase la mia carne sola."

"Ben Montefeltro'luyum, adım Bucoconte ; bunların arasında böyle başım eğik giderken, ne Giovanna, ne de başka biri aldırıyor halime." Sordum : "Hangi güç, hangi olay seni Campaldino'dan öyle uzaklara attı ki mezarının yeri bile bilinemedi? "Ah," dedi, "Casentiono'nun eteğinden bir dere geçer, adı Archia-

no'dur, kaynağı Apenninlerdeki Ermo'dadır. Gırtlığım delinmiş olarak, bu suyun adını yitirdiği yere değin taban teptim geldim. Orada gözlerim karardı, Meryem diye bağurdım, son sözüm bu oldu. Yere yığıldım, yalnız gövdemdi orada kalan."

Buoconte'nin öyküsü bitince üçüncü ruh konuşur:

"Deh, quando tu sarai tornato al mondo,
e riposato della lunga via,"
seguito il terzo spirito al secondo,
"ricorditi di me, che son la Pia;
Siena mi fe', disgecemi, Maremma:
salsi colui che innanellata, pria
disposando, m'avea con la sua gemma."

"Ah ne olur, bu uzun yolculuğu bitirip yeryüzüne döndüğünde," diye devam etti üçüncü ruh ikinciden sonra, "beni, La Pia'yı da unutma. Siena'da oldum, Maremma'da tükendim. Nişanlılıktan sonra parmağıma evlilik yüzüğünü takan bilir bunu."

Inferno'dan yeni gelmiş okuru etkileyen sonraki olay, ozan Sordello ile karşılaşmadır (VI. Kanto), ruhunun görünüşü

altera disdegnosa
e nel mover degli occhi onesta e tarda!

gururluydu, küçümserdi, soylu bakışları ağır ağır geziniyordu!

E il dolce duca oncominciava:
"mantova" .. e l'ombra, tutta in se romita,
surse ver lui del luco ove pria stava.
dicendo: "O Mantovano, io son Sordello
della tua terra." E l'un l'altro abbracciava.

Sevgili kılavuz (Vergilius) başladı söze: "Mantova"... gölge ansızın olduğu yerden ona doğru atıldı: "Ey Mantovalı, ben Sordello, senin yurdundan" dedi, kucaklaştılar.

Uzanmış bir aslana benzeyen, a quisa di leon Quando si posa, Sordello ile buluşma, XXI. Kanto'da ozan Statius'la olan buluşmadan daha çok etkileyici değildir. Ustasını tanıyan Statius, Vergilius'un ayaklarına kapanmak için eğilir, ama Vergilius karşılık verir -yitmiş ruh kurtulmuşu der ki:

“Frate,
non far, che tu se' ombra, ed ombra veda.”
Ed ei surgendo: “Or puoi la quantitate
comprender dell' amor ch'a te mi scalda,
quando dismento nostra vanitate,
tarattando l'ombre come cosa saldi.”

“Kardeş! yapma, bir gölgeden başka bir şey değilsin, karşında gördüğün kişi de bir gölge ancak.” Sonra öteki doğrularak: “Şimdi beni sana bağlayan derecesini anlayabilirsin, öyle ki, boşluğumuzu unutup gölgeleri somut nesnelere gibi görüyorum.”

Bütününüyle *Inferno*'daki öykülerle karşılaştırılabilecek bir nitelik taşıyan son “öykü” de Dante'nin, öncülere Guido Guinicelli ile Arnaut Daniel'e raslamasıdır (XXVI. Kanto). Bu kantoda şehvet düşkünlere alevlerden geçerek arınırlar, ama Araf'ın alevlerinin Cehennem'inden ne denli ayrı olduğunu açıkça görürüz. Cehennem'de çekilen acılar doğrudan doğruya, günahlıların kendi yaradılışlarından çıkar, onların özünü verir bize; doğru yoldan sonsuz ölçüde sapmış, bozulmuş yaradılışlarının işkencesiyle kıvranırlar. Oysa Araf'taki ateşin işkencesini günahlılar bile bile, anlayarak benimserler. Dante, Vergilius'la birlikte arıtıcı alevler içindeki bu ruhlara yaklaşıncaya, birden ona yönelir, başına üşüşürler:

Poi verso me, quanto potevan farsi,
certi si feron, sempre con riguardo
di non uscir dove non fossero arsi.

Sonra birkaçı bana doğru ellerinden geldiğince ilerlediler, ama hep ateşin dışına çıkmamaya dikkat ediyorlardı.

Araf'taki ruhlar kendi istekleriyle acı çekerler, çünkü bunun arınmaları için gerekli olduğunu bilirler. Bütün bunların sonunda bağışa ermeyi umduklarından, sonrasız tutsaklığı içinde acı çeken Vergilius'dan' çok daha etkinlikle, daha istekle acı çektiklerini sezerler. Acılarında umut vardır, Vergilius'un uyuşmuşluğunda ise umutsuzluk vardır; aralarındaki ayırım budur işte. Kanto, Arnaut Daniel'in Provençal ağzıyla söylediği çok güzel şüirlerle sona erer:

1) Yazarın burada kullandığı deyim “than Virgil suffers in eternal limbo”dur. “limbo” vaftiz edilmeden ölen çocuklarla İsa'dan önce yaşamış olanların ruhlarının tutsak bulunduğu yerdir. Vergilius da İ.Ö. 70-19 yılları arasında yaşamıştı. (Çev.)

“*Ieu sui Arnaut, que plor e vau cantan ;
 consiros vei la passada folor,
 e vei jausen lo jörn, qu’ esper, denan.
 Ara vos prec, per aquella valor
 que vos guida al somde l’escalina.
 sovegna vos a temps de ma dolor.*”

POI S’ASCOSE NEL FOCO CHE GLI AFFINA.

“*Ben Arnold, gözyaşları içinde türküler söyleyip giden ; acıyla anmaktayım bütün geçmiş çlgünlükleri. Gelecekte umudumu bağladığım güne sevinçle bakmaktayım. Sizi en yüce katlara ulaştırın Erdeminiz adına yalvarırım –sırası gelince bir gün anımsayın acımı.’ Sonra gene kendisini arıtan ateşe daldı.*

Bunlar Lethe kıyısına, Matilda’ya, Beatrice’in ilk görüldüğü yere varıncaya değin, *Inferno*’dan geçip gelen okurun en başta sarılacağı büyük öykülerdir. *Purgatorio*’nun son kantolarında (XXIX-XXXIII) artık *Paradiso*’nun dünyasına girmiş oluruz.

Ama aradaki bölümlerde buluşmalarla, görüntülerle, felsefe açıklamalarıyla Dağ’a tırmanışın öyküsü anlatılır; bunların hepsi çok önemli, hepsi de *Inferno*’nun ardarda gelişen sürekli imgeler örgüsünü daha heyecanlı bulan eğitilmemiş okur için oldukça güç bölümlerdir. *Inferno*’daki allegoriyi hemen benimseyivermek ya da görmezden gelmek kolaydır, çünkü onun somut ereğini, anlamları belirgin imgelere aktarışını kavrayabiliriz; ama Cehennem’den Cennet’e yükselirken, basamak basamak, düşünceden imgeye değin uzanan o bütünü kavramamız istenir bizden.

Purgatorio’daki, İnanç’ın niteliğiyle ilgili, özellikle felsefi bir bölüme geçmeden önce bir durak yapmalıyım. *Purgatorio*’nun okunmasında yararlı olacak, kendi vardığım, deneme yollu birkaç sonucu belirtmek istiyorum yalnız.

Dante’nin St. Thomas Aquinas’a borçluluğu, Vergilius’a borçluluğu gibi –çok daha küçük ölçüde bir borçluluk–, kolayca abartılabilir; Dante’nin öbür büyük Ortaçağ düşünürlerini de okumuş, onlardan da yararlanmış olduğu unutulmamalıdır. Ama Dante’nin Aquinas’dan ya da öbür kaynaklardan ne ölçüde yararlandığı başkalarınca incelenmiş, karşılığı verilmiş bir sorudur, benim bu denememin amacına da uymaz bu soruyu ele almak. Dante’nin neye

“inandığı” sorusu ise her zaman için yerinde bir sorudur. Dünya, şiiri doğrudan doğruya şiir olarak görebilenlerle, şiir diye bir şey tanımayanlar arasında ikiye bölünmüş olsaydı bu soru bir önem taşımazdı; bu durumda birincilere bu sorudan söz açmanın hiç gereği kalmaz, bunu ikincilere anlatmak da boşuna çaba olurdu. Ama çoğumuz bir bakıma kaypağızdır, durumları birbiriyle karıştırmak hoşumuza gider: bu arada, birtakım şeyleri çözümleyip ortaya çıkarmak umuduyla kitaplar üstüne yazılmış kitapların gerekliliğini de bir türlü anlamayız.

Belirtmek istediğim nokta, Dante’nin felsefi, tanrıbilimsel inançlarını *görmezden gelemeyeceğiniz*, bunların en seçik bir yolda dile getirildiği bölümleri atlayamayacağınız; ama öte yandan, bunlara sizin de inanmanızın gerekli olmadığıdır. *Tanrısal Komedya*’daki birtakım bölümlerin ancak Katolikler ya da Ortaçağ bilginleri için ilgi çekici olabileceğini düşünmek yanlışır. Çünkü felsefi *inanç* ile bir şiiri *benimsememe* arasında bir ayrım vardır (bunu söylerken bir görüş ileri sürüyorum ancak). Bu ayrımın felsefi inançla bilimsel inanç arasındaki ayrım ölçüsünde büyük olmadığını kesinlikle söyleyemem; ama bu yeni görülmeye başlanan bir ayrımdır, on üçüncü yüzyılda var olduğu da hiç düşünülemez. Dante’yi okurken on üçüncü yüzyılın Katolik dünyasına girmelisiniz. O çağın fizik dünyası modern fizik dünyasından nasıl ayrılırsa, Katolik dünyası da bugünkü Katolik dünyasından öyle ayrılır. Dante’nin inandığı şeye sizin de inanmanız gerekir demek değildir bu, çünkü böyle bir şeyin şiiri anlama, değerlendirme konusunda beş paralık bir yararı bile dokunmaz size; ama bunu yavaş yavaş anlamanız gereklidir. Şiiri şiir olarak okuyabiliyorsanız, tıpkı Dante’nin gezisinin somut varlığına inandığınız gibi, tanrıbilimine de “inanırsınız”; başka deyimle inancı da inançsızlığı da bir yana bırakırsınız. Bir Katolığın Dante’deki birçok yerleri Tanrı’yla ilgili hiçbir bilgiye inanmayan bir kimseden daha kolay kavrayabileceğini de yadsımıyorum; ama bu, Katolığın inancıyla değil eğitimiyle ilgili bir sonuçtur. Bu bir inanç ya da şüphe sorunu değil, bilgi ya da bilgisizlik sorunudur. En önemli nokta, Dante’nin şiirinin bir bütün oluşu, herhangi bir bölümü anlayabilmeniz için, bütün bölümleri anlayacak duruma gelmiş bulunmanızı gerektirmesidir.

Ayrıca, Dante’nin ozan olarak inandığı şeyle insan olarak inandığı şey arasında kesin bir ayrım bulunduğunu da söyleyebiliriz. Gerçekte Dante gibi büyük bir ozanın bile *Komedya*’yı hiçbir inancı olmadan yalnız kafasıyla yazmış olması çok uzak bir olasılıktır; ama

onun öznel inancı şiire dönüşürken ayrı bir niteliğe bürünür. Bunun öbür felsefi ozanlardan çok Dante için doğru olduğunu ileri sürmek ilgi çekici bir önerme olur. Sözcüleri Goethe'de, Goethenin yarattığı dünyaya gireceğim yerde sık sık şunu sezerim: "bu Goethe'nin insan olarak inandığıdır"; Lucretius'da da öyle; benim deneylerime göre *Tanrısal Komedya*'dan sonra en üstün felsefi şiir olan *Bagavad-Gita*'da bu daha az sezilir. Katolilikteki gibi tutarlı bir geleneksel dogmalar, töreler düzeninin sağladığı üstünlüktür bu: şiir, kendini yaratmış olan tek kişiden apayrı kalır, inanç olmadan da kavranıp benimsenebilir. Goethe her zaman, kendi inandığı şeye karşı güçlü bir inançsızlık duygusu uyandırır bende: Dante uyandırmaz. Bunun Dante'nin daha katkısız bir ozan oluşundan ileri geldiğine inanıyorum, insan Dante'ye duyduğum yakınlığın insan Goethe'ye duyduğumdan daha büyük oluşundan değil.

Dante'yi anlamak için *Summa*'yı okumuş olmak (gerçekte herhangi bir el kitabını okumak sayılır bu) gerekmez. Ama Dante'deki felsefeyle ilgili bölümleri, yeni bir dünyayı görmeye giden, her parçanın bütün için gerekliliğini kabul eden bir kimsenin alçak gönüllülüğüyle okumak gerekir. *Purgatorio*'nun değerine varmak için gerekli olan şey inanç değil, inancın bir yana bırakılmasıdır. Modern bir okurun Dante'nin allegorik yöntemini benimseyebilmesi için gereken büyük çaba, Tanrı'yla ilgili bilgilere kulak asmayan bir kimsenin, onun tanrıbilimini benimseyebilmesi için de gereklidir.

Anlamak sözcüğüyle demek istediğim, inancın olmadığı gibi, yalnız kitaplarla, sözcüklerle ilgili bir bilginin gerekliliği de değildir; kişiye, kötülük ile kibirin şehvetten daha büyük, umutsuzluğun ise en büyük günah sayıldığı ölümcül günahlar dizisini *olabilir* gösterecek, kesin yargısını daha sonraya bırakmasını sağlayacak bir kafa durumudur.

Purgatorio'nun XVI. Kantosunda, İstem'in özgürlüğü üzerine, Ruh üzerine uzunca bir söylev veren Marco Lombardo ile karşılaşırız:

*Esce di mano a lui, che la vagheggia
prima che sia, a guisa di fanciulla
che piangendo e ridendo pargoleggia,
l'anima semplicetta, che sa nulla,
salvo che, mossa da lieto fattore,
volentier torna a cio che la trastulla.*

*Di picciol bene in pria sente sapore ;
 quivi s'inganna, e retro ad esso corre,
 se guida o fren non torce suo amore.
 Onde convenne legge per fren porre ;
 convenne rege aver, che discernesse
 della vera cittade alman la torre.*

Kendisini daha varolmadan önce Seven'in ellerinden, kimileyin gülüp kimileyin ağlayarak oyun oynayan küçük bir çocuk gibi çıkınca ruh, mutlu bir yaratıcının ellerinden doğmuş olduğunu bilir ancak, hoşlandığı her şeyin severek ardından gider. İlk önemsiz şeylerin güzelliğini tadar aldanır ; bir kılavuz ya da denetleyici güç, sevgisini dizginlemezse, bu önemsiz şeyler ardında koşar gider. Bundan dolayı, dizginleyici yasalara, gerçek Ülke'nin hiç olmazsa kulesini görebilecek bir yöneticiye gereklilik duyulur.

Sonra (XVII. Kanto) doğrudan doğruya Vergilius, Dante'yi Aşk'ın doğası konusunda aydınlatır :

*"Ne creator ne creatura mai,"
 comincio ei, "figiuol, fu senza amore,
 o naturale o d'animo ; e tu il sai.
 Lo natural e sempre senza errore,
 ma l'altro puote errar per malo obbietto,
 o per poco o per troppo di vigore.
 Mentre ch'egli e ne' primi ben diretto,
 e ne' secondi se stesso misura,
 esser non puo cagion di mal diletto ;
 ma, quando al mal si torce, o con piu cura
 o con men che non dee corre nel bene,
 contra il fattore adopra sua fatture.
 uinci comprender puoi ch'esser conviene
 amor semente in voi d'ogni virtute,
 e d'ogni operazion che merta pene."*

"Gerek Yaratılan gerekse yaratılan, doğal ya da bağımsız aşktan yoksun olmamıştır hiçbir zaman oğlum : bunu bilirsin sen," diye söze başladı, "doğal aşk hiç yanılmaz, ama öteki, değersiz bir şeyi sevmek, yeterince sevememek ya da aşırı sevmek yanlışlığına düşebilir. Temel iyiliklere yönelir, ikinci derecede kalanlarda da kendini denetlerse suç doğuracak hiçbir zevke yanaşamaz ; ama kötüye döner ya da iyiye gerektiğinden daha çok ya da daha az bir istekle koşarsa, o zaman yaratılan, Yaratıcı'sına başkaldırmış olur. Bundan aşkın nasıl sendeki her erdem, her ceza gerektiren davranışın tohumu olduğunu anlayabilirsin."

Bu iki parçaya oldukça uzun yer verdim, çünkü şiir okurunun, kendisi için değil yalnız bilginler için yazılmış olduğunu, altında yatan felsefe bilinmedikçe kavranamayacağını sanıp atlayabileceği türden parçalardır bunlar. Bunları şiir olarak değerlendirebilmek için bu ruh kuramının, Aristoteles'in *De Anima*'sından bu yana geçirmiş olduğunu gelişmeyi bilmemiz gerekmez. Gerçekte, bunların felsefe olduğu düşüncesine takılır kalırsak, belki kendimizi şiirsel güzelliğe kapamış oluruz. Buradaki felsefe, girmiş olduğumuz şiir dünyasının felsefesidir.

Ama XXVII. Kantıyla, acıların çekildiği aşamayı, eytişimsel (dialectic) aşamayı gerilerde bırakır, Cennet ülkesine yaklaşırsınız. Son kantolar *Paradiso*'nun özelliklerini taşır, bizi ona hazırlar; hiçbir oyalanma ya da gecikme olmaksızın dümdüz gelişirler. Üç ozan, Vergilius, Statius, Dante, Araf'ı Yeryüzü Cenneti'nden ayıran alev duvarını geçerler. Vergilius, artık daha yüksek bir kılavuzun eşlik edeceği Dante'den ayrılır:

*Non aspettar mio dir piu, ne mio cenno.
Liberò, dritto e sano e tuo arbitrio,
e fallo fore non fare a suo senno:
per ch'io te sopra te corono e muro.*

Artık ne bir söz, ne de işaret bekle benden. İstem özgürdür, doğrudur, bütündür, onun ardından gitmemek yanlış olur: bunun için tacı da, başlığı da sana giydiriyorum. (Kendi kırılın, kendi piskoposun yapıyorum seni).

Demek ki artık Dante, gezisinin geri kalan bölümü için gereken koşullara, kutsanmışlara özgü bir duruma ulaşmıştır: çünkü politik ya da dinsel örgütleri gerekli kılan, kişi istemindeki eksikliklerdir ancak. Dante Yeryüzü Cenneti'nde ilk çırpıda kimliğini düşünmek zorunda olmadığımız, Matilda adlı bir kadınla karşılaşır,

*una donna soletta, che sì già
cantando ed iscegliendo fior da fiore,
ond' era pinta tutta la sua via.*

Tek başına bir kadın, türküyü söyleyerek yürüyen, çiçek üstüne çiçek derleyen, yürüdüğü yol boyunca.

Birtakım konuşmalardan, Matilda'nın Yeryüzü Cenneti'nin nedeni, özellikleri üstüne açıklamalarından sonra bir "Kutsal Geçit Alayı" gelir. Halk arasında geçit alayı diye adlandırılan topluluklardan başka

her türlü geçitten –kırallık geçitleri, kilise geçitleri, askerî cenaze geçitleri gibi törensi geçitlerin hepsinden– tiksinen bir kimse için *Paradiso*'da karşılaştığımız “kutsal geçit alayı” çekilmez bir şeydir; hele Ermiş Yuhanna'nın açınımındaki (revelation) görkemden duygulanmayan bir kimse varsa, böyle birinin bu bölüme katlanması daha da güçtür. Benim *yüce düş* adımı verdiğim dünyaya özgü bir şeydir bu; modern dünya ise *aşâğılık düşlerin* ötesine geçecek güçte görünmüyor. Ben, kendim için de, bu gerçeği oldukça güçlük çektikten sonra benimseyebildim. En azından iki önyargı vardı çünkü; Pre-Paphaelite okulunun imgeler anlayışına karşı duran birinci önyargı benim kuşağımdan bir kimse için doğal bir şeydi, belki benimkinden sonraki kuşaklarda da sürmektedir. *Purgatorio*'nun sonu ile bütün *Paradiso* için etkili olmuş öbür önyargı ise, şiire ancak acı çekerek varılabileceğini söylemekle kalmıyor, şiirin gerecinin ancak *acida* bulunduğunu ileri sürüyor. Bunun dışında kalan her şey sevinç, iyimserlik umuttur ancak; oysa bütün bunlar on dokuzuncu yüzyıl insanının en çok irkildiği sözcüklerdi; Dante'nin anlattığı arınma, güzellik durumları, modern dünyanın sevinç diye adlandırdığı şeyden çok uzaktır. Dante'deki kargınmışlık durumlarıyla bizim sevinç anlayışımız arasındaki ayrılık ise bunca büyük değildir. Benim bu gerçeği sezinlemem yılların işi oldu. Öte yandan, küçük şeyler de kişiyi engelleyebilir: Rosetti'nin *Blessed Damosel*'i, başlangıçta bende uyandırdığı coşkuyla, daha sonra da tepkiyle, yıllarca Beatrice'i anlamamı engelledi.

Purgatorio'nun XXX. Kantosunu, bence *Tanrısal Komedy*'dan sonra okunması gereken *Vita Nuova*'yı okumadan iyice anlayamazsınız. Ama hiç olmazsa Dante'nin çok eski bir tutkuyu, o tutkuyu kavrayan, genişleten, ona bir anlam katan yeni bir coşkuyla, yeni bir durum içinde dile getirişindeki ustalığı anlamaya başlarsınız.

*sopra candido vel cinta d'oliva
donna m'apparve, sotto verde manto,
vestita di color di fiamma viva.
E lo spirito mio, che già coto)to
tempe era stato che alla sua presenza
non era di stupor, tremando, affranto,
senza degli occhi aver piu conoscenza,
d'antico amor senti la gran potenza.
Tosto che nella vista mi percosse
l'alta vertu, che già m'avea trafitto
primo ch'io fuor di puerizia dosse,*

*volsimi alla sinistra col rispitto
col quale il fantolin corre alla mamma,
quando ha paura o quando agli e afflitto,
per dicere a Virgilio: "Men che dramma
di sangue m'e rimaso, che non tremi;
conosco i segni dell' antica fiamma."*

Ak peçesinin üstünde zeytin dalından bir çelenk taşıyan bir kadın gördüm, yeşil bir örtüye bürünmüştü, canlı alev rengiydi giyimi. Ruhum, o kadının varlığı önünde korkuyla, şaşkınlıkla titreyişi üzerinden geçmiş olan bunca yıldan sonra, gözlerimin yardımını pek gereksinmeden, ondan yayılan gizli güçle, eski aşkımla büyüklüğünü duydu. Daha çocukluğumda yüreğime işlemiş olan o büyük güçle yeniden çarpıldığım an, korkmuş ya da canı yanmış bir çocuğun koşup annesine sığınması gibi, sola döndüm, Vergilius'a: "Son damlasına değin ürperdi kamm, eski ateşin belirtilerini duyuyorum içimde," dedim.

Arkadan gelen ikili konuşmada, eski duygularla yeni duyguların tutkulu çarpışmasını, yeni bir vazgeçişteki çaba ile utkuyu, mezardaki vazgeçişten bile daha büyük olan bir vazgeçiş görürüz, çünkü buradaki duygular mezarın da ötesine uzanan duygulardır. Bir bakıma bu kantolar bütün şiirde en çok kişisel yoğunluk taşıyan bölümlerdir. *Paradiso*'da, Cacciaguida öyküsü bir yana, Dante'nin kendisi iyice kişiliğinden uzaklaşır ya da aşırı ölçüde kişiselleşir; *Beatrice* ancak *Purgatorio*'nun bu son kantolarında büyük bir seçiklik kazanır. Ama *Beatrice* konusu, Dante'nin yaşamıyla ilgili birtakım şeyler öğrenmemiz için değil, şiirin bütünü için gereklidir, —bu, Weserndonk tarihinin *Tristan*'a ışık tutacağını düşünmeye benzemez—, Dante'nin duruma yüklediği felsefi anlamdır önemli olan. Ama bu sorun, *Vita Nuova*'yı incelemiş olmamızla da ilgilidir.

Purgatorio'nun en güç bölüm oluşunun nedeni, geçiş bölümü olmasıdır. *Inferno* başlı başına bir bölüm olduğu için, kolaydır bir bakıma; *Paradiso* ise apayrı bir özelliktedir. Daha çok, bütün oluşundan dolayı, bütünüyle, *Purgatorio*'dan daha küçüktür. *Paradiso*'daki duygu ortamına bir girebildik mi, hiçbir parçası güç gelmez artık. *Purgatorio*'nun yer yer "kuru" olduğu söylenebilir; ama *Paradiso* hiç kuru değildir, yerine göre, ya kavranması güç görünür ya da içten coşturur sizi. Cacciaguida'nın öyküsü bir yana —bu öyküde aile gururunun, kişisel gururun böyle bir yolda ortaya konuşu hoş görülebilir, şiirin taşıdığı değer böyle bir davranışı bağışlatacak ölçüdedir çünkü— şiir öykücü bir özellik göstermez. Bütün öbür kişiler en güçlü bir biçimde anlatılmışlardır.

İlk bakışta daha önce tanımış olduğumuz kargınmış kişilerden daha silik görünürler; sanki gerçekte yavan bir kutsanmışlığın tekdüze ayrıntılarınımış da ustalık zoruyla değiştirilmiş, ayrı ayrı çizilmiş gibidirler. Bu, görütleme gücümüzü yavaş yavaş ayarlayabilmemize dayanan bir sorundur. Mutluluğun şiir gerci olarak kullanılmasına karşı bir önyargımız vardır (bilerek ya da bilmeyerek), on sekizinci, on dokuzuncu yüzyıllar böyle bir şeyi hiç tanımamıştır; Dante'yi çok iyi bilen, son yıllarında ondan yararlanmaya başlayan, on dokuzuncu yüzyılda Dante'nin yürüdüğü yoldan gidebilen tek İngiliz ozan Shelley bile, en güzel türkülerimizin en üzüntülü düşünceleri dile getiren türküler olduğunu söylüyordu. Dante'nin ilk yapıtları Shelley'nin düşüncesini doğrulayabilir; *Paradiso* ise o ilk örneklerin karşıt-bütünleyicisidir, ama Browning'in felsefesinden apayrı anlamda bir bütünleyici.

Paradiso tekdüze değildir. Her şiir gibi çok yönlüdür. *Komedy*'yı bir bütün olarak alırsanız, onu ancak Shakespeare'in oyunlarının *bütünüyle* karşılaştırabilirsiniz. başka hiçbir şeyle yanyana koyamazsınız. *Vita Nuova* ile Shakespeare'in *Sonnets*'ini karşılaştırmak da ilgi çekici bir başka iş olur. Dante ile Shakespeare modern dünyayı aralarında paylaşmışlardır; bir üçüncü yoktur.

Gözlerini Beatrice'e dikmiş olan Dante'yi düşünmekle işe başlayalım:

*Nel suo aspetto tal dento mi fei,
qual si fe' Glauco nel gustar dell' erba
che il fe' consorto in mar degli altri dei.
Trasumanar significar per verba
non si poria; pero l'esemplo basti
a cui esperienza grazia serba.*

Ona bakarken, tattığı otun etkisiyle öbür deniz tanrılarına yoldaş olan Glaukos'a döndüm. İnsanı aşan bu durum sözcüklerle dile getirilemez; Tanrı'nın bağışına eriş aynı yaşantıdan geçecek kişi bu örnekle yetinsin.

Sonra Beatrice Dante'yi: "yanlış kuruntularla, kendini anlamsızlaştırıyorsun," diye uyararak, ona burada Tanrı'nın koyduğu düzene göre kutsanmışlığın birçok türleri bulunduğunu söyler.

Dante'ye bu konuda daha fazla bilgiyi, Dante'yi tanımayan bir kimsenin bile anlayabileceği sözlerle Piccarda (III. Kanto) verir:

la sua voluntate e nostra pace.

O'nun istemi bizim erincimizdir.

Bu, kutsanmadaki eşitsizliğin, kutsanmış kişinin bu eşitsizliğe aldırma-
mazlığının gizidir. Bütün kutsanmışlıklar birdir, gene de her kutsan-
mışlık derece bakımından öbürlerinden ayrıdır.

Shakespeare insan tutkusunu alabildiğine genişliği ile verir bize;
Dante ise alabildiğine derinliği, yüksekliği ile verir. İkiyi birbirini
bütünler. Hangisinin daha çetin bir işe girdiğini sormak boşuna
olur. Ama şüphesiz *Paradiso*'daki "güç bölümler" bizim için oldukla-
rından daha çok, Dante için güçtürler: kutsanmışlığın değişik aşama-
larını, değişik durumlarını bizlere kavratmaktaki güçlüktür bu.
Beatrice'in İstem konusundaki uzun söylevi (IV. Kanto) gerçekte,
Piccarda'nın içinde bulunduğu durumun gerçekliğini bize *duyurmak*
içindir; Dante ilerlerken bir yandan da duyularımızı eğitmek zorun-
dadır. Bu arada önemle üzerinde durulan şey, duygusal durumlardır;
düşünce, bu durumları kavramak için özel bir araçtan başka bir şey
değildir. Durmadan şöyle koşuklarla karşılaşırız:

*Beatrice mi guardo gli occhi pieni
di faville d'amor così divini,
che, vinta, mia virtù diede le reni,
e quasi mi perdei con gli occhi chini.*

*Beatrice bana aşk kıvılcımlarıyla dolu o tanrısal gözlerle öyle bir baktı ki,
görme gücüm yenilerek geri çekildi, yitirmiş gibiydim kendimi, gözlerim yere
dönük.*

Buradaki bütün güçlük bunların yalnız süslü sözler değil, duyulacak
şeyler olduğunu benimseyebilmektedir. Dante bunun için, imgeler-
le her türlü yardımı yapar bize, örneğin:

*Come in peschiera, ch' e tranquilla e pura,
Traggonsi i pesci a ciò che vien di fuori
per modo che lo stimin for pastura;
sì vid' io ben più di mille splendori
trarsi ver noi, ed in ciascun s'udia:
Ecco chi cressera li nostri amori.*

*Durgun, duru bir havuzda, dışardan gelen bir şeyin yem olduğunu sanan balık-
ların üşüşmeleri gibi, binlerce ışığın bize yöneldiğini gördüm, her birinin:
Hey! işte sevgimizi büyütecek kişi, dediği işitiliyordu.*

Dante'nin değişik gök katlarında karşılaştığı kimselerle ilgili olarak bilmemiz gereken tek şey, o kişileri neden o yerlere koyduğudur.

Üstte verdiğimiz örnekteki gibi küçük imgelerin ya da Landor'un hayranı kaldığı şu yalın

*Quale allodetta che in acere si spazia
prima cantando, e poi tace contenta
dell' ultima dolcezza che la sazia,*

Yükseklerde öterek uçan tarla kuşunun, içini dolduran son sevinçle yetiniş birden susması gibi,

karşılaştırmasının kesin yararını kavradıktan sonra, doğruluktan ayrılmamış ruhların göğe çizdikleri kartal resmi gibi daha süslü imgeleri de saygıyla inceleyebiliriz. Bu imge XVIII. Kantoda başlayarak bir süre devam eder. Böyle imgeler yalnız modası geçmiş süslü püslü anlatım yolları olarak görülemez, ruhsal olanı görünür kılmanın en elverişli, en ağırbaşlı araçlarıdır bunlar. Böyle bir imge düzeninin yerindeliliğini anlamakla en büyük, en ince, en yoğun kanto olan son kantoyu kavramaya hazırlanırız. Alışılmış yaşantılardan apayrı bir yaşantı başka hiçbir şiirde, belli mistik yaşantıların özelliği olan ışık imgelerinin ustaca kullanılmasıyla bunca somut olarak dile getirilmemiştir.

*Nel suo profondo vidi che s'interna,
legato con amore in un volume,
cio che per l'universo si squaderna;
sustanzia ed accidenti, e lor costume,
quasi conflati insieme per tal modo,
che cio ch' io dico e un semplice lume.*

*La forma universal di questo nodo
credo ch' io vidi, perche piu di largo,
dicendo questo, mi sento ch' io godo.*

*Un punto solo m'e maggior letargo,
che venticinque secoli alla impresa,
che fe' Nettuno ammirar l'ombra d'Argo.*

Derinliklerinde evrenin bütün dağınık yapıklarının sevgiyle bir araya gelmiş olduğunu gördüm: töz ile raslantılar, bunlar arasındaki bağlar, birbirlerine öyle kaynaşmıştı ki benim burada söyleyeceklerim sönük bir alev olarak kalır ancak. Öyle sanıyorum ki gördüğüm, bu kaynaşmanın evrensel biçimiydi,

çünkü bunu söylerken gönlümün daha büyük bir sevinçle dolduğunu seziyorum. Tek bir an bile, Neptün'ü şaşkınlıkla –deniz üstünde yol alan– Argo'nun gölgesine baktıran olay üzerinden geçen iki bin beş yüz yıldan daha derin bir uyusukluk getiriyor bana.

Kavranamaz nitelikteki şeyleri görsel imgelere kolaylıkla sığdırıveren bu ustanın gücü karşısında duyulacak şey korkudur ancak. Ozanın Kutsal görüntüden söz edişi sırasında birden şaşkın Neptün'ün başı üzerinden geçen Argo'ya uzanıveren bu çağrışım gücünden daha sağlam bir büyüklük kanıtına hiçbir şürde raslamadım. Çağrışımın böylesi, bir Magdalena'nın güzelliğini, Kleopatra'nın zenginliğini bir solukta (hangi sıfatların neyi belirttiğini bile kesinlikle bilemeyeceğimiz bir biçimde) anlatıveren Marino'nunkinden ayırdır. Gerçekte değerli olan da budur; en uzak nesnelere güzellikleri arasında bağ kurabilme gücü; budur en saygın gücü ozanın.

*O quanto e il dire, e come fioco
al mio concetto!*

Dil ne yoksul, ne yetersiz, kafamdakiler için!

Tanrısal Komedyaya üstüne yazarken, inandığım birkaç noktaya bağlı kalmaya çalıştım. Birincisi, Dante'nin şiiri herhangi bir dilde şiir yazmak için tek evrensel anlatım okuludur. Tabii Dante'nin kendi dilinde, Toskana dilinde yazanların Dante'den göreceklere yardım daha büyüktür; bununla birlikte, bütün ozanlara örnek olabilecek bunca sağlam bir ozan daha yoktur –Lâtince, Yunancada bile yoktur. Dante'nin, imgeleri kullandığı evrensel ustahgını anlatmaya çalıştım. Yazılarımda, Dante'yi izlemenin, bizim için bile herhangi bir İngiliz ozanını, giderek Shakespeare'i izlemekten daha sağlam bir yol olduğunu da söyledim. İkinci nokta, Dante'nin alegorik yönteminin *şiir* yazmada büyük yararlar sağlayacağıdır: bu yöntemde dil yalınlaşır, imgeler seçiklik, kesinlik kazanır. Dante'ninki gibi bir allegoride şiirin tadına varmak için önce anlamak gerekmez, ama şiirden duyduğumuz tad, şiiri anlama isteğini doğurur bizde. Üçüncü nokta, *Tanrısal Komedyaya'nın* insan çöşkularının *derinlikleri* ile *yüksekliklerini* alabildiğine kavrayan bir düzen oluşu; *Purgatorio* ile *Paradiso'nun*, genellikle pek sınırlı bir nitelik gösteren insan yaşantısının genişletilmesi olarak okunması gerekliliğidir. Ayrıca, insanlık duygusunun en aşağılardan en yükseğe değin bütün basamakları, her basamak hem kendinden önceki, hem sonraki basamaklara sıkı sıkıya bağlı olarak dile getirilmiştir, hepsi de duyarlılığın mantığı gereğince birbirine uyan bir düzen içindedir.

Yalnız şimdi, *Vita Nuova* ile ilgili belli gözlemlerimi anlatmam gerekiyor, böylece allagori ile dile getirilmiş olan Ortaçağ kafası için söylediklerim de biraz daha genişleyebilir.

İkinci Bölüme Not

Burada özel bir inceleme için uygulanmış olan şiirsel inançla şiirsel anlama kuramı Mr. I. A. Richards'inkine benzer (Bak: *Practical, Criticism*, ss. 179, ss. 271.) "Benzer" diyorum, çünkü benim kendi genel kuramım, daha çekirdek durumundadır, Mr. Richards'inki de daha epeyce genişletilmeye elverişlidir. Onun için, benzerliğin ne ölçüde olduğunu söyleyemem; ama bu konuyla ilgilenecek okurlar için görüşümün Mr. Richards'inkinden ayrıldığı bir noktayı açıklamak, sonra da kendime özgü birtakım ele gelir sonuçları belirlemek zorundayım.

Mr. Richards'ın 271. sayfadaki (yukarda adı anılan kitap) düşüncesine katılıyorum. Buna karşıt bir kuramı tutmanın hem "yazınsal eleştiri"yi, hem de "yazın sanatı"nın varlığını yadsımak olacağı kanısındayım; katılmamın nedeni de budur. "Yazın sanatı"nın var olup olmadığı sorusunu sorabiliriz; ama belli erekler için, sözgelışı Dante üstüne yazılan bu denemenin ereği için yazın sanatı ile yazınsal değerlendirmeyi varsaymak zorundayız; bir okurun, yazarın inançlarını paylaşmadan da şiirin bütün "yazınsal" ya da (isterseniz) "estetik" tadına varabileceğini düşünmeliyiz. "Yazın sanatı" diye bir şey varsa, ozanın inançlarını paylaşmadan da tam bir yazınsal ya da şiirsel değerlendirme yapabilmemiz gerekir. Bu denemede benim görüşümün dayandığı nokta da budur. Yazın sanatının var olup olmadığı, şiirin var olup olmadığı, "bütünüyle değerlendirme" deyiminin bir anlam taşıyıp taşımadığı tartışılabilir. Ama bu denemede, bunların var olduğu, bu terimlerin de birer anlam taşıdığı düşünülmüştür.

Kısacası, okurun, şiirden bütünüyle tad duyabilmesi için ozanın inançlarını paylaşmak zorunda olmadığına inanıyorum. Ayrıca, insan Dante'nin inançlarını ozan Dante'nin inançlarından ayırdedebileceğimizi de ileri sürdüm. Ama bu ikisi arasında belli bir bağ bulunduğu da inanmak zorundayız; öyle ya, ozan "demek istediğini söyler". Sözgelışı, *De Rerum Natura*'nın, Dante'nin *Tanrısal Komedy*'yi bitirdikten sonra dinlenmek için yazıp Lucretius adı altında yayımladığı Latince bir şiir denemesi olduğunu öğrenmiş bulunsak, bu iki şiiri de anlama yetimiz yüzdeyüz altüst olur. Mr. Richards'ın, bir yazarın "şiiri ile bütün inançları arasında kesin bir ayrılık" vardır yollu düşüncesi (*Science and Poetry*, s. 76 dipnotu) benim anlayamayacağım bir düşüncedir.

Ozanın inandığına inanmadan, bütün bir şiirsel değerlendirmenin yapılabileceğini savunan kuramı yadsımak, hem "eleştiri"nin, hem de "şiir"nin varlığını yadsımak olur; bu yadsımayı bir sonuca iterseniz, beğenebileceğiniz çok az şiir bulunduğunu, beğenmenizin de felsefenizin, tanrıbiliminizin ya da buna benzer başka bir etkenin sonucu olduğunu kabullenmek zorunda kalırsınız. Öte yandan, ben de kendi kuramımı aşırı sonuçlara itersen, büyük bir güçlüklerle karşılaşırım. "Anlamak" sözcüğünün ne denli karanlık olduğunu biliyorum. Bir bakıma, inanmadan anlamak demektir bu, yoksa bir yaşam görüşünü (sözgelışı) inanmadan anlayamayacağınız için "anlamak" sözcüğü bütün anlamını yitirir, bir görüşle öteki arasındaki seçme eylemi durumuna düşer. Ama kendiniz belli bir yaşam görüşüne

inaniyorsanız, sizin görüşünüzü bütünüyle anlamak isteyen birinin, ilkin ona inanması gerektiğini savunmanız, kaçınılmaz, karşı konulmaz bir şeydir. Bütün bir anlamın bütün bir inançla atbaşı olması, savunulabilecek bir görüştür, kimi durumlarda gereklidir de bu. Böylece, bu *bütün* sözcüğünün anlamı (varsa) birçok şeyi kapsar.

Sözün kıyası, gerek benim bu denememde benimsediğim görüş, gerekse buna karşı görüş, bir sonuca itildikleri zaman, alışılmışı aykırı birer görüş olurlar (buradaki aykırılık tanrıbilim konusunda değil tabii, daha geniş bir anlamda). İkisi de sınırlı bir konuşma alanı içinde doğrudurlar, ama konuşma alanınızı sınırlandırmadığınız sürece hiçbirinden söz edemezsiniz. Değişmez doğru, ancak böyle çelişmelerle çıkar ortaya ama *iki* çelişkenin de yanlış olabileceğini, her çelişik çiftin bir doğru getiremeyeceğini unutmamak gerek.

Şimdi de kendi duygularımı çözümlenmekte karşılaştığım önemli bir güçlüğü, Mr. Richards'ın "düzmece - deyişler" (pseudo - statements) kuramı karşısında beni çekimser bırakan bir güçlüğü açıklayacağım. Onun kullandığı,

Beauty is truth, truth is beauty...

dizesini ilk okuyuşumda Mr. Richards'ın dediklerine hak verir gibi oldum, çünkü bu tüm-cenin tek başına hiçbir anlamı yoktur bence. Ama bütün şiiri yeniden okuyunca bu dize güzel bir şiirdeki önemli bir aksaklık olarak gözüme battı; bunun nedeni ya benim şiiri anlamaktaki başarısızlığım, ya da bu dizede söylenenin gerçek olmadığıdır. Keats'in güzeli ile gerçeği bu sözcüklerin alışılmış anlamlarından ne denli uzak olursa olsun, bu deyişle bir şey söylemek istemiştir. Şunu da kesinlikle ileri sürebilirim ki Keats, bu dizeye "düzmece - deyiş" adını veren açıklamaya hemen karşı kordu. Öte yandan, Shakespeare'in sık sık andığım,

Ripeness is all,

dizesiyle, Dante'den aldığım

la sua voluntate e nostra pace,

dizesinin apayrı bir etkisi oluyor kulağımda. Bu iki deyişle anlatılan şeyin yalnız Keats'in dizesinde anlatılardan değil, birbirlerinden de epeyce ayrı olduğunu görüyorum. Keats'in dizesi bana anlamsız geliyor; ya da dilbilgisi bakımından anlamsız oluşu, öbür anlamı gizliyor benden. Shakespeare'in dizesi bence derin bir duygusal anlam taşıyor, hiç olmazsa sözcükler bir anlama yanlışlığı doğurmuyor. Dante'nin dizesi ise *bütünüyle gerçek*'tir. Hem bu dizenin şimdi benim için ilk okuduğum zamankinden daha büyük bir güzellik taşıdığı da söylemeliyim, çünkü kendi yaşantım zamanla ilk okuyuşumdakinden daha derin bir anlam katmıştır ona. Sonuç olarak, gerçekte şiir beğenimi kişisel inançlarımdan büsbütün ayrılmayacağımı söyleyebilirim ancak. Hem, bir deyiş ile "düzmece - deyiş" arasındaki ayrılık, belli durumlar için, her zaman kurulamayacak bir ayrılıktır. Bence, Mr. Richards dinsel, felsefi, bilimsel inanç türleriyle, "günlük" inançların tanımını yapmadıkça savunduğu kuram eksiktir.

Kendi kuramımdan doğacak birtakım güçlüklere açıklamaya çalıştım. Gerçekte, ozanın inançlarını paylaşan kişi şiirden daha büyük bir tad duyabilir. Bununla birlikte ozanın inançlarını *paylaşmadan*, şiirden şiir olarak tad duymanın da apayrı bir kıvancı vardır, başkalarının felsefe sistemlerini bütün incelikleriyle kavramanın kıvancına benzer bu. "Yazınsal değerlendirme"nin bir soyutlama, katkısız şiirin de bir düşüğü, yaratmada olsun, tad duymada olsun, "sanat" açısından yersiz sayılacak birçok şeyin işe karıştığı çıkar ortaya böylece.

III

V i t a N u o v a

Dante'nin "küçük yapıtlar"ının hepsi de önemlidir, çünkü Dante'nindirler; ama *Vita Nuova*'nın apayrı bir önemi vardır: *Vita Nuova*, *Tanrısal Komedya*'yı iyice anlamamıza ötekilerin hepsinden daha çok yardım eder. Ötekilerin bir yana bırakılabileceğini ileri sürmüyorum; *Convivio* önemlidir, *De Volgari Eloquio* da ondan geri kalmaz; Dante'nin yazdıklarının her parçası öbür parçalar için ışık tutar bize. Ama *Vita Nuova*, *Tanrısal Komedya*'nın yöntemini, örgüsünü, ereğini seçiklikle ortaya koyan bir gençlik yapıtıdır. Olgun bir yapıt olmadığı için, anlaşılması yazarının dev yapıtıyla ilgili birtakım bilginleri gerektirir; aynı zamanda, özellikle *Komedya*'yı anlamamızda büyük kolaylık sağlar.

Dante'nin yaşamının erken yıllarını *Vita Nuova*'yla ilgili olarak incelemeye yönelmiş birçok bilimsel çalışmalar vardır. Bu konuda eleştirmenlerin tutumu kabataslak ikiye ayrılabilir: *Vita Nuova*'yı her şeyden önce Dante'nin yaşamını yansıtan bir yapıt olarak görenler, her şeyden önce alegorik bir yaratma sayanlar. İkinci tutumdaki eleştirmenlerin birincilerden daha tutarlı şeyler söylemeleri çok daha kolaydır. Bu garip şiir-düzyazı karışımı, yazarın yaşamını yansıtıyorsa, burada yaşam geleneksel allegori biçimlerine uydurulmak için ustaca değiştirilmiş, nerdeyse tanınmayacak bir duruma sokulmuştur. Bu yapıttaki imgelerin çoğu, pek eski bir görsel yazın geleneğine bağlıdır şüphesiz: tıpkı *Tanrısal Komedya*'nın kuruluşunun, eski Arap-Fars yazınındaki doğaüstü yolculuk öykülerine benzetilmesi gibi -Ulysses ile Aeneas'ın yolculuklarının izlerini bir yana bırakıyoruz- *Vita Nuova*'daki görütlere de Yunancadaki *Hermaslı Çoban* gibi paraleller bulunabilir. Düşün ya da kurgu'nun doğrudan doğruya bir anlatımı olmadığından, bütünüyle alegorik özellik gösterdiğine kanıtlar bulmak; Beatrice'in düşünsel ya da töresel bir soyut değerın kişileştirilmesinden başka bir şey olmadığını söylemek hiç de güç değildir.

Benim bu konudaki düşüncelerimin doğrudan doğruya kitabın okunmasına dayanan düşünceler olduğunu belirtmek isterim. Bunların bilginlerce çürütülecek ya da doğrulanacak türden düşünceler olduğunu sanmıyorum. Kısacası, açıklamalarım tanıtlanamaz olanla, yadsınamaz olanın sınırları içinde kalacaktır.

Vita Nuova'yı önyargılara saplanmamış olarak okuyacak bir kimse belki onu Dante'nin kişisel yaşamı ile allegorinin bir karışımı olarak düşünebilir; ama modern kafanın tanımadığı nitelikte bir karışımıdır bu. "Modern Kafa" derken Rousseau'nun *İtiraf*lar'ı gibi bir belgeyi okumuş ya da okuması olağan kimselerin kafasıdır anlatmak istediğim. Modern kafa "itiraf" sözcüğünden kişinin düpedüz kendisini anlatmasını anlar, itirafların içtenlik derecesine ya da kişinin kendi kendini anlayabilme yetisine göre birbirbirinden ayrıldığını düşünür, "allegori"yi soyutun dile getirilişinde anlar ancak. Günümüzde çok anlamsız bir "itiraflar" türü aldı yürüdü; herkes *met son coeur a nu*, ya da böyle olmaya öykünüyor; "kişilikler" birbiri ardından ilgi topluyor. İnsanların "ruh"un kurtulması gibi bir sorun üzerinde önemle durdukları, birbirlerinin "kişilikler"ine hiç aldırmadıkları bir çağı (birçok çağları) gözönüne getirebilmek kolay değildir. Öyle sanıyorum, Dante'nin kendisine önemli görünen yaşantıları olmuştur; bu önem ne o yaşantıların kendi yaşantısı olmasından, ne de Dante Alighieri'nin, çağının dilinden düşmeyen, yazıları, resimleri kesilip saklanan önemli bir kişi olduğundan; o yaşantılar kendi başlarına önemlidirler; bundan dolayı Dante onlarda birtakım felsefi, kişilik dışı değerler görmüştür. Bence bu yaşantı apayrı nitelikte bir yaşantıdır: bu yaşantının gereçleri, eylem yaşantısı (modern anlamıyla "itiraf" yaşantısı) ile düşünsel, imgesel yaşantıdır (düşünce yaşantısıyla düş yaşantısı); ortaya çıkan yaşantı ise üçüncü türden bir yaşantıdır. *Vita Nuova*'nın modern anlamda bir "itiraf," ya da bir "boşboğazlık" olmadığı, aşırı inceliklere, süslere yer veren bir Pre-Raphaelite dokuması da sayılamayacağı gerçeğini görebilmek bence çok önemlidir. Dante'deki düşünsel gerçekler, ruhsal gerçekler duygusu sizde de varsa *Vita Nuova* gibi bir dile getirme biçimini "gerçek" ya da "uydurma" adını veremezsiniz.

Önce, Dante'nin dokuz yaşındayken başından geçmiş bir olay diye anlattığı cinsel yaşantı, hiç olmayacak ya da eşi görülmemiş bir yaşantı değildir. Benim tek şüphem (ünlü bir ruhbilimcinin görüşü de şüphemi destekler niteliktedir,) bu yaşantının kişinin gelişmesinde dokuz gibi *ileri* bir yaşa değin gecikip gecikmeyeceği konusundadır. Ruhbilimci, bunun daha çok beş ya da altı yaşlarında görülebilecek bir yaşantı olduğunu söyleyerek benimle birleşmektedir. Belki Dante oldukça geç gelişmiştir. belki de dokuz sayısının taşıdığı başka bir anlama kapılmış, beş, altı yerine dokuz deyiştir. Ama bence, *Vita Nuova*'nın kişisel bir yaşantı üstüne yazılmış olduğu sugötürmez

bir gerçektir. Durum bu olunca ayrıntıların önemi kalmaz: sözü geçen kadın Portinari midir, başkası mıdır, hiç önemli değil; o kadın, anladığımızı göre, başka biri için, Dante'nin belki de adını bile duymamış ya da unutmuş olduğu birisi için yapıp tutuşmaktadır. Ama başkalarının başından geçen bir olayın, Dante'de o kişiler üzerinde bıraktığından daha derin izler bırakabileceği de inanılmayacak bir şey değildir.

Aynı yaşantı Freudcu terimlerle anlatılmış olsaydı, modern toplum bunu hemen gerçek diye benimseyiverirdi. Şüphe uyandıran tek şey, Dante'nin, çok haklı olarak, bambaşka sonuçlara varmış, bambaşka bir anlatım yolu kullanmış olmasıdır. Biz –bir zamanlar, önyargılarının etkisiyle bilgice düşüncelere saplanmış olan Remy de Gourmont gibi– Dante gibi bir yazarın, çok eski bir geçmişi olan görütçü anlatım yolunu bunca başarıyla uygulayabilmesini, anlatılan öykünün salt allegori (modern anlamda) ya da uydurma oluşuna bir kanıt saymak eğilimindeyiz. Ben *Vita Nuova*'daki duyarlıkla *Hermash Çoban*'daki arasında Gourmont'un bulduğundan daha büyük bir ayırım buluyorum. Bu hiç de gerçek ile uydurma arasındaki önemsiz ayırım değildir; Hıristiyanlığın erken dönemlerinde yaşamış alçakgönüllü bir yazarla, on üçüncü yüzyıl ozanı arasındaki kafa ayrılığıdır, belki de Dante ile bizim aramızdaki ölçüsünde büyük bir ayırım. Aradaki benzerlikler, düş imgeleri alışkanlığının birçok uygarlık değişimleriyle birlikte gene de yaşayabileceğini tanıtılar ancak. Yalnız, Dante'nin, yaşadığı çağda, kuru bir “yazınsal” gelenekten daha gerekli bir şeyi izlediğini söyleyebilirim.

Dante'nin *Vita Nuova*'daki temel yaşantı karşısında durumunu anlamak için kendimizi, ilk kaynaklardan daha çok *son nedenlerde* anlam bulmaya alıştırmamız gerekir. Bence, buradaki amaç, Dante'nin Beatrice ile karşılaştığı zaman *bilinçli olarak* duyduklarının anlatılması değil; bu olay üstüne yürütülen olgunluk çağı düşüncelerinin anlatılmasıdır. Son neden, Tanrı'ya duyulan tutkunluktur. Kadınla erkeğin karşılıklı duygularını ülküleştirme konusunda, özellikle on sekizinci, on dokuzuncu yüzyıllarda, binbir türlü yapmacık duygulanım örnekleri döktürülmüştür; birçok gerçekçiler de kadın erkek arasındaki (ya da erkekle erkek arasındaki) aşkın, ancak daha yüce bir aşkla açıklanabileceği, usa-yatkınlık kazanabileceği, yoksa bu bağın hayvanların çiftleşmesinden öteye geçemeyeceği gerçeğini benimseyen bu yapmacık duygulu tutumu yadsımakta diremişlerdir.

Dante'nin, böyle erken bir yaşın daha sonra hiçbir zaman aşılammış, izleri silinememiş bir yaşantısından doğan şaşkınlığı üzerinde

düşünürken, bizim kendi kendimize bulamayacağımız türlü türlü anlamlar bulmuş olduğu kuramını benimseyelim. O zaman, Dante'nin söylediklerinin en az bizim kendi düşüncelerimiz ölçüsünde mantığa uygun geldiğini; yalnız, bizim apayrı kafa alışkanlıklarımızla, önyargılarımızla bir anlam verdiğimiz bu yaşantıyı, Dante'nin bambaşka bir yola yönelttiğini görürüz.

Gerçekte, Dante'nin İtalyan çağdaşlarının, giderek Provanslı öncülerinin şiirlerini biraz tanımadan *Vita Nuova*'yı anlayamayız. Yazınsal paralellerin büyük önemi vardır, ama bu paralelleri kaskatı bir biçimde yalnız yazınsal yönden ele almamaya dikkat etmeliyiz. Dante de başlangıçta aşağı yukarı öbür ozanlar gibi yazmıştır; yalnız onların yapıtlarını okumuş olduğu için değil, daha çok onlar gibi duyduğu, onlar gibi düşündüğü için. Provanslı ozanlara gelince, onları ilk elden okuyacak ölçüde bilgim yok. Bu garip adamların kendilerine özgü bir dinleri vardır; Engizisyon bu dinin kökünü kazımış olduğu için bunlarla ilgili bilgimiz Sümerlerle ilgili bilgimizden daha çok değildir. Bana kalırsa, bu ne olduğu bilinmeyen, belki de kara çalınan Albigensiancılık ile Katoliklik arasındaki ayrılığın, Provans okulunun şiiri ile Toskana okulunun şiiri arasındaki ayrımla birtakım alışverişleri vardır belki. Dante'nin, duyarlılığını örgütleme yöntemi -yüce aşkla, aşağılık, cinsel aşk arasındaki karşıtlık, yaşayan Beatrice'den ölü Beatrice'e geçiş, Meryem öğretisinden yararlanmış-bana bütünüyle kendine özgü şeyler gibi geliyor.

Bence *Vita Nuova*, garip, düşsel bir düzyazıyla birbirine bağlanmış çok güzel bir şiirler dizisi olduğu gibi, şimdi "yüceltme" (sublimation) diye anılan konuyla ilgili çok sağlam bir ruhbilimsel küçük yapıttır. Arkasında, romantik olmayan edimsel bir gerçek anlamı vardır: *yaşam*'dan, verebileceğinden daha çok şey beklememek ya da *insan*'dan, verebileceğinden daha çok şey beklememek; yaşamın veremediğini *ölümde* aramak. *Vita Nuova* "görsel yazın" a girer; ama felsefesi, Katolikliğin umutsuzluk felsefesidir.

Guido Guinicelli, Cavalcanti, Cino ile öbür yazarların tanınması kitabın anlaşılmasını çok kolaylaştırır. Gerçekte okur, ruhça benzerliklerle ayrılıkları görmeye çalışarak aşk sanatının Provanslı ozanlardan sonraki gelişmesini incelemek zorundadır; bu arada koşuk biçiminde, sözcüklerde görülen gelişmeleri de gözden geçirmelidir. Ama, bir daha doğmak gibi güç, çetin bir işe, baktığımız aynadan, mantığa uygunlukta bizimkinden hiç de geri kalmayan bir dünyaya

geçmeye, önceden bilinçli olarak hazır değilsek, böyle bir inceleme boşuna olur. Bunu yapabildiğimiz an, Dante'nin dünyasının bizimkinden daha geniş, daha somut olup olmadığını sormaya başlarız kendi kendimize.

Tutti li miei penser parlan d'Amore

dizesini her anısta *amore*'nin ne anlama geldiğini düşünmek için duraklamamız gerekir. Lâtince kökünden, Fransızcadaki karşılığın-
dan, modern bir İtalyanca sözlükteki tanımından apayrı anlamdadır.

Gene söylüyorum, birçok nedenlerden dolayı ilkin *Tanrısal Komedy*'yi okumuş olmak gerekir. *Vita Nuova*'yu ilk okuyuşta Pre-Raphaelite özentilerinden başka bir şey bulamazsınız. *Komedy* bizi Ortaçağın düş evrenine sokar, bu *Inferno*'da en çok göze çarpar, *Paradiso*'da en yüceltilmiş bir biçimde görülür. Ayrıca, bizi Ortaçağ düşüncesinin, Ortaçağ dogmalarının evrenine sokar: kolejdeyken Platon ile Aristoteles'i öğrenmiş bir okur için çok daha kolaydır bu, ama böyle bir hazırlığın olmasa da olur. *Vita Nuova* bizi doğrudan doğruya Ortaçağ duyarlılığına daldırır. Dante'nin en önemli yapıtı değildir, bu bakımdan ilkin *Vita Nuova*'yu, kendisini okumuş olmak için değil de *Komedy*'ya tutacağı ışık için okumamız daha güvenilir bir yol olur.

Böyle okumak, bir sürü açıklamadan daha yararlı da olabilir. Dante üstüne yazılmış birçok kitabın etkisiyle, Dante üstüne okumanın Dante'nin yazdıklarını okumaktan daha gerekli olduğu yolunda bir düşünce uyanmıştır. Oysa Dante'yi dönüp dönüp gene okuduktan sonra yapılacak ilk iş, ne denli iyi olursa olsun, yapıtı, yaşamı, çağı üstüne yazılmış bir kitabı okumak değil, Dante'nin okumuş olduğu kitaplardan birkaçını okumaktır. İmparatorların, Papaların öyküleri ile ana konudan uzaklaşmanız çok kolay bir iştir. Öte yandan Shakespeare gibi bir ozanı okurken, açıklamalar uğruna şiire gözlerimizi kapamak eğilimimiz daha azdır. Dante'de de şiir üzerinde yoğunlaşmamız aynı ölçüde gereklidir, Dante'nin kafası, bizim içinde yetiştiğimiz düşünce, duygu yollarından daha uzak olduğu için bu gereklilik daha büyük ölçüdedir. Bize gereken, başkalarınca söylenenler değil, bilgidir: bu bilginin ilk basamağı, onun düşünce biçimiyle bizimki arasında bulunan ayrılıkları görmektir. Thomism'e ya da Katolikliğe vereceğimiz büyük bir önem bile, ilgimizi düşünsel tutumumuzu kesinleştiriverecek nitelikteki böyle ayrılıklara çekerek, bizi yanlış yola saptırabilir. İngiliz okuru şunu hiç unutmamalıdır:

Dante iyi bir Katolik olmasaydı, Aristoteles'i ya da Thomas'ı şüpheli bir aldırma ile karşılasaydı bile, onun kafasını anlamak gene de daha kolay olmayacaktı; İmgeleminin, görüntü düzeninin, duyarlığının biçimleri bize gene çok yabancı gelecekti. Bu biçimleri benimsemeyi öğrenmek zorundayız: bu *benimseme*, inanç diye adlandırılacak her şeyden daha önemlidir. Yeni Yaşam'ı başlatan, hemen hemen kesin bir benimseme anı vardır.

Yazdıklarım, önceden de söz verdiğim gibi, Dante'yi inceleyecekler için bir "giriş" değil, benim kendi girişimin kısa bir özetidir. Bunun hoşgörülebilmesi için, Dante ya da Shakespeare gibi adamlar üstüne böyle bir yazı yazmanın, daha önemsiz adamlar üstüne yazmaktan çok daha küçük ölçüde bir aşırılık olduğunu anlayabilmek yeter. Konunun alabildiğine genişliği, kişiye değerli bir şey söyleyebilme olanağını verir; daha küçük adamlar üstüne yazmak ise, ancak kılı kırk yaran, özel bir çalışmayla haklı gösterilebilir.

Çeviren : Akşit GÖKTÜRK

TÜSTAV

JEAN-LOUIS BARRAULT

HEYECAN ÜZERİNE

Heyecan, insanın bir hali olsa da, oyuncu ona, hiç mi hiç, kulak asmamalıdır. Gerçekten, heyecan geçtikten sonra, bizi avucunun içine almış olan heyecan üzerinde durmayız. Yoksa, o hemen ortadan silinir. Oyuncu sadece *şimdiki zaman*'da yaşar; hiç durmamasıya, bir *şimdiki zaman*'dan başka bir *şimdiki zaman*'a atlar. Bu birbirini kovalayan *şimdiki zaman*'lar süresince de bir dizi davranışta bulunur. Bunlar da, oyuncu üzerinde, heyecanın belirtisinden başka bir şey olmayan bir çeşit terin kümelenmesine, birikmesine yol açar. Meyvenin posası neyse, oyunun teri de odur. Ama oyuncu bu heyecanın bilincine vardığı, bu heyecana kendini kaptırdığı an, ter birdenbire buhar olup uçar. Heyecan da ortadan silinerek oyun yavanlaşır.

Kendi gerçek heyecanını, sağa sola sapmadan, dile getirebilen oyuncu yoktur. Demek, heyecanlarını dile getirmek isteyen oyuncular düzmece bir heyecan yaratmak zorundadırlar. Ama sınırlardan çekip çıkarılan gözyaşlarıyla alçalıp yükselen sesler olsun, ellerin titremesi olsun, işten anlayan seyircileri, özellikle hoşlarına gitmeye çalışılan seyircileri kandıramaz.

Sofokles'in Antigones'i: "Özellikle hoşlarına gitmek zorunda olduğum kişilerin hoşuna gittiğimi biliyorum." der.

Demek, heyecanı üstünden hemen atmadan "Heyecanlıyım" demenin yeri yoktur. Denilecek şey şudur: "Heyecanlanmışım.". Daha doğrusu: "Heyecanlanmak zorunda kaldım.".

Ama çevremizdekiler için: "Heyecanlı" denilebilir. İnsan, ancak bir başkasının heyecana kapılıp kapılmadığını anlayabilir. O halde, oyuncunun heyecanını sezmek ve görmekle elde edilecek o garip haz ancak seyircinin işidir. Ama eğer, az ya da çok heyecanlanmış olan oyuncu heyecan verici bir durumda ise, seyircinin bir şey söyleyecek, ya da düşünecek durumu olmaz. Seyirci, heyecanın etkisine kendini bırakmaktan başka bir şey yapamaz.

Demek, çok önemli bir olay olan heyecandan tiyatrodan kimse söz açmaz. Seyirci olsun, oyuncu olsun, onun etkisi altında kalan herkes sadece eylemlerle (action) ilgilenir.

Oyuncu ağlamış, ya da ağlamamış, bunun bir önemi yoktur. Önemi olan oyuncunun seyirciyi ağlatabilmesidir. Buna kimsenin bir diyeceği yoktur elbet.

Çokça bir fizik çaba gerektiren tragedyalarda fazla heyecan tragedyaı düşürür. Tragedya oyuncusu heyecanı ritimle duyurmaya ne kadar önem verirse onu seyirciye geçişme (osmose) yoluyla aşılama işinde, sınırlarını o kadar az yıpratmış olur. Oyunun güç ve zorlu yerlerinde duruma egemen olmak için de gücünü o ölçüde elinde tutar.

Oyunda, ortak heyecan olayı katlanılamıyacak kadar arttığı vakit, seyirci bir tepkiye başvurur. Bu tepki herkeste genel heyecanın yükselmiş olan sıcaklık derecesini belli eder. Seyirci, hiç kuşku yok, hemen o an, heyecanı katlanılabilir bir duruma getirmek için de sıcaklık derecesini düşürür, yani, bir başka deyişle, alkış tutar.

Heyecan çok yükselmiş, oyunun ortaya koyduğu yanılsama (illusion) çok kusursuz olmak yolunu tutmuşsa, seyirci bir an nerede olduğunu şaşırır, ne yapacağını kestiremez ve deli dolu bir ürküye kapılır. Sonunda da oyunu alkışlamaya başlar. Seyirci, bir an, Neron'u gerçekten karşısında görür gibi olmuştur. Kendine gelebilmek için De Max'ı alkışlamak zorunda kalır.

Doğrusu, seyirci çok güçlü bir heyecana karşı kendini ancak alkışlarla korur.

Gerçekten, heyecan bir halden (état) çok, bir tepkidir, bir savunma tepkesidir (réflexe). Bu yüzden heyecan, bizi ancak tepki ölçüsünde ilgilendirir.

Şimdi biraz bu tepkinin ne biçim bir şey olduğu üzerinde duralım. Bir iş görmek, bir iş yapmak, savaşmaktır. Savaşmak ise, birbirine zıt iki gücü gerektirir. Savaş sona erdiği, iki güçten biri ötekisinin üstesinden geldiği vakit, o üstünlük sağlayan güç, o takatı son kerteye gelmiş olan güç, birdenbire sınırlı bir tepkiye, büyüü bir tepkiye gerek duyar ki biz buna heyecan adını veririz. Bu tepki, genellikle, şu belli başlı dört değişimden (métamorphose) biriyle ortaya çıkar:

- 1.- Ya, büyü yaparcasına savaştığı gücü ortadan kaldırır,
- 2.- Ya, gücün özellikle erkini azaltarak onu, yapma bir yolla değiştirir,
- 3.- Ya, kendi kendini ortadan kaldırır,
- 4.- Ya da, gene büyü yoluyla olmak üzere, kendi kendini değiştirir ve özellikle kendini, olduğundan daha tehlikeli bir hale getirir.

Böylece, bizim savaşan gücü, gözbağcılıkla değiştirmek ve ortadan kaldırmakla, ondan yakamızı sıyracağımızı, ya da onu alaşağı edebileceğimizi sanırız. Bunun gibi, kendimizi değiştirmek, ya da ortadan kaldırmakla da ondan kurtulacağımızı, ya da onu yenebileceğimizi düşünürüz.

Örnek: Bilmediğim ve tehlikeli sandığım bir yerden geçmem gerekmektedir. Bu yüzden ışık çalar, oradan "sanki hiçbir şey yokmuş gibi" pervasızca geçerim. Gerçekte, tehlikeyi, yapma bir yolla ortadan kaldırmış olurum.

Birdenbire karşıma silahlı bir katil çıkar: düşüp bayılırım. Gerçekte, yaptığım iş kendimi ortadan kaldırmaktır.

Kendime geldiğim vakit, candarmaların beni ayıltmaya çalıştıklarını görürüm. Davranış tarzları, uğradığım korkuyu umursamayışlarıyla taban tabana aykırı düşmektedir. Bu, beni utandırır. Ama elimden bir şey gelebilir mi? Gelir: kızar ve onlara çıkışırim. Gerçekte, olduğumdan daha kötü bir insan olur, yani değişirim. Sonunda, candarmalar da benim bu davranışıma kızar ve görevliye hakaret suçundan beni tutuklayacaklarını söyleyerek gözdağı verirler. Bunun üzerine, ben de katıla katıla gülmeye başlarım. Gerçekte onları değiştirir, onları arkadaş, dost durumuna getirir, bu üzücü olayı birden bir şakaya çeviririm. Kısacası havayı büyü yapmışçasına değiştiririm.

Ama eve döndüğüm vakit, yeniden bir kesiklik gelir bana. Kimse tek kelime alamaz ağzımdan. Belleğini yitirmiş bir insan gibi davranırım. Çevremdekiler benim için: "Üzüntüsü var." derler. Gerçekte, bütün benliğim bir unutuşun çevresinde yer almıştır. Sırasıyla korkuyu, kızgınlığı, gülmeyi ve üzüntüyü yaşamışumdur.

Tiyatroda oyuncular bundan başka türlü davranmaz. Oyuncuların karakterlerini anlamak için en ilginç yol da budur: Onların o sınırlı heyecan anlarında nasıl davrandıklarını izlemek.

Lorenzo'nun düello sırasında bayılması; Polonius'un öldürülmesi anında Hamlet'in "Bir fare, bir fare!" diye bağırması; Phèdre'in, açıklamalar yaparken, Thésée'nin görüntüsü ile Hippolyte'in görüntüsünü birbirine karıştırması bize bu kahramanların ruhlarını açan anahtarlar gibidir.

İşte bu yüzden oyuncu, canlandığı kişinin bir hali sayılan heyecanlarına değer vermek zorunda değildir elbet (Tıpkı oyun

sırasında vücudunda boncuk boncuk kümelenen tere de kulak asmak zorunda olmadığı gibi). Ama buna karşılık, davranışlar (conduite), son anda beliren eylemler gözüyle bakılan heyecanlara büyük bir önem vermek zorundadır. Bunu yapmakla o, "kişilerin, duygularını gelişi güzel belirtmek için hareketlerini hiçbir vakit durdurmadıklarını ve boyuna hareket ettiklerini " öğrenecektir. Oyuncular başkalarıyla ve başkalarına karşı fikir yürütürler, davalarını savunurlar, tartışır, savaşırlar. Dahası, bunları kendileriyle ve kendilerine karşı da yaparlar. Oyuncular, az ya da çok kötü niyetle olsun, sık sık çekişirler, karşılık verirler, kendilerini gizlerler, aldatırlar ya da kendilerini aldatırlar. Ama oyunlarını, hiç mi hiç, durdurmazlar.

Seyirci duygulardan, heyecanlardan, başlıca eylemlerden istediğine önem vermekte özgürdür. Gelgelelim, oyunun içinde yer alan oyuncu, *davranıştan başka bir şey düşünmez.*

Çeviren : Salâh BİRSEL

TÜSTAV

F R A N Z K A F K A

A V C I G R A C C H U S

İki oğlan rıhtım duvarına oturmuş zar atıyordu. Bir adam bir anıtın merdivenlerinde, kılıç savuran kahramanın gölgesinde gazete okuyordu. Çeşme başında bir kız gerdeline su dolduruyordu. Bir manav mallarının yanı başına uzanmış göle , açıklara bakıyordu. Bir meyhanenin pencere ve kapı boşluklarından içerde, dipte iki adamın şarap içtiği görülüyordu. Meyhanece ön tarafta bir masa başında oturmuş uyukluyordu. Bir kayık, sanki suyun yüzüne değmiyormuş gibi küçük limana doğru usulca süzülüyordu. Mavi mintanlı bir adam kıyıya atladı, palamarı halkalara geçirerek çekti. Düğmeleri parlak siyah ceketli iki adam da kayıkçının peşinden bir tabut indirdiler; tabutun içinde, çiçekli, saçaklı bir büyük ipek örtünün altında bir insanın yattığı belli oluyordu.

Rıhtımda hiç kimse gelenlerle ilgilenmedi; hatta, henüz iperle uğraşan kayıkçıyı beklemek için tabutu yere bıraktıkları zaman da kimse yanlarına sokulmadı, kimse bir şey sormadı, kimse alıcı gözüyle bakmadı onlara.

Kayıkçı, kucağında bir çocukla şimdi kayığın güvertesinde beliren saçları çözüük bir kadınla bir azıcık daha oyalandı. Sonra geldi, solda, kıyıya yakın, dümdüz yükselen iki katlı sarımsı evi işaret etti. Taşıyıcılar tabutu yüklediler, upuzun sütunlar arasındaki alçak kapıdan içeri soktular. Küçük bir oğlan bir pencere açtı ve ancak kafilenin eve girip kayboluşunu görebildi; sonra pencereyi acele kapadı. Şimdi sokak kapısı da kapanmıştı. Kara meşeden özenle çatılmış bir kapıydı bu. O zamana kadar çan kulesi etrafında uçan bir güvercin sürüsü şimdi evin önüne inmişti. Sanki yiyecekleri bu evde saklamıyormuş gibi sokak kapısı önünde topluştılar. Bir tanesi birinci kata kadar uçtu ve pencere camını gagaladı. Kayıktaki kadın kolunu savura savura onlara darı serpti; darıları yediler, sonra kadına doğru uçtular.

Limana inen dik yokuşlu dar sokakların birinden silindir şapkalı, şapkasında yas şeridi olan bir adam geliyordu. Dikkatle etrafına bakmıyor, her şeyden dertleniyordu. Bir köşe başındaki çöpleri görünce yüzünü buruşturdu. Anıtın merdivenlerinde meyve kabukları vardı; geçerken onları bastonuyla dürterek aşağı yuvarladı. Kapının önüne gelince kapyı vurdu; bir yandan da silindir şapkasını siyah eldivenli

sağ eline aldı. Kapı hemen açıldı. En azından elli kadar küçük oğlan çocuğu uzun geçit boyunca bir ihtiram kıtası halinde sıralanmıştı; adamın önünde eğildiler.

Kayıkcı merdivenden aşağı indi, bayı selamladı, yukarı çıkardı. Hafif yapılı, süslü konutların çevrelediği birinci kat avlusunu dolandılar. Oğlan çocukları saygılı bir aralıkla peşlerinden gele dursun, onlar evin arka tarafındaki büyük, serin bir odaya girdiler; bu odanın karşısında başka ev yoktu, yalnız koyu kurşuni, sarp, kel bir kaya görülüyordu. Taşıyıcılar tabutun baş ucuna birkaç uzun mum yerleştirip yaktılar; ama oda ışıklanmadı, ancak yerde yatan gölgeler tedirgin oldu, duvarlardan yukarı hoplamağa başladı. Tabutun örtüsü kaldırılmıştı. Saçı sakalı karmakarışık bitmiş, teni yağızlaşmış, az çok bir avcıyı andıran bir adam yatıyordu içinde. Kımıldamadan, görünürde nefessiz, gözleri kapalı yatıyordu; gene de bunun belki bir ölü olduğunu sadece çevresi belirtiyordu.

Bay tabuta yanaştı, elini içindekinin alınına yapıştırdı, sonra diz çökerek dua etti. Kayıkcı, taşıyıcılara, dışarı çıkmaları için işaret etti; taşıyıcılar çıktı, kapı önünde birikmiş çocukları kovdular ve kapıyı örttüler. Ne var ki bay bu sessizliği de yeterli bulmamışa benziyordu; kayıkcının yüzüne baktı, adam anladı ve bir ara kapıdan yan odaya geçti. Tabuttaki adam hemen gözlerini açtı, acı bir gülümseyişle yüzünü baya doğru çevirdi: “Kimsin sen?” dedi ona. Bay pek öyle şaşmadı, diz çökmüş durumundan doğruldu: “Riva Belediye Başkanı” diye cevap verdi.

Tabuttaki adam anladım der gibi başını öne eğdi, dermansız kolunu uzatarak bir koltuğu işaret etti. Belediye Başkanı bu davete uyarak oturunca da: “Biliyordum ya bay Başkan, dedi, biliyordum ama ilk anda her şeyi unuttum, çevremde her şey dönüyor; iyisi mi, bilmediklerimi de gene sorarım. Her halde siz de biliyordunuz benim avcı Gracchus olduğumu.”

“Elbette, dedi Belediye Başkanı, haberinizi dün gece aldım. Çoktan yatıp uyumuştuk. Gece yarısına doğru karım bana seslendi: “Salvatore –benim adım bu– bak penceredeki güvercine”. Gerçekten pencerede bir güvercin vardı, ama horoz kadar iri bir güvercin. Uçup kulağıma geldi: “Yarın avcı Gracchus’un ölüsü gelecek, şehir adına karşıla onu” dedi”.

Avcı başını salladı ve dilinin ucunu dudaklarından geçirdi: “Evet, güvercinler önüm sıra uçarlar. Ama Riva’da kalsam mı dersiniz Bay Başkan?”

“Daha bunu söyleyemem, diye karşılık verdi Başkan, siz öldünüz mü?” “Evet, dedi avcı, görüyorsunuz işte. Yıllar önce, ama pek çok yıllar geçmiş olsa gerek, Almanya’da Kara Orman’da bir dağ keçisini kovalarken bir kayadan aşağı yuvarlandım. O zamandan beri ölüyüm.” “Ama yaşıyorsunuz da” dedi Başkan.

“Bir bakıma, dedi avcı, bir bakıma yaşıyorum da. Ölüm kayığım yolunu şaşırdı. Dümenin bir yanlış dönüşü, kayıkçımın bir anlık dikkatsizliği, benim cennet yurdumda oyalanış, bilmem ne oldu, ama bildiğim: yer yüzünde kaldım ve kayığım o gün bugün dünya denizlerinde yol alıyor. Şu dünyanın sade dağlarında yaşamak isteyen ben, ölümümünden sonra onun bütün ülkelerini dolaşıyorum.” “Ya öbür dünya ile hiçbir ilişkiniz yok mu?” diye sordu Başkan alnını buruşturarak.

“Hep o yukarı çıkan merdivenin üstündeyim, diye cevap verdi avcı, o sonu gelmeyen açık merdivenin üstünde devinip duruyorum: bir aşağı, bir yukarı, bir sağa, bir sola, ama hep hareketteyim. Avcı şimdi kelebek oldu. Gülmeyin!”

“Gülmüyorum” diye savundu Belediye Başkanı.

“Çok isabet edersiniz, dedi avcı. Hep hareket halindeyim. Ama en fazla yükselip te yukardaki kapıyı uzaktan seçtim mi, dünya sularından birinde yapılmış takılıp kalan köhne kayığımın içinde uyanıveririm. O eski çabamla düştüğüm büyük hata, kamaramda her yandan bana sırttır. Kayıkçımın karısı Julia kapımı vurur, kıyılarından geçtiğimiz memleketin sabah içkisini tabutumun başına getirir. Bir tahta kerevet üstünde yatarım. Halim iç açıcı değil. Sırtımda pis bir ölü gömleği. Saçım sakalım kırçıl, birbirine dolanmış, kenetlenmiş. Üstü çiçekli, uzun saçaklı, ipekli büyük bir kadın atkısı bacaklarımı örter. Baş ucumda bir kilise şamdanı durur ve bana ışık tutar. Karşımdaki duvarda küçük bir resim var: vahşi bir Afrika yerlisi olmalı bu. Süslü, boyalı kalkanının arkasına az çok siper almış, kargısıyla beni nişanlar. Gemilerde insan birçok manasız resimlere rastlar, ama bu resim en manasızlarından biri. Bunun dışında tahta kafesim bombuştur. Yan duvardaki bir delikten güney gecesinin sıcak havası gelir ve suların köhne kayığa çarptığını duyarım.

Ben daha sağ avcı Graecus iken Kara Ormandaki memleketimde bir dağ keçisini kovalayıp ta kayalardan yuvarlandığım o günden beri işte burada yatarım. Her şey sırasıyla oldu: keçiyi kovaladım, yuvarlandım, bir uçurumun dibinde kanım aktı, öldüm. Bu kayak beni öbür dünyaya götürecekti. Bu kerevetin üzerine ilk uzandığım günkü se-

vincimi hâlâ hatırlarım: o zaman da böyle karanlık yüzlüydü şu dört duvar. Ama benden dinlediği şarkıyı hiçbir zaman dağlar dinlememiştir.

Mutlu yaşamıştım, mutlu ölmüştüm. Fişekliği, torbayı, av tüfeğini, gururla taşıdığım bütün o hıvır zıvır şeyleri daha kayığa ayak basmadan kaldırıp atarken de mutlu idim. Bir genç kız gelinliğine nasıl sarırsa şu ölü gömleğine öyle sarınmıştım. Bu tabuta yattım ve bekledim. Sonra işte olan oldu.”

“Kötü bir kader” dedi Belediye Başkanı ve itirazı önleyen bir hareketle kolunu yukarı kaldırdı. “Peki bu işte sizin hiçbir suçunuz yok mu?”

“Hiç yok, dedi Gracchus, ben avcı idim. Bunun bir günahı var mı ki? Kara Orman’a avcı olarak yerleşmişim. O zamanlar orada kurt vardı. Pusuya yatardım, ateş ederdim, vururdum, derisini yüzerdim. Bunlar suç mu? Yaptığım hizmetler için dua aldım. Kara Orman’ın büyük avcısı dediler bana. Suç mu bu?”

“Bu işte hüküm vermek bana düşmez, dedi Belediye Başkanı. Gerçi yaptıklarında suç yokmuş geliyor bana da. Ama suç kimde öyleyse?” “Kayıkçada, dedi avcı. Şurada yazdıklarımı kimse okumayacak. Kimse bana yardıma gelmeyecek. Bana yardım etmek bir ödev olarak verilseydi, bütün evlerin kapıları örtülür, herkes yatağına girer, tepesine kadar yorganı çekerdi; bütün yeryüzü bir gece barınağı haline gelirdi. Bunun da sebebi var: çünkü kimsenin benden haberi yok. Haberi olsaydı da nerde bulunduğumu bilmezdi; nerede olduğumu bilseydi de beni orada durduramazdı, durduramayınca da bana nasıl yardım edeceğini bilemezdi. Bana yardım etmek düşüncesi, yatakta tedavisi gereken bir hastalıktır. Bunu biliyorum, bu yüzden de imdat istemek için bağırmıyorum, hatta şimdiki gibi kendime hâkim olamadığım anlarda imdat çağırılmayı bütün gücümle düşündüğüm halde... Fakat bu türlü düşünceleri koğmak için etrafıma bakmam ve yüzyıllardır -bunu rahatça iddia edebilirim - nerede bulunduğumu ve nerede oturduğumu gözümün önüne getirmem yeter.”

“Olur şey değil! dedi Belediye Başkanı, olur şey değil. Peki şimdi Riva’da bizim yanımızda kalmayı düşünüyor musunuz?”

“Düşünmem” dedi avcı gülerek ve alayı hoş görünsün diye elini Belediye Başkanının dizine yasladı. “Şimdi buradayım, ötesini bilmem. Ötesi elimden gelmez. Kayığım dümensiz; ölümün en derin bölgelerinden esen rüzgârla yol alır.”

FRIEDRICH DÜRRENMATT

ADAM VE BENZERİ

(Bir Radyo Oyunu)

S E S L E R :

REJİSÖR
YAZAR
ADAM (PEDRO)
ADAMIN BENZERİ (DIEGO)
KADIN (INEZ)
BİR KADIN SESİ

REJİSÖR: Söz vermiştiniz, bana bir hikâye anlatacaktınız, Sayın Radyo oyunu Yazarı! Rica etsem! Roller için zengin bir kadrom var, hepsi de iyi oyuncudur.

YAZAR: Söz vermiştim, size bir hikâye anlatacaktım, Sayın Radyo oyunu Rejisörü! Zihnimizi kurcalayan acıklı, hem de garip bir konu var. Ama itiraf ederim ki, bütün bildiğim, sadece motifi. Fakat bunun önemi yok tabii. Olay daima vaktinde doğuverir.

REJİSÖR: Ama unutmayın, ben dinleyicilere derli toplu bir oyun sunmakla görevliyim. Karışık bir olay, onları sıkar. Lütfen bunu göz önünde tutunuz.

YAZAR: Elden geldiği kadar dikkat edeceğim.

REJİSÖR: Lütfedersiniz!

YAZAR: Bir adam düşünüyorum.

REJİSÖR: İsmi?

YAZAR: Bilmiyorum, çünkü ismi önemli değil. Sizin bizim gibi birisi işte.

REJİSÖR: Mesleği, sosyal durumu?

YAZAR: O da önemli değil.

REJİSÖR: Yaa! Hiç değilse yaşadığı yeri bilsem.

YAZAR: Farketmez.

REJİSÖR: Fakat bu adamın yaşadığı bir yer olacak elbet.

YAZAR: Pekâlâ! Engebeli, geniş topraklar düşünelim; çıplak dağlara, puslu göllere doğru uzayıp gitsin. Belki kaybolmuş bir büyük şehir, bir yerde çam ormanları, alabilirdiğine düzlük. Akıp giden bulutlar arasında ikiye bölünmüş bir ay, pırıl pırıl ışığını serpmiş üzerlerine.

REJİSÖR: Rüya gibi.

YAZAR: Rüya gibi. Sonra bir oda. Adam odada uyuyor.

REJİSÖR: Uyusun.

YAZAR: Üç şey var ki önemli:

Adamı: saran gece, ruhunu
dolduran yalnızlık, gömüldüğü
uykunun derinliği.

REJİSÖR: Sustunuz?

YAZAR: Bu hikâyeyi anlatmak
benim için kolay değil. An-
laşılmamaktan korkuyorum,
oyşa anlaşılmam önemli.

REJİSÖR: Anlıyamazsam sora-
rım.

YAZAR: Sorun, bana yardım et-
miş olursunuz.

REJİSÖR: Merak etmeyin'

YAZAR: Önünde, uyuyan ada-
mın önünde, lâmba ile yatak
arasında adamın eşi bir başka
adam oturuyor; lâmbanın cı-
lız aydınlığı önünde koyu bir
gölge, adamı seyrediyor.

REJİSÖR: Adamın eşi bir başka
adam mı dediniz?

YAZAR: Bu motiften hoşlanma-
dınız galiba.

REJİSÖR: Olağan bir şey değil.
Hoşlanmam, çünkü ucuz hort-
lak masallarına sermaye ol-
muş, ayağa düşmüştür.

YAZAR: Hikâyeme bu gözle ba-
kılırsa bana büyük haksızlık
edilmiş olur. Benim bildiğim,
böyle bir motif saygıyla işlen-
melidir.

REJİSÖR: Olayın çıkış noktası
bu mu?

YAZAR: Bir itirazınız yok ya?

REJİSÖR: Hoşlanmadığım şeyin
ne olduğunu biliyorsunuz. Siz

lütfen hikâyeyi anlatmaya de-
vam edin.

YAZAR: Bana sakın bir erkek
sesi lâzım. Öyle bir ses ki
içinde bir korku tonu bulun-
duğu sanısı versin bize.

REJİSÖR: İsteddiğiniz ses hazır.

YAZAR: Adamın benzerinin sesi
daha pes bir ses olmalı; kesin
ve tok.

REJİSÖR: Hay hay!

YAZAR: Adam bir gürültüden
ürküp uyanıyor, tanımadığı
benzerine bakıyor, donaka-
lıyor. İlk saniyenin korkusuyla
kötürümleşmiş gibidir; ancak
yavaş yavaş çözülüyor dili.
Ama sonra sakın, açık seçik
konuşmaya başlıyor.

ADAM: Siz kimsiniz?

BENZERİ: Sormayın daha iyi.

ADAM: Gece vakti benden ne
istiyorsunuz?

BENZERİ: Ne istediğimi göre-
ceksiniz.

ADAM: Hırsız mısınız?

BENZERİ: Hayır.

ADAM: Neye geldiniz?

BENZERİ: Ölüme mahkûm ol-
dunuz, onu söylemiye.

ADAM: Gece yarısı geliyor, ya-
tağıma oturuyorsunuz. Sizi
tanımıyorum, sonra da ölüme
mahkûm olduğumu söylüyo-
yorsunuz.

BENZERİ: Evet, öyle.

ADAM: Beni ölüme mahkûm
eden kim?

BENZERİ: Hangi mahkeme, bilmiyorum.

ADAM: Sebep?

BENZERİ: Bir adam öldürüldü.

REJİSÖR: İtiraz ediyorum.

YAZAR: Edebilirsiniz.

REJİSÖR: Ben dinleyicilerime derli toplu bir hikâye sunmakla görevliyim. Bir kimse ölüme mahkûm edildi mi, mahkûm eden kimdir, bilmiyoruz.

YAZAR: Oyuna o mahkemeyi karıştırmak istemiyorum.

REJİSÖR: Dram sanatının kanunlarını çiğnemeyin, Azizim!

YAZAR: Peki, kim mahkûm etmiş olsun?

REJİSÖR: Bu da sorulur mu? Herhangi yüksek bir mahkeme.

YAZAR: Hayhay. Yüksek bir mahkeme.

REJİSÖR: Baştan başlayalım.

ADAM: Siz kimsiniz?

BENZERİ: Sormayın daha iyi.

ADAM: Gece vakti benden ne istiyorsunuz?

BENZERİ: Ne istediğimi göreceksiniz.

ADAM: Hırsız mısınız?

BENZERİ: Hayır.

ADAM: Neye geldiniz?

BENZERİ: Ölüme mahkûm oldunuz, onu söylemiye.

ADAM: Gece yarısı geliyor, yatağıma oturuyorsunuz. Sizi

tanımıyorum, sonra da ölüme mahkûm olduğumu söylüyorsunuz.

BENZERİ: Evet, öyle.

ADAM: Beni ölüme mahkûm eden kim?

BENZERİ: Yüksek mahkeme.

ADAM: Sebep?

BENZERİ: Bir adam öldürüldü.

ADAM: Bana ne? Ben öldürmedim ki!

BENZERİ: Ben öldürdüm.

ADAM: Katilsiniz ha?

BENZERİ: Katilim.

ADAM: O halde öleceksiniz.

BENZERİ: Yüksek mahkeme, suçumu sizin çekmenize, benim yerime sizin ölmenize karar verdi. Bu size ait bir şeymiş.

ADAM: Yanlış!

BENZERİ: Yüksek mahkeme yanlış yapmaz.

ADAM: Ben mâsumum.

BENZERİ: Daha yüzümü görmediniz de öyle söylüyorsunuz; çünkü yüzüm sizinle lâmba arasında kaldı. İşte lâmbayı kaldırıyor, şu masaya koyuyorum. Şimdi ışık tam yüzüme düşüyor.

ADAM: Aman Allahım!

BENZERİ: Korkacak bir şey yok.

ADAM: Kendimi görüyorum.

Yüzümü gövdemi görüyorum.

BENZERİ: Ben sizin benzerinizim.

ADAM: Yüzümde bu gözler var, ağzım böyle kımlıyor, alnımda ellerim böyle dolaşıyor.

BENZERİ: Sesiniz titriyor.

ADAM: Kaldırın lâmbayı, kaldırım. Sizde kendimi gördükçe öğreniyorum.

BENZERİ: Kendinizden bu kadar nefret mi ediyorsunuz?

ADAM: Kaldırın lâmbayı.

BENZERİ: Hayhay!

ADAM: Gelip beni burada nasıl buldunuz?

BENZERİ: Yüksek mahkeme gönderdi.

ADAM: Yüksek mahkeme. Hep yüksek mahkeme.

BENZERİ: Mahkeme beni, hükümü yerine getireceklere sizi teslim etmem için gönderdi.

ADAM: Ben mâsumum!

BENZERİ: Biz hepimiz öldürmekten suçluyuz.

ADAM: Ben öldürmedim.

BENZERİ: Ben öldürdüm.

ADAM: (*çaresizlik içinde*): Bana ne sizin yaptığınızdan? Sizin suçunuzdan bana ne? Sizin işlediğiniz cinayetin cezasını ne diye ben çekeyim?

BENZERİ: (*acımasız*): Beni ayarttıkları gibi sizi de ayart-salardı aynı suçu işlerdiniz. Benim suçum sizin suçunuzdur. Yüzlerimiz, gövdemiz, ruhumuz, mayamız hep aynı.

REJİSÖR: Olayın akışını kes-meme müsaadeniz var mı?

YAZAR: Tam sırası! İlerlemek, zaten zor gelecekti bana.

REJİSÖR: Adamın benzeri, bu-nu yüksek mahkeme adına yapıyor?

YAZAR: Olabilir.

REJİSÖR: Hep mahkemeden bahsediyor da.

YAZAR: Yüksek mahkeme sözünü ne de olsa sizden öğrendi.

REJİSÖR: Bu yüksek mahkeme gerçek midir, yoksa adamın benzerinin bir uydurması mı? Bu nokta aydınlanmalı.

YAZAR: Bence fark etmez.

REJİSÖR: Cevap vermekten kaçınıyorsunuz

YAZAR: Ben onun yalnız hikâ-yemizde gerçek olduğunu söyleyebilirim.

REJİSÖR: Ben tam bilmek isterim.

YAZAR: Fazla kurcalıyorsunuz.

REJİSÖR: Hayır ama, bir re-jisörüm.

YAZAR: Pekâlâ! Tavanları, du-varları alçı kabartmalarla donanmış, rokoko stili küçük bir köşk düşünelim: içinde bir mahkeme-salonu, salonda adaleti temsil eden biraz zevksiz bir heykel. Geniş bir parkın içine gömülmüş gibi hepsi. Parkta yüksek ağaçlar; sedir, akasya, lâdin ağaçları; ağaç-ların arasında mahkeme top-landıkça yüksek yargıçların si-yah renkte otomobilleri. Ak-şam vakti parkın bir yerinde bir ağaçkakanın takırtıları, bir başka yerinde bir guguk ku-şunun çığışları; ötede biraz

- gün ışığı, bir fiskiyenin gümüş renkli suları.
- REJİSÖR: Rüya gibi.
- YAZAR: Rüya gibi.
- REJİSÖR: Ve bu yüksek mahkeme, adamı ölüme mahkûm etti ha?
- YAZAR: Öyle görünüyor.
- REJİSÖR: Bütün insanlar canidir diye mi?
- YAZAR: Mahkemenin iddiası.
- REJİSÖR: Bunu gerçek anlamında alamayız ki.
- YAZAR: Yüksek mahkeme, gerçek anlamında alıyor.
- REJİSÖR: Peki, hikâyenin gerisini nasıl düşünüyorsunuz?
- YAZAR: İtiraf edeyim ki, gerisi ancak ana hatlarıyla belirmiş durumda. Şöyle düşünüyorum: Çok geçmeden eve girip yüksek mahkeme adına adamı tevkif ediyorlar.
- REJİSÖR: Ya benzeri?
- YAZAR: O, kayıplara karışmıştır. Gelenler, adamı hapse götürüyorlar. Adam, mâsum olduğuna yemin edip duruyor; omuz silkiyorlar. Protesto ediyor; dinleyen yok.
- REJİSÖR: Ee, bir avukat tutacak.
- YAZAR: Avukatlar, dâvasını almıyorlar; çünkü suç ortada, hüküm verilmiş; cinayetin bir Benzer tarafından işlendiği iddiası, pek sudan bir bahane.
- REJİSÖR: O halde, benzerinin varlığını bir yüksek mahkeme, bir de adam biliyor.
- YAZAR: Başka kimse bilmiyor.
- REJİSÖR: Yani yüksek mahkemeye baş vuracak.
- YAZAR: Yüksek mahkemeye baş vurulamaz.
- REJİSÖR: Bu mahkeme hakkında bende tuhaf bir kanaat uyandırıyor sunuz.
- YAZAR: Ben ne yapabilirim?
- REJİSÖR: Eh, adam, o memleketteki hukukun, insanı isyan ettiren bu durumu karşısında, ben masumum diye boyuna direnecek.
- YAZAR: Evet, tıklandığı hücrenin karanlıklarına hep masum olduğunu haykırıyor.
- ADAM: Ben masumum. Elimden yalnız masum olduğumu söylemek geliyor. Biliyorum, inanmıyorlar, hâkimlerimin kulakları zindanımın duvarları gibi sağır ve duygusuz. Ama ben masumum. Sizler gibi bir insanım ben. Sabahları kalkıyor, gün boyu ordan oraya sürükleniyor, karnımı doyurmak için çalışıyor, çalışmak için karnımı doyuruyor, mutluluğun parladığı saatler olursa seviniyorum. Ah, sormayın neden buradayım, bu çıplak taş duvarların arasında; artık bilmek de istemiyorum. Yalnız şunu söyleyebilirim, masumum, ben öldürmedim. Ben nasıl öldürebilirim, bu ellerimle nasıl öldürebilirim; bu

eller ki hiçbir zaman, çalışıp beni beslemekten başka bir yapmadılar. Biliyorum, beni dinliyenlerin hepsi; bir sahtekâr veya korkak, yahut zavallı bir şaşkın olduğumu sanacak. Ben masumum. Allahım, ben masumum! Gecelelere hep bu sözü haykırmak zorundayım: Ben masumum! Bu sözden kuvvet almak, Tanrının, yargıçların önünde hakkımı savunmak için haykırmam gerekiyor: Ben masumum!

REJİSÖR: Adam haklı. Kim olsa anlar bunu.

YAZAR: O gece gelip çatıyor, ertesi sabah ölecektir. Bir kerevette yatmaktadır, yüzü kapıya dönük; kapı açılıyor. Adam, bu karanlık dörtgende benzerini görüyor, yavaş yavaş gecedен sıyrılan benzerini.

ADAM: Yine mi geldiniz?

BENZERİ: Yine yanınızdayım.

ADAM: Öleceğim işte; benden daha ne istiyorsunuz?

YAZAR: Çok dokunaklı konuşuyorlar. Fazla duygulu.

REJİSÖR: Çok mu dokunaklı? Fazla mı duygulu?

YAZAR: Serin kanlı ve açık konuşmaları lâzım. Duygular değil, durum söz konusu.

REJİSÖR: Hayhay! Buyurun, işte bir banka işini görüşür gibi konuşacaklar.

ADAM: Yine mi geldiniz?

BENZERİ: Yine yanınızdayım.

ADAM: Öleceğim işte; benden daha ne istiyorsunuz?

BENZERİ: Cinayetinizin itirafını dinlemeye geldim.

ADAM: İster istemez öleceğim. Ne yapabilirim? Ama ölürken de haykıracağım: Ben masumum.

BENZERİ: Hâlâ masum olduğunuzda ısrar mı ediyorsunuz?

ADAM: Ben kimseyi öldürmedim.

(Benzeri, Adam'ın zincirlerini çözer)

ADAM: Zincirlerimi çözüyorsunuz ha?

BENZERİ: Ayağa kalkın!

ADAM: Beni nereye götürüyorsunuz?

BENZERİ: Götürüyorum işte!

ADAM: Zincirlerimi çözmek yetisini size kim verdi?

BENZERİ: Yüksek mahkeme. Gelin benimle. İşte uzun koridoru geçtik, merdivenleri iniyoruz.

(Ayak sesleri)

ADAM: Merdivenleri iniyoruz. Kimse durdurmuyor bizi, tek nöbetçi görmüyor. Yüksek mahkeme ne istiyor benden?

(Ayak sesleri)

BENZERİ: Kendinizi masum sandığınız için Yüksek mahkeme sizi bana havale etti.

(Ayak sesleri)

ADAM: Avluyu geçiyoruz. Çıkış kapısı kendiliğinden açılıyor.

(Ayak sesleri)

BENZERİ: Sokakların, meydanların ıssızlığına çıktık, ve siz bir cinayet işlemiş olduğunuzu gece sona ermeden anlıyacaksınız.

(Ayak sesleri)

ADAM: Nasıl anlıyacağım?

(Ayak sesleri)

BENZERİ: Bir adam öldüreceksiniz.

(Ayak sesleri)

ADAM: Ben katil değilim.

(Ayak sesleri)

BENZERİ: İçinizde neler gizli olduğunu bilir misiniz? Kendini kim tanır ki? Siz kendi iradenizle hareket edecek ve katil olacaksınız.

(Ayak sesleri)

ADAM: Kimi öldüreceğim?

(Ayak sesleri)

BENZERİ: Bilmek mi istiyorsunuz?

(Ayak sesleri)

ADAM: Bilmek istiyorum.

(Ayak sesleri)

BENZERİ: Beni öldüreceksiniz.

(Ayak sesleri)

ADAM: Ben hiçbir zaman kimseyi öldürmeyeceğim. Bu gece, bu gökyüzü şahidim olsun:

Hiçbir zaman kimseyi öldürmeyeceğim.

(Ayak sesleri)

BENZERİ: Hücrenize girdiğim vakit ne düşünüyordunuz?

(Ayak sesleri)

ADAM: İşte onu bilemezsiniz!

(Ayak sesleri)

BENZERİ: Ben bilirim.

(Ayak sesleri)

REJİSÖR: Ayak sesleri, yalnız ayak sesleri. Siz anlatmaya devam edin.

YAZAR: Adam, benzerinin peşinden yürüyor. Benzeri onu ıssız sokaklardan, büyük şehrin ortasından, sahipsiz parklardan geçiriyor; sonra adamın hiç görmediği, adını hiç duymadığı semtlere götürüyor. Oralarda eski zaman evleri var; çatuları acaip, keskin çıkıntıları göğe yükselen, sivri kemerleri gotik, cepheleri garip işaretlerle boyalı evler. Fakat sokaklar boş ve ıssız, ikisinin çevresinde yalnız kendi ayak sesleri. Derken eğribüğü, küçük bir sokakta bir eve giriyorlar. Evler üzgün, kağşamış, Adam, onlarda pek bilmediğimiz bir çağın izlerini görür gibi oluyor. Pencereler ya perdesiz, ya da pöstekilerle örtülü. Fakat girdikleri evin sokağa bakan penceresi yok. Oysa cephesi en geniş ev, o ev. Ama cephesinde süs müs yok. Küf bağlamış, yosun tut-

muş bir halde sokağa eğilmiş; yalnız bir kapı kesmekte bu cepheyi; alçak geniş bir kapı; eşik sokak seviyesinin altında kaldığı için de bir boyunduruğa benziyor.

REJİSÖR: Rüya gibi.

YAZAR: Hep rüya gibi.

(Bir kapının açıldığı duyulur)

BENZERİ: Dikkat edin, düşmiyesiniz

ADAM: Neredeyiz?

BENZERİ: Şehrin göbeğinde.

Kapıyı kapatıyorum.

ADAM: Karanlık.

BENZERİ: Salonda ışık vardır. Birkaç adım sonra göreceksiniz.

ADAM: Burası sizin eviniz mi?

BENZERİ: Benim evim. Salona buyurun.

ADAM: Kalın tahtadan cilalı bir masa, duvarlarda karanlık tablolar.

BENZERİ: İnsanın, kendi kataline hoş geldiniz demesi pek olağan şey değildir, ama ben diyeyim size: Hoş geldiniz:

ADAM: Ferman sizin!

BENZERİ: Lütfen şu yukarıki merdivene bakın.

ADAM: Merdiven bir galeride bitiyor, galeri karanlığa gömülü.

BENZERİ: Orada sizi bekleyen biri var.

ADAM: Bir kadın görüyorum, karanlıktan yavaş yavaş çıkıyor.

BENZERİ: Merdiven başında hareketsiz duruyor, size bakıyor.

ADAM: Tam da gözlerimin içine bakıyor.

BENZERİ: Güzel kadın, değil mi?

ADAM: Güzel.

BENZERİ: Hiç daha güzelini gördünüz mü?

ADAM: Hiç daha güzelini görmedim.

BENZERİ: Size işaret ediyor.

ADAM: Benden ne istiyor?

BENZERİ: Sormayın. Çıkın yukarı, yanına gidin. Ben burada kalacağım, burada oturup ellerimi masaya koyacak ve bekleyeceğim. Haydi, yanına gidin.

BİR KADIN SESİ: Siz kimsiniz?

YAZAR: Afedersiniz ama sözünüzü keseceğim.

REJİSÖR: Tam şu anda, o da neden?

YAZAR: Kadının sesi başka türlü olmalı bence.

REJİSÖR: Elimdeki en iyi kadın sesi bu, Azizim!

YAZAR: Fazla çocuksu. Bence bu ses alabildiğine ümitsizlikten doğmuş hâkim bir ses olmalı.

REJİSÖR: Size öyle bir ses bulacağım.

YAZAR: Teşekkür ederim.

BİR BAŞKA KADIN SESİ: Siz kimsiniz?

ADAM: Ben bir insanım, nice insanlar gibi; onlardan ne fazlam var, ne eksliğim! Onlar ne kadar iyiseler ben de o kadar iyiyim, ne kadar kötüseler o kadar kötüyüm. Ama yine de büyük bir felâket geldi başıma. Benim olmayan bir suçun cezasını çekmem isteniyor, işlemediğim bir cinayet yüzünden öleceğim.

KADIN: Ben de bir kadını, şu yeryüzünde, şu göklerin altında nice kadınlar gibi. Güzelim, sokaktan geçerken erkekler bana bakar, meydanlarda çocuklar ellerini bana uzatırlar. Sevdim, ama sevgi öldürdü beni, ve sevdiğim kırdı, parçaladı beni. Gidiyorum, bilmiyorum nereye; yaşıyorum, bildiğim yok, kimin için? Ellerim boş, gözlerim kör. Verdiğim öpücük baştan çıkarıyor, söylediğim söz lânet saçıyor, yaptığım şeyler kahrediyor, yok ediyor.

ADAM: Benden ne istiyorsunuz?

KADIN: Size elimi uzatıyorum, bir yere götüreceğim sizi.
(Ayak sesleri)

ADAM: Neredeyiz?

KADIN: Odamda. Bir mum yakayım da siz benim yüzümü görün, ben de sizinkini.

ADAM: Mum ışığında yüzünüzü, saçlarınızı, boynunuzu görüyorsunuz. Uzun elbiseniz bol kıvrımlarla aşağı sarkıyor.

KADIN: Ben sizi seyrederken niçin yere bakıyorsunuz?

ADAM: Rica ederim, söyleyin, nedir benden istenen?

KADIN: Bilmiyor musunuz?

ADAM: Bilmiyorum.

KADIN: Yaklaşın bana. Daha, daha. Öpün beni.

ADAM: Öptüm işte.

KADIN: Sizden ne istediğimi öğrendiniz her halde.

ADAM: Onun karısı mısınız?

KADIN: Karısıyım.

ADAM: O sizi sevdiği için mi katil oldu?

KADIN: Ben zorladım.

ADAM: Şimdi benden, onu öldürmemi istiyorsunuz.

KADIN: İstiyorum.

ADAM: Ben katil değilim.

KADIN: Beni öptünüz.

ADAM: Peki, niçin ölmesi lâzım?

KADIN: Yalnız kendisini seviyor.

ADAM: Bir cinayet işlemeye onu ben zorladım demediniz mi?

KADIN: Yalnız kendisini sevmeseydi zorlayamazdım.

ADAM: Onu seviyor musunuz?

KADIN: Seviyorum.

ADAM: Öyleyse niçin benden, onu öldürmemi istiyorsunuz?

KADIN: Bilir miyim? Niçin öpüştük, bunları niçin söylüyorum, bilir miyim? Bilmem. Ben niçin varım, bu mum neden yanıyor, yüzünüz neden mum ışığında, bilmem. Bildiğim tek şey: O ölmeli ve onu siz öldüreceksiniz!

ADAM: Ne yapmalıyız?

KADIN: Aşağıya, yanına gidin.

ADAM: Aşağıya, yanına gideceğim.

KADIN: Yanına oturun, ellerinizi onun gibi masaya koyun, onunla konuşun.

ADAM: Yapacağım hepsini.

KADIN: Sonra ben aşağı inerim, onun istediklerini getiririm. İki kadeh, bir sürahi şarap, bir tabak da eklemek.

ADAM: Şarap ve eklemek.

KADIN: Kadehin birinde zehir olacak; sadece kadehin dibinde birazcık toz.

ADAM: Sizi bekliyeceğim.

REJİSÖR: Adam aşağıya inecek, benzerinin yanına gidecek şu halde.

YAZAR: Aşağıya incek, onun yanına gidecek. Benzeri, duvarlarda karanlık tablolar, büyük salonda tahta masa başında oturmaktadır.

REJİSÖR: Fakat şu noktaya işaret edeyim ki, anlatış tarzınız yadırgatıyor beni.

YAZAR: Ben şair değilim.

REJİSÖR: Eleştirmeci değilim. Yalnız, kişileri sahneye sizin yaptığınız gibi çıkarmak, tehlikeli görünüyor bana. Hiçlikten gelir gibi karşımıza çıkıyorlar. Seslerini sanki bir boşluktan işitiyoruz. Ne isimlerini öğreniyoruz, ne de nasıl yaşadıklarını. Kaderlerine sadece

hafif bir değinme var; imad edilen şeyler aydınlatılmıyor.

YAZAR: Kişilerim üzerine daha çok şey mi öğrenmek istiyosunuz?

REJİSÖR: İnsanda merak diye bir şey olduğunu unutmuyalım.

YAZAR: Doğrusu ya, onlara isimler uydurmak, kaderlerini aydınlatmak zor değil benim için. Ama bence maksadıma aykırı düşer bu.

REJİSÖR: Maksadınız nedir?

YAZAR: Sembolik hikâye anlatmak.

REJİSÖR: Haksızlığa uğrayan adamın hikâyesi.

YAZAR: Başka zaman önemli olan şeyin burada niçin önemli olmadığını anlıyacaksınız. Bir sembol, bir mecaz olduğu için bizler her birimiz, benzerine rashyan adam olabiliriz.

REJİSÖR: Kabul. Ama isimden aslâ vaz geçmemeliyiz.

YAZAR: Adamın ismi Meier olsun, ne dersiniz?

REJİSÖR: Radyo oyununa gitmez bu isim.

YAZAR: Ya Pedro?

REJİSÖR: Daha iyi. Yabancı bir ülkeyi akla getiriyor.

YAZAR: Benzerinin adı Diego olsa nasıl?

REJİSÖR: Hayhay!

YAZAR: Kadının ismi de Inez.

REJİSÖR: Devam edelim.

- DIEGO: Merdivenlerden inişinizi seyrettim, Pedro. Size baktım. Yüzünüzü gördüm. Korkuluğun üzerinde parmaklarınızı açmıştınız.
- PEDRO: Yorgunum.
- DIEGO: Oturun.
- PEDRO: Teşekkür ederim, Diego!
- DIEGO: Ne haber?
- PEDRO: Inez'le konuştum.
- DIEGO: Beni öldürmenizi istiyor, değil mi?
- PEDRO: İstiyor.
- DIEGO: O halde, istediğini yapacaksınız.
- PEDRO! Başka çare göremiyorum.
- DIEGO: Yoktur.
- PEDRO: Merdivenlerden inen ayak sesleri işitiyorum.
- DIEGO: Ayak seslerini işitiyor, bu seslerin ne demek olduğunu biliyorsunuz. Benimle içmiyecek misiniz?
- PEDRO: Sizinle içeceğim.
- DIEGO: Misafirimi tanıyorsun. Elinle işaret ettin, yanına geldi.
- INEZ: Yukarda merdiven başında durdum, elimle işaret ettim, merdivenleri çıktı, koridoru geçti, odama geldi.
- DIEGO: Kendisinden ne istediğini söyledi bana.
- INEZ: Senin ölmeni istedim.
- DIEGO: Benim ölmemi istedin.
- INEZ: Ben kendisinden bunu isteyeyim diye, bu adamı evine sen getirdin.
- DIEGO: Doğru!
- INEZ: Hesap ettin, tahminin doğru çıktı.
- DIEGO: Aslâ yanılmam.
- INEZ: O halde ölmen lâzım.
- DIEGO: Şüphesiz.
- INEZ: İntikam almayı da bana bırakmadın. Her şey senin iradenle oluyor: Cürmün ve ölümün; suçun ve cezan! Bu şarap, şu ekmek, işte benim sana verebileceğim son şeyler.
- DIEGO: Kadehlere şarap koyun, Azizim, şarap! Siz benim cellâdımsınız. İçeceğim kadehi bana uzatmak size düşer.
- INEZ: (*sert*): Şarap koyun. İçeceği kadehi uzatın ona!
(*Bir tabanca patlar*)
- REJİSÖR: Bir tabanca patladı.
- YAZAR: Heyecanlanmış gibisiniz.
- REJİSÖR: Bu da nereden çıktı?
- YAZAR: Inez'in dediği gibi, Pedro'nun elinde bir silâh vardı.
- REJİSÖR: Silâh mı?
- YAZAR: Pedro, silâhı masanın yarı açık gözünde görmüştü.
- REJİSÖR: Benzerine mi ateş etti?
- YAZAR: Inez'e ateş etti.
- REJİSÖR: Kadına mı?
- YAZAR: Silâhı yavaş yavaş kadına doğru kaldırır ve tetik düşer düşmez..
(*Tekrar bir tabanca patlar*)
- YAZAR: Kadın, Diego'nun kollarına yıkılır.

DIEGO: (*acımasız*): Öldü.

REJİSÖR: Anlamıyorum. Pedro, neden kadını öldürdü? Hikâyeye bakarsak benzerini öldürmesi gerekirdi.

YAZAR: İnez'i öldürdü. Benzeri ve Pedro, ölüyü kaldırıyor, salonu geçip bir bankın üzerine götürüyorlar. Bank bir duvar oyuğundadır, üstünde bir tablo asılı. Tablo öyle karanlık ki, Pedro onun ne resmi olduğunu çıkaramıyor. Önünde durup ölüye bakıyorlar: Ölü, yüzü elleri beyaz, önlerinde serili yatmaktadır. Uzakta bir pencereden günün ilk ağartıları içeriye vurmaktadır.

PEDRO: Öldürdüm.

DIEGO: Öldürmek istemediğiniz için öldürdünüz. Katil olmak korkusuyla katil oldunuz.

PEDRO: Sizin de hesaplarınız boşa çıktı.

DIEGO: Ben hesabımda yanılmadım.

PEDRO: Ne demek istiyorsunuz?

DIEGO: Benim irademle böyle yaptınız, suçunuz benim düşüncemdir. Kadın ölmeliydi, çünkü işlediğim suça o sebep oldu.

PEDRO: Yani ben sadece bir alet mi oldum?

DIEGO: Öldürürken kullandığım balta.

PEDRO: Beni kandırdınız.

DIEGO: Gidebilirsiniz. Artık size ihtiyacım kalmadı.

PEDRO: Siz bir şeytansınız.

DIEGO: Hayır, ama insanları biliyorum.

(*Sessizlik*)

PEDRO: Gidebilir miyim?

DIEGO: Hayhay!

PEDRO: Nereye?

DIEGO: Nereye isterseniz.

PEDRO: Yüksek mahkeme beni tevkif edecek.

DIEGO: Ne de olsa bir katilsiniz.

(*Sessizlik*)

PEDRO: Şu şarabı içelim de beraber, sonra giderim.

DIEGO (*kuşkulu*): İçmek mi istiyorsunuz?

PEDRO: Dışarda ortalık ağarıyor, Azizim. Bunun şerefine içelim.

REJİSÖR: Sonra?

YAZAR: Pedro dediğimiz adam, benzeri Diego'nun karşısında ayakta, Diego yine masaya oturmuştur. Pedro, Diego'ya bakıyor, sonra masaya oturuyor, masada iki kadehle şarap sürahi var. Diego, serin kanlı, sürahiyi alıyor, kadehleri dolduruyor.

REJİSÖR: İçiyorlar mı?

YAZAR: İkisi de içiyor. Diego, Pedro'ya bakıyor. Susarak, uzun uzun, hareketsiz, tehditli gözlerle bakıyor. Güçlü yüzünde iki soğuk taş gibi gözleri.

Derken kadeh birdenbire elinden kayıyor, yere düşüp kırılıyor.

(*Bir kadeh düşüp kırılır*)

YAZAR :Diego masaya eğiliyor, yığılıp kalıyor. Baş avuçlarında, elleri hareketsiz. Pedro yerinden fırlamıştır. Mumlar erimiş, beyaz duvarlar kararmış. Masada ve yerde, orda burda kara kara, dökülmüş şarap. Diego tekrar doğruluyor, koltuğunda arkasına yaslanıyor. Yüzü hiç değişmemiş, gözleri duru ve taş gibi. Pedro, ölmekte olan benzerini kucaklıyor, kulağına haykırıyor. Salonda bir yerlerden, hep daha zorlu, hep daha tehditli, sütümsü bir gün ağartısı, içeri uçuşmaktadır.

PEDRO: Gerçeği söyleyin.

DIEGO: (*yavaş sesle*): Sabah oluyor, değil mi?

PEDRO: Sesimi işitiyor musunuz?

DIEGO: Zahmetsiz ölüyorum.

Çok uzaklardan gelir gibi bile olsa, ne sorduğunuzu duymaktayım.

PEDRO: Biliyor muydunuz benim sizi öldüreceğimi, biliyor muydunuz?

DIEGO: Bunu size söylemiştim.

PEDRO: Bütün bunları biliyordunuz da beni neden kurtardınız?

DIEGO: Gerçeği bilmeyin, daha iyi.

PEDRO: Ben bilmek istiyorum.

DIEGO: Ben bu gece hücrenize sizin yerinize ölmek için gelmiştim. Ama siz benim suçumu üzerinize almadınız.

PEDRO: (*hafif sesle*): Suçunuzu üzerime almadım.

DIEGO: Şu gece bitmeden bu işi yapsaydınız serbest olurdu.

PEDRO: Serbest mi olurdu?

DIEGO: Yüksek mahkeme adına. Sizin yerinize ben seve seve öldürdüm.

PEDRO: Buna Yüksek mahkeme mi karar verdi?

DIEGO: Onun iradesi.

PEDRO: Bu söylediğiniz gerçek mi?

DIEGO: Gerçeği söylememi siz istediniz.

PEDRO: İşte öldürdüm.

DIEGO: Inez'i ve beni. Verdiğiniz şaraptan içtim.

PEDRO: Siz ne biçim insansınız?

DIEGO: Sizin gibi bir insan, hepsi bu kadar.

REJİSÖR: Ölüyor mu?

YAZAR: Ölüyor.

REJİSÖR: On dakika içinde iki cinayet. Filimlerdeki gibi. Bu ne terakki!

YAZAR: Sağlam bir şey olsun demiştiniz.

REJİSÖR: Ve Pedro uyanıyor.

YAZAR: (*şaşırmış*): O da nerden çıktı.

REJİSÖR: Hepsi bir rüya idi.

YAZAR: (*afallamış*): Anlamadım?

REJİSÖR: Ruhunu dolduran yalnızlık, gömüldüğü uykunun derinlikleri; tepelerde, tam sizin hoşlandığınız deyimlerle, çıplak dağlara, alacakaranlık göllere doğru uzanan geniş topraklar, eski zaman evleri; acayip çatılarıyla gece göklerinde sivrilen büyük şehir; ikiye bölünmüş bir ay; pırıl pırıl, ışığın serpmiş üzerlerine. İnsanın ürkerek uyandığı bir gecenin kulislere. Rüya gibi, hep rüya gibi.. Bunlar sizin sözlerinizdi.

YAZAR: Rüya gibi. Şüphesiz, her şey adama öyle görünüyordu; fakat sessiz, beyaz, ölü kadın, duvardaki oyukta, karanlık tablonun altında kaldı. Adamın benzeri ise, tahta masa başında koltuğa yığılmıştı. Onlar da odaya dolmakta olan insafsız ve bol ışıkta kaldılar.

REJİSÖR (şaşırmış): Ne demek istiyorsunuz?

YAZAR: Şehrin üstünde süzülen o güçlü ve gümüşlü sabahta adam gitti, yüksek mahkemeye teslim oldu, bir cinayet işlediğini itiraf etti.

REJİSÖR (afallamış): Rüya değil miydi bu?

YAZAR: Hiçbir zaman rüya diyen olmadı.

REJİSÖR: Protesto ediyorum. Sabah şehrin üstünde istediği kadar güçlü ve gümüşlü olsun, bahse girerim ki siz bu-

nunla da kalmıyacak, tepemize bir de güneş dikeceksiniz. Hikâyenizin bitiş bölümüne ihtişam katmak için biraz sis, biraz ışıktan ibaret ucuz bir aldatmaca yetmez.

YAZAR: Adam uyansaydı da bütün bunlar bir rüya olsaydı memnun kalır mıydınız?

REJİSÖR: Hiç değilse bir çözüm yolu olurdu bu. Rüya da her şeye cevaz vardır, haksızlıklara bile. Rüyalarda dehşet meşrudur. Fakat bana anlattığınız hikâyeyi rüyadan gerçeğe aktarmak istiyorsanız pek tatsız bir şey olur bu.

YAZAR: Yalnız tatsız şeyler hikâyeye etmek, prensibimdir.

REJİSÖR: Gayenize mükemmel ulaştınız. Diego dediğimiz adama haksızlık edildi.

YAZAR: Pedro'ya mı demek istiyorsunuz?

REJİSÖR: Artık ismi her neyse!

YAZAR: Ben de bu fikirdeyim.

REJİSÖR: Beni isim değil, olay ilgilendirir. İtiraf ederim ki, adam katil oldu, böylece suçlu duruma düştü, fakat biz onu bu cinayete sürükleyen arka plânları incelersek masum bir katil olduğunu söylememiz gerekir. O, işlemediği bir suçu kabullenmek istemediği için suç işledi. Ondaki istenmiş şeyin istenmemesi gerekirdi. Şimdiki suçu, kendisine yapılan haksızlığı yok edemez. Adam-

la konuşmak isterim. Beni haklı bulacak.

YAZAR: Onunla mı konuşacaksınız?

REJİSÖR: Rejisör değil miyim?

YAZAR: Doğru. Rejisörsünüz!

REJİSÖR: Söyleyin , adamlar nerde görüşebilirim?

YAZAR: Benzeri ölünce adam yerinden kalktı, kapıya gitti, kapı kilitli değildi. Evden çıktı, şimdi koşar gibi şehirde gidiyor.

ADAM: Ben öldürdüm! Duyun işte, ey insanlar, ben öldürdüm! Sokaklardan koşar gibi geçiyorum, sabah vakti önüme serili meydanlardan geçiyorum. Suçluyum, ölümü hak ettim; çünkü bir kadın, bir de adam öldürdüm. Ben öldürdüm! Boyuna haykırmalıyım: Ben öldürdüm!

YAZAR: Şehrin caddelerinden koşar gibi gidiyor; ellerini göğe uzatmış, gözleri dışarı fırlayacak nerdeyse.

REJİSÖR: Onu köşe başında bekliyeceğim.

YAZAR: Sis ve ışık örtülerinden sıyrılacak karşınızda ve siz onun yüzünü göreceksiniz.

(*Koşar gibi yaklaşan ayak sesleri*)

REJİSÖR: Durun, rica ederim, durun!

ADAM: Kim sesleniyor bana?

REJİSÖR: Bir dost.

ADAM: Benden ne istiyorsunuz?

REJİSÖR: Sizinle konuşmalıyım.

ADAM: Bir cinayet işledim.

REJİSÖR: Kaçmayın benden.

ADAM: Size söyleyecek başka şeyim yok.

REJİSÖR: Şu sokak başında sizi bekledim, sizden yana olduğumu bilmeniz için. Sonuna kadar sizi savunacağım.

ADAM: Yardıma ihtiyacım yok.

REJİSÖR: Felâket büyük, buradaki yüksek mahkeme de pek kudretli anlaşılır. Fakat çok şeyler kurtarabiliriz, çünkü masumsunuz.

ADAM: Cinayet işledim.

REJİSÖR: Şaşkına dönmüşsünüz. Felâket yüklenmiş, şaşkına çevirmiş sizi. Düşünürseniz masum olduğunuzu anlayacaksınız. Evet, az çok siz de suçlusunuz, bunu inkâr etmiyoruz, ama yüksek mahkemenin tutumunu, hakkınızda verilen adaletsiz idam hükmünü de dikkate almak gerek. Biliyoruz ki siz bu haksızlık yüzünden suç işlemeye zorlandınız.

ADAM: Yüksek mahkemenin kararına boyun eğeceğim.

REJİSÖR: Yüksek mahkeme haksızdır. Daha başlangıçta size karşı çıktı.

ADAM: Bugün anlıyorum ki haklıydı.

REJİSÖR: İşlemediği bir suç yüzünden hiç kimse ölüme mahkûm edilemez.

ADAM: Ben öldürmeden katil oldum, suç işlemeden ölümü hak ettim.

REJİSÖR: Adaletsizlik bu. İnsanlık açısından haksızlık.

ADAM: Meseleye insanlık açısından bakmayı bıraktım ben.

REJİSÖR: O gece hapisanede istedikleri şey, hiçbir insandan istenemezdi.

ADAM: Benden fazla bir şey mi istediler? İnanmak sadece!

REJİSÖR (*şaşırmış*): İnanmak mı?

ADAM: Yüksek mahkemenin adaletine inanmak.

REJİSÖR: Şimdi yüksek mahkemenin haklı olduğuna inanıyorsanız her şeyden ümidinizi kestiniz demektir.

ADAM: Kestim.

REJİSÖR: Asıl şimdi mücadele etmelisiniz.

ADAM: Sabah oldu, Azizim.

REJİSÖR: (*kararsız*): Şüphesiz sabah oldu.

ADAM: Yüksek mahkemenin adamı, sokağın sonunda bekliyor.

REJİSÖR: Mıymıntı bir polis.

ADAM: Beni yargıçlarıma götüreceksin.

REJİSÖR: Yüksek mahkemeye teslim mi oluyorsunuz?

ADAM: Ona teslim olmaktan daha güzel bir şey yok. Ancak onun adaletsizliğini kabullenen onun adaletine kavuşur, ancak ona boyun eğen onun merhametine nail olur.

REJİSÖR: Siz masumsunuz. Masum olduğunuzu pekâlâ biliyorsunuz.

(*Acele uzaklaşan ayak sesleri*)

YAZAR: Sonra?

REJİSÖR: (*içerlemiş*): Herif gidiyor.

YAZAR: Şaştınız mı?

REJİSÖR: Rezalet! Koyverdi kendini: yüksek mahkemenin adaletli bir mahkeme olduğuna inanıyor.

YAZAR: Siz inanmıyor musunuz?

REJİSÖR: Bu mahkemeden daha korkunç bir şey olabileceğini kolay kolay düşünemem.

YAZAR: Çünkü adaletine inanmıyorsunuz.

REJİSÖR: Siz inanıyor musunuz?

YAZAR: Ben yazarım. Anlatır, tasvir ederim sade.

REJİSÖR: Bana bu hikâye ile yüksek mahkemenin adaletini mi ispat etmek istediniz?

YAZAR: Yüksek mahkemeyi işin içine siz soktunuz, ben değil!

REJİSÖR: Daha iyi ya! Hiç değilse elimizde dâva edebileceğimiz bir şey var. Sisler içinde bir Tanrı ile, ya da siz yazarların son çare diye pek sevdiğiniz herhangi bir şeyle karşı karşıya değiliz. Hatırladığıma göre ağaçkakan takırtıları, akşam vakti guguk sesleri duyulan geniş bir parkın için-

de, rokoko stili bir köşkte başvuracak son bir yer var. Beni oraya götürmenizi rica ediyorum.

YAZAR (*afallamış*): Oraya mı gideceksiniz?

REJİSÖR: Ben yazarların sözlerini daima ciddiye almışım.

YAZAR: Size engel olamam.

REJİSÖR: Parkta mıyız?

YAZAR: Parktayız. Bir yerlerde bir ağaçkakan takırdıyor.

(*Bir ağaçkakan takırtısı duyulur*)

YAZAR: Guguk kuşu ötüyor.
(*Bir guguk kuşunun ötüşü duyulur*)

YAZAR: Günün bu saatinde burası pek garip. Her şey silinip gitmiş gibi. Sedir, akasya, lâdin ağaçları. Aralarında yüksek yargıçların siyah otomobilleri. İşte biraz güneş, işte bir fiskiyenin gümüş rengi suları; şimdi de kıvrım kıvrım süslemeli, yüklü, ağır, rokoko stili köşk. Cepheleri kanatlı çocuk, Tanrı, nympha hey-

kelleriyle dolu; hepsi de tapon, zevksiz şeyler.

REJİSÖR: İşte adamlar aksak, mıymıntı polis, bu köşke girip gözden kayboldular.

YAZAR: Giriş kapısının yüksek paslı kanatlarını açık bıraktılar.

REJİSÖR: Peşlerinden gidelim.

YAZAR: Bir taş basamak, üzerinden geçen suçluların sayısız adımlarıyla aşınmış, oyulmuş. Geniş duvarlar solgun, ecişbücüş fresklerle dolu. Ayak seslerimizin anlamsız yankılandığı boş koridorlar. Nihayet solmuş, yıpranmış adalet heykeliyle mahkeme salonu.

REJİSÖR: Boş! Her taraf boş! Ne bir yargıç var, ne de sanık. Yalnız bir pencere, camları toza bulanmış, rüzgârda arada bir takırdıyan pencere!

YAZAR: Alçı dolu bu koridorlarda, bu salonlarda nereye baksak, nereye gitssek sadece lime lime duvar kâğıtları, çürümüş döşemeler var. Her taraf boş.

REJİSÖR: (*kızgın*): Bu mu yani? Bu kadar mı hepsi?

YAZAR: Bu kadarla yetinmemiz gerekiyor.

Çeviren : Behçet NECATİGİL

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL

HAŞMET GÜLKOKAN

A. B. T. İ. Müdürlüğü Hesap işleri kaleminde yoklama masası işyarı Haşmet Gülkokan; Soma'da doğmuş İstanbul'da büyümüş, Ankara'da Gümülcüne'li bir bayanla evlenmiş, iki de sevimli çocuk sahibi olmuş; kırk yaşlarında, kısaca boylu, buğday benizli, güler yüzlü, konuşkan bir adam; iş saati bitip te kaleminden çıkınca, doğru Şâkir'in fırınına gidip ekmeğini alır, evin yolunu tutar. Para kıt, geçim de dar ise de, evdekiler yoktan anlamazlar, bulup buluşturup birşeyler almalı, çantayı, kese kâğıdını, cepleri, koyunu koltuğu doldurup eve öyle gitmeli. Araştırıp ucuzunu bulmadıkça, dükkânlarda çene çalmadıkça çanta dolmaz! Tanıdıklarından biri rasgelirse, durup konuşmak, söyleşmek, dedikodu etmek te var! Kolay mı! Haşmet Gülkokan, gün olur ki evine, sular karardıktan, ışıklar yandıktan, geceden de biraz geçtikten sonra varabilir. Evden bilirler Merak etmezler. Merak etmediklerini Haşmet te bilir, acele etmez, ağırdan alır. Nasıl ki bu akşam da ağırdan alıyor. Ekmeğini alınca doğru Hâl'deki sakatçıya uğradı.

- Gülüm, bizim ciğer diye sordu.

- Hazır Haşmet Bey.

- Ne? Hazır mı? Hay ömrüne bereket. Hangi dağda kurtlar öldü! Bense atlatacağın diye biraz küfür hazırlamıştım. "On gün oldu, parasını verdik. Nöbetini bekledik, gene de ciğeri alamadık. Dağ mahallesinin karılarından da aşağı olduk. Bu ne yüzsüzlüktür, ne kepâzeliktir, a şekerim!.." diyecektim. Küfür deyip te geçmeyelim, adamın karnının şisini indirir. Sinâmekiden daha iyidir. Şimdi bütün söyleyeceklerimden vaz geçtim. Tövbeler olsun! Bilip ettiklerime, bilmeyip ettiklerime! Senin şimdi kağıdın da yoktur, al bakayım şu gazeteyi. Bak, iyiliğimi unutma. Sar şu ciğeri, koy şu çantaya, oh! Ömür bee!

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL

HAŞMET GÜLKOKAN *

Haşmet Gülkokan, fonctionnaire de la section des contrôles au service de comptabilité de la mairie d'Ankara, est né à Soma, a grandi à İstanbul, épousé à Ankara une femme de Gümülçine et eu d'elle deux enfants bien sympathiques; ce quarantenaire a une taille presque courte, un teint de blé, un visage souriant et un bon bec; à la fin du travail, au sortir du bureau, il va droit à la boulangerie de Şakir, achète son pain, et puis prend le chemin de chez lui. A court d'argent, il a de la peine à entretenir sa famille, mais que voulez-vous, femme et enfants n'entendent pas raison, il doit se débrouiller n'importe comment, acheter des provisions, remplir son filet, sa serviette, ses poches, et rentrer ainsi à la maison, bras et mains débordant de sachets. Sans se taper pas mal de chemin pour en acheter à bon marché, sans marchander longuement dans les boutiques, il est difficile de remplir le filet! A la rencontre d'un ami, il faut faire du bla bla, des cancans avec lui! Et ce n'est pas si facile ça! Il arrive que Haşmet Gülkokan rentre à peine chez lui, après que les eaux s'assombrissent, les lumières s'allument et que la nuit tombe un peu. Comme sa femme et ses enfants le savent, ils ne tombent pas dans l'inquiétude. Sachant bien que sa famille ne s'en inquiète pas, Haşmet, de son côté, n'est pas du tout pressé; il prend son temps. Et il en fait autant, ce soir. Après avoir acheté son pain, il passe cette fois par le tripiér aux halles et lui demande:

—Où en est le foie que j'avais commandé, mon coco?

—Il est prêt, monsieur Haşmet.

—Quoi? Il est prêt? Eh ben, bravo! Mais quel miracle que cela! Tandis que moi, je croyais que tu me sauterai encore; c'est pourquoi, je m'étais ap-prêté à t'envoyer quelques jurons gras. J'allais te dire: "Ça fait dix jours que je l'ai payé, moi! Pour faire la queue, je l'ai faite; et je n'ai quand même pas mon foie. A tes yeux, je vauds moins que les femmes du bordel. Quel culot que ça! Quelle arrogance!" Le juron, tu sais, ce n'est pas du tout mauvais. Ça vous soulage le coeur. C'est mieux qu'un tranquilisant. Mais maintenant, j'ai changé d'avis, j'ai renoncé à tout ça. Je fais pénitence. Pénitence de tous mes péchés commis consciemment ou inconsciemment! Toi, tu n'as pas de papier, j'en suis sûr. Prends alors ce journal. Et n'oublie pas ce bienfait de ma part. Enveloppe-moi ce foie, mets-le dans ce filet, mets-le voir. Ah, qu'il est bon! Qu'il est

* Surnom que l'on pourrait rendre par "le parfumé-de-rose"

Yürü Haşmet yürü, saçın sürünsün! Masal etme gene aşğın cuk oturdu.

Haşmet Bey yürür, karşıki sıraya geçip, balıkçıya:

- İhsan Bey gülüm, çavelyaları boşaltmışsın!
- Çıkmıyor, Haşmet Bey. Dere balığı var almaz mısın?

- Yayın kafasından çorba, oooh! Bayılırım! Bilen olmalı da , - pişirmeli de, Haşmet de yemeli de, sen de karşısına geçip seyretmelisin. Bak ne şeker olur. Yengen bu işlerden çıkmaz. Bize kaba balık ister. Palamuttur, toriktir, sivridir, altıparmaştır. Tavasını yapar, bolca limonu basınca, biraz da tahin helvası aldın mı, mis! O mubarekler de şimdi çıkmaz oldu. Benim sormam da hani yârenlik olsun, anlarsın ya! Hadi, hoşça kal bakalım!

Haşmet Bey yanındaki dükkânın önüne durup kalfaya:

- Gülüm, salata malata alabilir miyiz?
- Verelim bayım!
- Ver ya, ver ama ne bileyim bizim keseye uyar mı?
- Üçünü otuz yedi paraya veriyoruz.
- Aman gülüm, bu ne hesap! Kuyumcu musun? Yeşil salata alıyoruz. Bu kadar ince hesap olur mu? Bu mubarek ottur.

- Ottur ama, bize para ile veriyorlar.
- Yaa, e siz parasız mı veriyorsunuz?
- Nerede o bolluk!
- Ha şöyle! Üstelik bir salataya, evin dört direkte bir direğini istiyorsunuz. Sen şimdi yuvarlak hesap yapıyor musun, yoksa ben gideyim mi?

Kalfa dinlemez, başka bir müşteriye bakar. Haşmet de yürür. Bir yandan da söylenir.

- Ulan Haşmet, yoksulluk maskaralık bee! Herif yüzüne bile bakmıyor. Kör olsun Necibe Kadın'ın tavukları. Ben salata mı alırdım! Komşu hatırı. Biraz ekşice söylesen, bizim bayan darılır.

magnifique, ce foie! Eh ben Haşmet, vas-y, en route! Et pas d'histoire, ça a été vraiment une aubaine pour toi.

Haşmet Bey sort de la triperie, passe à l'autre trottoir, et cette fois au poissonnier:

— İhsan Bey, mon coco, je vois que tu as déjà vidé tes éventaires.

— Ah non, Haşmet Bey, on ne trouve pas grand chose ces jours-ci; il y a des poissons d'eau douce, tu n'en veux pas?

— Une soupe aux têtes de saumon! j'en raffole, moi! Mais il faut quelqu'un qui sache la préparer. Moi, j'en mangerais, et toi, tu me regarderas manger! Comme ça serait excellent! Malheureusement ma femme n'y pige rien. Elle préfère les poissons à chair épaisse, les poissons gras, comme palamite,, thon, espadon, turbot. Elle les fait frire; avec du citron copieusement semé et un peu de helva*, ça devient délicieux, mon coco, ça fait venir l'eau à la bouche. Mais, manque de pot, on n'en pêche pas ces jours-ci. Et d'ailleurs tu sais, c'est pour la blague que j'en ai demandé! Eh ben, mon coco, je m'en vais, au revoir.

S'arrêtant cette fois devant la boutique à côté, Haşmet Bey au commis:

— Eh dis donc, on peut acheter des salades ici?

— Vous désirez?

— Pour désirer, je désire; mais je me demande si c'est pour ma bourse?

— Les trois à 37 kourouches.

— Eh ben, mon coco, quelle subtilité! Vous êtes orfèvre, vous? C'est enfin des salades, pas des bijoux! Pourquoi donc des calculs si subtils? Des salades, c'est enfin de l'herbe!

— Oui, c'est enfin de l'herbe, mais nous les achetons à prix d'argent?

— Oui? Et alors, vous les donnez à l'oeil?

— Si l'on nageait dans l'abondance!

— Voilà qui est bien dit! Et pour une salade, vous demandez les yeux de la tête! Alors toi, tu me les donnes en arrondissant le chiffre ou je m'en vais?

Le commis, cessant de l'écouter, se met à s'occuper d'un autre client Et Haşmet avance en grommelant: "Ah oui mon cher Haşmet, être pauvre c'est se rendre ridicule!.. Le gars, il ne daigne même pas te répondre. Maudites soient les poules de Madame Necibe. Payerais-je autrement de l'argent pour la salade, moi! Mais que voulez-vous, c'est le voisinage! Si je lui parle sur un ton un peu sévère, ma femme va s'en fâcher.

* Pâte à la farine, au beurre et au sucre,

Haşmet Bey, köşedeki dükkânda salatalık, limon alır, Hâl'den çıkar, Suluhan'a doğru incek oradaki dükkânları tarayacak olur; karşısına İstanbul'dan tanıdığı bir arkadaşı çıkar.

- Vay gülüm, nereden bu geliş?
- Haşmet Bey, sen Doktor Vasfi Bey'in evini biliyor musun?
- Hangi Vasfi Bey, gülüm? Ne var, hastan mı var?
- Hastam yok. Sen evi biliyor musun?
- Bilirim. Şurada Tezgâhçılar'da bir apartmanı vardır.
- Gel şu evi bana göster.
- Gülüm, ben ufak tefek alacağım.
- Bırak şimdi ufak tefeği...

Haşmet Gülkökan sürüklenir. Hem gider hem de konuşurlar. Haşmet sorar:

- Anlat bakayım işin nedir, şekerim?
- Ödünç para isteyeceğim; Haşmet Bey.
- Hımm! Önemli bir konu! E, isteyeceksin, o da verecek mi?
- Bilmem. Veriyormuş. Senin bir tanıdığın var mı? Ondan alalım.
- Benim tanıdıklarım benim gibidirler. Hiç birinden beş para çıkmaz.
- Ben birkaç gündür arıyorum, birkaç yere de baş vurdum, boş çıktı. Sen ne yapıyorsun? Paran var mı?
- Benim gibi herifte para olur mu, şekerim!
- E, nasıl geçiniyorsun?
- Bilmem gülüm.
- Karım çalışıyor mu?
- Evin işini o yapar.
- Bir anafor falan?
- Bizim daire akıntıdır.
- E, nasıl geçiniyorsun?
- Bilmem dedim ya, gülüm. Geçiniyorum işte! Mutemetten ödünç alırım. Birinde alacağım vardı, bu ay onu aldım. İşte nebileyim geçiniyoruz.
- Bizim hanım çalışır, ben çalışırım, evimizde kira değil, biz geçinmiyoruz.

A la boutique au coin de la rue, Haşmet Bey achète des salades et des citrons, puis sortant de la halle il s'avise de descendre vers Suluhan pour y fouiller les boutiques, mais à ce moment il rencontre un ami qu'il connaît d'Istanbul:

- Bonjour, mon coco, qu'est-ce que tu cherches ici?
- Dis donc Haşmet Bey, tu sais où habite le docteur Vasfi Bey?
- Quel Vasfi Bey, mon coco? Qu'est-ce qu'il y a? Tu as un malade chez toi?
- Non. Mais dis-moi si tu sais où il habite!
- Oui, je sais. Regarde, là, à Tezgâhçılar, il a son appartement.
- Viens me le montrer.
- Moi, j'ai mes courses à faire, mon coco.
- Laisse-les tomber, viens...

Haşmet Gülkökan y cède. Chemin faisant les deux amis causent. Haşmet:

- Dis voir alors, pourquoi le cherches-tu, mon coco?
- Pour lui emprunter de l'argent, Haşmet Bey.
- Hummm. Ça, c'est très important! Et il acceptera de t'en prêter?
- Je ne le sais pas. Il prêterait à ce qu'on dit. Si tu connais quelqu'un d'autre?..

- Ceux que je connais sont tous comme moi, mon coco. Impossible d'arriver à tirer d'eux un sou!

- Ça fait des jours que je cherche de l'argent. j'ai eu recours à plusieurs personnes, mais je n'ai rien obtenu. Et toi, où en es-tu? Tu as de l'argent?

- Tu penses, mon coco! Moi, j'aurais de l'argent?..

- Comment subsistes-tu alors?

- Ça, mon vieux, moi non plus je ne le sais pas.

- Et ta femme, elle travaille?

- Non, elle fait seulement le ménage.

- Des pots-de-vin, de temps à autre?

- Ah non, malheureusement, notre bureau n'en est pas un qui rapporte.

- Et alors, comment arrives-tu à vivre?

- Je te l'ai déjà dit, mon coco; moi non plus je ne le sais pas. Mais je vis quand même. Des fois, j'emprunte de l'argent à notre comptable. Quelqu'un me devait une petite somme, il me l'a rendue ce mois-ci. Enfin on vit comme ça..

- Chez nous, ma femme et moi, nous travaillons tous les deux; nous ne payons pas de loyer, cependant nous n'arrivons pas à joindre les deux bouts.

- Kapıyı biraz genişçe açmışsındır.
- E, ne yapmalı!
- Bilmem şekrim . Gideri gelire uydurmalı.

- Hah... Uydurmalı! Laf mı söylüyorsun Haşmet Bey. Dediğini yapmak kolay mı?

- Kolay olsa hiç söylemem.

- Ben de ödünç para bulsam, hiç düşünmem alırım. Ortalık elbet düzeldir, öderim.

- Herif yandı, desene!

- Niçin?

- Ya düzelmese, ya herifin ömrü vefa etmezse!

- Düzalmaz olur mu?

- İşte oluyor ya.

- Bugün oluyor ama, yarın olmaz.

- E, hadi bakalım, hayırlısı olsun! Bak, şu hırdavatçının üstündeki ev, gördün mü? Hadi uğurun açık olsun!

Ayrıldılar. Haşmet Bey, hem gider, hem de söylenir.

- Karı, karı.... Buna evden göz dağı vermişlerdir, bu da sokaklara düşmüştür. Meteliğe kurşun atar mı , atar.

Haşmet, Suluhan'dan yana gitmekten vaz geçer, Adliye Sarayı'na doğru yürür. Tam köşede bir arkadaşı ile karşılaşır.

- Vay gülüm, ters gidiyorsun, evin yolunu şaşırmışsın.

Şuraya gölükçüye kadar gidiyorum. Bizim kızın gözlüğü kırılmış İstersen dön. Beş dakikalık işim var. Sonra birlikte gideriz.

- Geç kalmaz mıyız, şekerim.

- Adam, yeni, evli değilsin ya!

- Değilim gülüm.

- Şuraya, köşeye kadar gideceğiz.

- Gidelim gülüm.

Haşmet Gökökan döndü. Yürüdüler. Birkaç adım gittikten sonra, arkadaşı sordu:

- Yahu, dedi, ne diyorsun, kavgaya biz de girişiyor muyuz?

Haşmet, arkadaşının yüzüne baktı.

— Vous dépensez donc un peu trop.

— Mais que faire?

— Je ne le sais pas, mon coco. Il faut quand même établir un équilibre entre dépenses et revenus.

— Tu parles! C'est si facile à réaliser ce que tu conseilles?

— Si c'était si facile, je ne te le conseillerais pas d'ailleurs.

— Et moi, quand je trouve quelque part de l'argent à emprunter je n'hésite pas. Les affaires vont s'arranger un jour, tôt ou tard. Et ce jour-là, je payerai mes dettes.

— C'en est fait de tes créanciers donc!

— Pourquoi?

— Si les affaires ne s'arrangent pas ou si le gars meurt?

— Est-ce pensable?

— Pourquoi pas. C'est le cas par exemple aujourd'hui.

— S'il en est ainsi aujourd'hui, demain ça changera.

— On va voir! Regarde, tu vois cette maison en haut de la quincaillerie? Et voilà, c'est là qu'il habite. Allez, bonne chance. Au revoir!

Et ils se sont quittés. En route Haşmet Bey se parle à lui-même:

“Ah ces sacrées femmes!... A la maison, sa femme lui a sûrement donné l'ultimatum; et le pauvre homme se déchire le cul pour trouver de l'argent.

Renonçant à aller du côté de Suluhan Haşmet se dirige vers le Palais de Justice. Juste au coin de la rue, il rencontre un ami:

— Bonjour, mon coco, bonjour. Eh ben dis donc, tu as pris le sens inverse je crois; tu as perdu le chemin de chez toi!..

— Je vais chez l'opticien. Ma fille vient de casser ses lunettes. Retourne si tu veux. C'est pour cinq minutes. Puis, nous rentrerons ensemble.

— Nous serons en retard, mon coco?

— T'en fais pas; tu n'es pas un nouveau marié, toi!

— Je ne le suis pas, mon coco, je le sais bien.

— Nous irons là, juste à ce coin.

— Va mon coco, allons.

Haşmet Gülkökan se détourne de son chemin. Ils se mettent à marcher. A peine avaient-ils fait quelques pas que son ami lui a demandé:

— Qu'est-ce que tu en penses, mon vieux, allons-nous entrer en guerre, nous aussi?

- Aman şekerim, dedi, bunu benden mi sorarlar.
- Senden sorarlar ya! Niçin, sorulmaz mı?
- Sorulmasına sorulur ya! Bakarsın. benim atacağım turtar. Boş bulunur, sen de inanıverirsin, de, ben de ona yanarım.
- İnanmam , korkma! Sen beni o kadar da aptal mı sanıyorsun?
- Yok ama, insan boş bulunur da...
- Hiç boş bulunmam. Sen söyle, söyleyeceğini.
- Eh, öyle ise dinle: Gülüm biz de kavgaya gireceğiz. Hem de sürmez görürsün. Gireceğimizi de anlayınca, herifler tepemize dikilirler!
- Etme yahu...
- Etmeyi yapmayı sen onlara anlattırısın. Biz bu gibi şeylerden korkan takımı değiliz. Sen, korkuyor musun?
- Ben kendi payıma korkmam ama, çoluk çocuk korkmaz mı?
- Alışır lar bee! Bomba altında yaşayanların canları yok mu?
- Ben çocukları Haymana'ya aşırısam mı dersin? Orada bir tanıdığım var. Sen ne yapacaksın?
- Ben mi? Sen bana bakma gülüm. Bana Gülkökan demişler. Beni hiç kimse iki kere öldüremez. Anladın mı şekerim! İşler ederim ki, bu yer yüzünde ad olur. Benim gibi bir ahu parçası doğuran anaya da aşkolsun!
- Şakayı bırak ta Haşmet Bey, herkes söylüyor be!
- Söyle gülüm, söyler.
- Haşmet işin alayında, arkadaşı üzüntülü, gözlükçü dükkânına varırlar. Gözlükçü der ki:
- Bunun bir saatlik işi var, beklerseniz, yaparım.
- Haşmet'in arkadaşı.
- Bekleyelim, der.
- Haşmet der ki:

Haşmet regardant longuement son ami :

– Ah mon coco, tu crois qu'ils vont me demander mon avis en la matière?

– Pourquoi pas? C'est impossible?

– Non ce n'est pas impossible. Mais il est bien probable que je fasse une prévision, et que ça tombe pile, et que toi tu y croies! C'est ça qui me ferait rire!

– Ne t'en inquiète pas. Je n'y croirai jamais! Toi, tu me trouves si bête que ça?

– Non, mais, enfin, tu sais, on ne sait jamais. Des fois, on fait des imprudences.

– Non, moi, je ne fais jamais d'imprudence. Tu n'as qu'à dire tout ce que tu en penses...

– Eh ben alors, écoute: Nous aussi, mon coco, nous entrerons en guerre. Et ça ne tardera pas trop. Pressentant que nous y entrerons, les ennemis vont se ruer sur nous!

– Mais non!..

– C'est à eux que tu dois faire entendre raison. Moi en personne, je ne suis pas de ceux qui s'en font du mauvais sang. Et toi, tu en as peur?

– Moi, je ne m'en inquiète pas pour ma propre personne; mais quand il s'agit de la femme et des enfants, ça change n'est-ce pas?

– Ils vont s'y faire! Tous ces gens qui vivent sous les bombes portent aussi une âme, n'est-ce pas?

– Si j'envoyais ma femme et mes gosses à Haymana? Qu'est-ce que tu en dis? J'ai quelqu'un que je connais là-bas. Et toi, qu'est-ce que tu comptes faire?

– Moi? Ne t'inquiète pas pour moi, mon coco. Moi, je m'appelle Haşmet Gülkökan. Je suis déjà mort. Personne ne peut me faire mourir une deuxième fois! Tu as compris maintenant, mon coco? Je ferai des choses dont le monde restera baba. Et bravo à la mère qui a donné naissance à une beauté comme moi!

– Sans blague, Haşmet Bey; tout le monde en parle!

– Bien sûr que tout le monde en parle, mon coco!

Haşmet prenait l'affaire à la légère tandis que son ami s'en faisait sérieusement du mauvais sang; c'est ainsi qu'ils se sont trouvés enfin chez l'opticien qui leur dit:

– Il faut une bonne heure pour ça. Si vous pouvez attendre, je vous les répare tout de suite.

L'ami de Haşmet:

– Nous attendrons.

Haşmet:

– Gülüm, ben şahımı buraya kadar severim. Kafesin kapısını aç ta uçayım. Anladım mı? Evdekinden de korkmam dersem, sakın inanma:

Ayrırlılar. Haşmet söylenir:

– Ulan, ne aptal herifler var bee! Şunun kılığına bakan bir adam sanır. Okumuş yazmış ta! Oğlum Haşmet sen, bunlara bakarak bir şeysin be, yaşa be!

Gülkocan söylenerek dükkânların önünde takılarak, şekerçiye uğrayıp çocuklara şeker alarak Samanpazarın'a çıkar. Cebeci'ye doğrulur. Hamamönü'ne kadar da iner. Eskici dükkânına girerek:

– Günaydın eskici başı! Bizim bayanın ayakkapları için bir diyeceğin var mı? diye sorar.

Eskici boynunu bükerek:

– Haşmet Bey, Bey'im, der, bak şu halime! Sabahleyin dükkândan çıktım, daha şimdi geliyorum. Sor, çırağtan. Hava parası olmadı mı, hiç bir iş olmuyor. Daha ağzıma bir lokma ekmek koymadım. inandırırsın!

– Doğru tosunum, Allah beni inandırırsın. Yoksa benim kendi kendime inanacağım yok. Sen iş peşinde koştuğunu söylemesen, ben seni şu sinemaya gitmiş sanacaktım.

– Kapıda mı gördün? Resimlere bakıyordum, işeri girmedim.

Haşmet gözlerini tavana kaldırdı.

– Ulu Tanrım, dedi, şu Haşmet'i ne akıllı yaratmışsın! Şu bendeki atışa bak, sonra da tuttuğuşa bak! Bu hergeleleri nasıl da tanırım. Dükkânı çırağa bırakıp akşama kadar, Kayserilinin kahvesinde tavla oynar mı, oynar! Sinemalarda dolaşır mı, dolaşır! Kursağında da ekmek ufağı yok mudur, yoktur! Ne diyeceksin, hiç.. Ne ise aslanım, şimdi bu lâkırdıları bırakalım da, sözümüzün özüne gelelim. Şu bizim papuçlar ne olacak? Öyle kutlu bir günceğiz gelecekmi ki, bizim bayan papuçları ayağına geçirsin de, şuracıktan tıkr tıkr geçsin! Senin de yedi göbek geçmesine rahmet okusun, ha? Söyle, gülüm tam iki ay oldu.

– Haşmet Bey, bana iki gün zin vermez misin?

– Je ne peux pas attendre davantage, mon coco. Permets-moi de partir. Ouvre la porte de la cage, que l'oiseau s'envole. Tu as compris? Et si je te dis que je n'ai pas peur de ma femme, ne me crois jamais!

Et ils se quittent. Haşmet grommelle:

– Ah, ce qu'il y a des cons dans ce monde!.. A regarder son apparence, on le croirait quelqu'un. Et dire qu'il a fait des études! Eh ben Haşmet, à côté des gens pareils, tu vaux vraiment grand chose. Félicitations!

Tout en se parlant à lui-même, regardant les vitrines des magasins, achetant des bonbons pour les gosses chez le confiseur, Haşmet monte à Samanpazarı pour se diriger vers Cebeci. Il descend à Hamamönü. Là, entrant chez le savetier:

– Bonjour, monsieur le savetier en chef! Où en sont les chaussures de ma femme?

Le savetier, les yeux baissés:

– Regarde Haşmet Bey, regarde où j'en suis! j'ai quitté la boutique le matin, et je ne suis rentré qu'il y a quelques minutes. Demande-le à l'apprenti si tu ne me crois pas sur parole. Sans payer le pas-de-porte, on ne peut rien faire. Je ne me suis encore rien mis sous la dent, je te le jure!

– Tu me le jures bien sûr, mon coco, tu me le jures. Autrement je n'y croirai pas facilement. Si tu ne m'avais pas dit que tu étais allé suivre tes affaires, j'aurais cru que tu étais allé au cinéma d'à côté!..

– Tu m'as vu devant la porte du cinéma? Je jetais un coup d'oeil sur les affiches, moi; je ne suis pas entré dedans.

Haşmet a tourné ses regards vers le plafond:

– Grand Dieu, a-t-il dit dans son intérieur, que tu as créé intelligent ton serviteur Haşmet! Moi, j'ai tiré quelque chose de mon estoc, et c'est tombé pile! Comme je connais bien ces vauriens! Laissant la boutique aux mains de l'apprenti, du matin au soir il joue au trictrac au café de Kayserili, ou bien il court d'un cinéma à l'autre! Et il a le ventre creux! Qu'est-ce qu'on peut en dire? Rien!.. (Puis au savetier): Eh ben mon vieux, passons sur toutes ces histoires-là, venons-en au fait. Que deviendront nos chaussures? Dis-moi ça plut ôt! Connaîtrons-nous jamais le jour heureux où ma femme, mettant ses chaussures raccomodées, passerait par ici, de ses meilleures marches, en faisant tinter ses talons, et te remercierait de tout coeur à commencer par tes aieuls? Vas-y mon coco, dis-moi, dis-moi ça plut ôt. Ça fait déjà plus de deux mois; quand même!..

– Tu peux me permettre encore deux jours, Haşmet Bey?

– Gülüm, can sana kurban... Vermeyip te ne halt edeceğiz? Şimdi pabuçları geri istesem, bulması iki gün sürer. Belki de hiç bulunmaz!

– Yok pabuçlar buradadır.

Eskici, pabuçları hemen bulacağını sanarak tezgâhın altını karıştırdı, yok. Orada duran bir sandığın içindeki eskileri eşelemeğe başladı. Bulamadı. Çırağına çıkışacak oldu, tutmadı.

– Burada idi. Ben kendi elimle koydum. Bu hiç bir şeyi yerinde bırakmaz ki!

Haşmet Bey,

– Nasılsı, dedi, bulamadın mı? Ah, bulamasan da sana yeniletsem. Bak hiç gözünün yaşına bakar mıyım!

– Sen hiç merak etme. Yarın ne ? Salı. Perşembe gel, pabuçlar hazır!

– Aman eskicibaşı , düşün de söz ver. Perşembe tez gelir. Buraya gelince çamurlaşırım.

– Çamurlaş.

– Sonra karakolluk olmaz mıyız?

– Olmayız!

– Perşembe günü hstalanmak, dükkânı bırakıp savuşmak aklından geçmiyor mu?

– Giçmiyor.

– Söz mü?

– Söz.

– Hay-tosunum!... Bayılırım senin gibisine. Hadi toramanım, seni ısmarladım Tanrı'nın birliğine? Sen perşembenin ne kadar tez geldiğini daha bilemezsin!

Haşmet Gülkokan yürür, ben on adım ötede, bakkalın önünde ilişir. Bakkal, portakal sandığını açmış, dükkanın dışına duvara dayayıp eğrice koymuş, Haşmet bunu görünce, söylenir:

– Ulan, bizim sokak çocukları ne insan şeyler be! Bu portakallara “ gel gidelim” demiyorlar.

— Ah mon coco, que pourrais-je faire sinon l'accepter. Si je te demandais maintenant de me rendre les chaussures, tu mettrais déjà deux jours à les retrouver! Et peut-être que tu n'y arriverais jamais!

— Ah non, elles sont là, les chaussures.

Le savetier, croyant qu'il trouverait facilement les chaussures, s'est mis à les chercher sous l'établi. Elles n'y étaient pas. Il a fouillé dans la caisse qui contenait de vieilles savates, il n'a pas pu les retrouver, il s'en est pris à son apprenti; ce qui n'a rien donné non plus:

— Elles étaient là. Je les avais mises de mes propres mains. Mais ce vilain garçon ne laisse rien à sa propre place!

Haşmet Bey:

— Je te l'ai déjà dit, mon vieux! Tu vois, tu n'arrives pas à les retrouver. Ah si jamais tu les perdais, tu verrais comme je te les ferais rembourser! Je n'aurais pas pitié de tes larmes!

— Non, ne t'en inquiète pas. Quel jour serons-nous demain? Mardi. Alors viens jeudi. Les chaussures seront prêtes.

— Mais mon bon monsieur le savetier, réfléchis un peu avant de promettre. Jeudi ce n'est pas loin. Si je viens et qu'elles ne sont pas raccomodées, je ne serai plus gentil! Je te le dis, moi!

— D'accord.

— Nous nous bagarrerons et finirons par nous trouver au poste de police!?!..

— Ah non, non, non, non.

— Mais ne t'avise pas de tomber malade par hasard ou de t'absenter de la boutique, jeudi.

— Non.

— C'est promis?

— Promis.

— Ah mon brave. J'adore les gens comme toi. Alors, je te tire ma révérence, mon coco. Tu ne sais pas encore comme ça viendra vite, le jeudi!

Haşmet Gülkökan se met à marcher; il s'arrête devant le marchand de légumes à quelques pas plus loin. Le marchand avait appuyé, en biais, une caisse d'oranges contre le mur, à l'extérieur de la boutique. Ce voyant, Haşmet se parle à lui-même:

— Ils sont vraiment gentils les titis de notre quartier. Ils voient ces oranges et ils ne les chipent pas!..

Yüksek sesle dükkânın içine seslenir.

- Bay Haktartar! Gülüm neredesin?

- Buyurun Haşmet Bey.

- Şekerim bu portakalların hediysi kaçça?

- Halis Dörtüol dur, Haşmet Bey. Korkma al... Son turfanda. Bir daha geleceği de yok.

- Parasını da sormayım mı?

- Haşmet Bey, şuradan Hal'e kadar bir zahmet et: bak kaçça veriyorlarsa, iki kuruş aşağısına ben vereyim.

- Aman gülüm bayılacağım, portakal almanın kestirme yolu mu? Böyle kurumuş portakal Hal'd ne gezer.

- Kurumuştur ama, içi bal gibidir. Biz o senin dediğin malı dükkânımıza sokmuyoruz. Bizim müşterimiz kibar müşteri.

- Elmasım bu kibar müşteriler içinde ben de var mıyım?

- Varsın ya! Bu güne bugün den de bir masa başında oturuyorsun. Sana da Devletten bir iş vermişler. İstersen herifleri karşına diker, iki gün oynatırsın.

- Doğru şekerim. Biraz paramız kıtça ama, kibarlığımız var ya!

- Paran kıtsa itibarın sağ olsun.

- Dur aman, bu pek önemli bir söz oldu. Veresiye mi vereceksin yoksa...

- Biz kim oluyoruz ki veresiye verelim. İki günde topu atarız.

Ha şöyle... Sözün özünü söyle. Veresiye vereceksin sandım da, yüreğim ağzıma geldi. Kibarlık mibarlık dedin de beni şaşırttın. Bizim kibarlığımıza söz yok ama, veresiye deyince dayanmam. Neyse gülüm, bu portakallardan alamıyacak mıyız?

- Haşmet Bey, başkalarına on ikiye veriyoruz ama, sana onar kuruştan bırakayım.

- Eksik olma gülüm, almış kadar oldum. Eyiliğini de ölünceye kadar unutmam. Şimdilik hoşça kal da, portakallar için başka gün konuşuruz. Yalnız şunu da söyleyeyim ki, bunlar biraz daha kurursa, köpek kovalamaktan başka işe yaramaz. Ben seni kurtarayım, demiştim.

— Appelant à haute voix le marchand :

— Hé, monsieur le pèse-juste ! Où es-tu ?

— Oui, Haşmet Bey ; je suis à vous.

— A combien ces oranges, mon coco !

— C'est de vraies oranges de Dörtüol, Haşmet Bey. Tu peux en acheter, les yeux fermés... C'est tout ce qui m'en reste. Il n'y en aura plus, désormais.

— Quel en est le prix, je te dis ?

Prends la peine d'aller jusqu'aux halles. Demande-en le prix. Je te les laisse à deux kourouches de moins.

— Eh ben mon coco ; est-ce là le moyen le plus court d'acheter des oranges ? Et d'ailleurs est-il possible de trouver aux halles des oranges si racornies ?

— Racornies, mais elles ont un goût délicieux. Des oranges dont tu parles, nous n'en vendons pas ici. Nous avons une clientèle distinguée.

— Est-ce que moi aussi je figure parmi cette clientèle distinguée ?

— Bien sûr que oui, Haşmet Bey ! Enfin toi aussi tu occupes aujourd'hui un poste dans l'administration. L'Etat t'a confié une tâche. Si par exemple le coeur t'en dis, tu lanternes les gens des jours et des jours.

— Oui, tu as raison mon coco. Nous sommes à court d'argent mais nous jouissons quand même d'un certain prestige !

— Le manque d'argent ce n'est pas si grave. Tu as ton crédit, et ça suffit !

— Une minute ! Tu dis déjà des choses bien importantes ! Vas-tu par hasard m'ouvrir un crédit ?

— Nous sommes trop pauvre pour ça. Autrement nous allons faire faillite en moins de deux jours.

— Voilà, tu es enfin venu au fait. Et moi, espérant que tu me les vendrais à crédit, je m'étais déjà ému. En parlant du prestige, du crédit, tu m'as induit en erreur ! Pour avoir du prestige, de la gentillesse nous en avons, Dieu merci, mais quand il s'agit d'un achat à crédit, je ne peux pas m'en passer. Allons mon coco, passons ; dis voir franchement, pourrais-je acheter de ces oranges ou non ?

— Nous les vendons à douze kourouches aux autres, mais à toi je te les laisse à dix.

— Merci mon coco, tu es trop généreux ! Je n'oublierai jamais ta générosité ! Au revoir pour l'heure. Des oranges, on en parlera une autre fois. Mais seul, je dois ajouter que, si ces oranges se racornissent un peu plus, elles ne serviront plus qu'à chasser les chiens ! Moi, j'avais voulu t'en débarrasser.

Gülkokan yürüyecek olur, karşısına bir adam dikilir. At hırsız kılıklı, zorba bakışlı herif. Haşmet'in sanki kırk yıllık dostu imiş gibi:

- Adres ne oldu? diye sordu
- Haşmet Bey herifi süzerek:
- Ne adresi gülüm? dedi.
- Ev adresi.
- Nasıl ev adresi? Yanlış birşey olacak!
- Yanlış değil, benim yanımda söylemedin mi? Sen Hüseyin Bey'e bir ev adresi vermiyecek miydin?
- Hüseyin Bey de kim oluyor?
- Hüseyin Bey yok mu, topal. Belediyede?
- Ha, Hulki...
- Sen ona ev adresi verecektin
- Ev değil gülüm. Bir evde iki oda.
- Oda olsun, Sen onun yerini söyle. Ben onun ortağım.
- Ne ortağı şekerim. Benim bildiğim, o bir memur babadır.
- Memur olmayın... Biz onunla iş yaparız.
- Ya! Eh yapın bakalım...
- Evin adresi?
- Adres istemez. Gel evi sana göstereyim.
- Sokağın karşı yakasına geçtiler. Haşmet,
- Bak, dedi, şu iki evin arasından, o karşıdaki pembe evi gördün mü? Nereye bakıyorsun şekerim? Demiryolun ötesine bak. Gördün mü pembe evi?
- He gördüm.
- Onun arkasındaki sarı evde, iki oda var. İsmail Bey'in evi. Çal kapısını sor. Oldu mu işin?
- Oldu.
- Hadi, tut yolu şimdi. Hoşça gördüğünü söyle!

Haşmet Gülkökan se met à marcher, juste à ce moment quelqu'un se dresse devant lui. C'est un drôle de type aux regards despotiques, qui, avec son accoutrement rappelle un voleur de cheval. Il parle à Haşmet comme s'ils avaient gardé les cochons ensemble:

– Où en est l'adresse, a-t-il demandé?

Haşmet le toisant du haut en bas:

– Quelle adresse?

– L'adresse de la maison?

– De quelle maison? Tu dois te tromper!

– Non, je ne me trompe pas. Ne l'as-tu pas promise près de moi? Ne devrais-tu pas donner à Hüseyin Bey l'adresse d'une maison?..

– Qui est ce Hüseyin Bey?

– Hüseyin Bey c'est Hüseyin Bey; celui qui boîte. Qui travaille à la Mairie. Ça ne te revient pas?

– Ah oui, j'y suis. Hulki...

– Tu devais lui donner l'adresse d'une maison.

– Il ne s'agit pas d'une maison, mon coco, mais de deux pièces dans une maison..

– Enfin, qu'est-ce que ça change! Définis-m'en l'endroit. Moi, je suis son sociétaire.

– Mais comment ça se fait, mon coco? A ma connaissance, lui, il est un fonctionnaire.

– Ça ne change rien. Nous, on fait du commerce ensemble.

– Oui! Enfin, pourquoi pas!...

– Où est la maison?

– Pas besoin de donner l'adresse. Viens, que je te la montre.

Ils sont passés de l'autre côté de la rue. Haşmet:

– La voilà, tu vois, cette maison rose en face, entre ces deux maisons-là? Hé, hé, où est-ce que tu regardes mon coco? Regarde au-delà de la ligne du chemin de fer. Tu vois la maison rose?

– Oui, je la vois.

– Dans la maison jaune derrière elle, il y a deux pièces libres. C'est la maison de İsmail Bey. Tu n'as qu'à frapper à la porte et entrer dedans. Ça y est?

– Oui, ça y est.

– En route alors. Dis-lui bonjour de ma part!

Bu sırada otobüsten inip gelen bir bayan, oracıktaki evlerden birine doğrular. Tanıdığı olmalıdır ki, Haşmet Gülkokan'a da gülümser. Haşmet te ona doğru gider, şapkasını çıkararak kadını selâmlıyacak olur, şapkasını, paketlerini koyacak bir yer bulamaz. Sonra kadına der ki:

– Aman sayın Bayan, sizi candan selâmlarım. Derin saygılarımı sunarım. Kutlu clinizi sıkamadığıma çok üzuldüm. Sayın eşiniz nasıldır? Keyfi yerinde midir?

Kadın güldü:

– Evdedir, dedi buyurmaz mısınız? Bir kahvemizi alırsınız!

– Ah, kurban olayım! Ne de güzel... Çok şükür, bizim Behice de öğrendi. Artık evimizde hiç yedim, içtim diyen kalmadı. Çay aldık, kahve aldık, su aldık, yemek aldık, rakı aldık diyoruz. Mahallemizde, tanırınız, bir Necibe Kadın bir de Fathiye'nin kaynanasından başka hiç o kaba sözleri söyleyen yok! Ah, neydi o eski konuşmamız. Cebeci'miz de Yenişehir gibi oldu!

Kadın Haşmet Bey'in sözünü keserek:

– Haşmet Bey buyurun, daha erken. İçerde konuşalım, dedi.

– Aman sayın bayan, beni çağırmayınız. Güzel yüzünüze durmam, içeri girerim. Girince de sayın eşiniz şimdi çekmeğe başlamış, kafayı da yarım tütsülemiştir. Bana da "iç" der; ben de dayanamam içerim. İçince de, başkalarına yalan, size gerçek sulanırım. Sonra da sızarım. Behice de çantadaki ekmekleri alıp çocukları doyurmak için beni aramağa çıkar, benim nerelerde içip sızmağa gönüllü olduğumu da bilir. İlk düşüneceği yer burasıdır. Fenersiz yakalanırım. Arasına sarhoş numarası yaptığını öğrendiği için sızdığıma inanıp yakamı bıraksa, ne âlâ! Bırakmaz. Biz, bağırsız çağırış düşeriz sokaklara. İçimdeki hayırlı düşünceler de içimde kalır. Yirmi dört saat te Behice ile dargın dururuz. İyisi mi, herkesin namusu yerinde iken ve yüzünün suları da yerlere dökülmeden Gülkokan kulunuz evine gitsin.

Juste à ce moment, une femme descendue de l'autobus, se dirige vers l'une des maison d'à côté. Elle a l'air de connaître Haşmet Gülkökan, car elle lui fait des sourires. Haşmet s'avance vers elle, veut saluer la femme en enlevant son chapeau, mais ses paquets l'en empêchent. Puis, à la femme:

– Chère Madame, a-t-il dit, j'ai l'honneur de vous saluer de tout coeur. Je vous présente mes hommages! Je suis navré de ne pouvoir vous serrer la main si heureuse! Comment se porte votre cher mari? Il va à merveille, j'espère!

La femme n'a pas pu s'empêcher de rire:

– Il est à la maison. Ne voudriez-vous pas bien passer chez nous. Vous prendriez un café!

– Ah, j'adore ce langage... Qu'il est beau... Heureusement que ma femme Behice aussi a appris à s'en servir... Chez nous, personne n'use plus les verbes manger et boire. On emploie le verbe prendre pour tout. Nous disons tous: "j'ai pris du café, j'ai pris du thé, j'ai pris de l'eau, j'ai pris du repas, j'ai pris du raki. Dans notre quartier il n'y a que la servante Necibe et la belle mère de Fathiye qui usent ces verbes grossiers comme manger et boire. Que c'était drôle notre ancienne façon de parler!.. Maintenant notre quartier de Cebeci¹ aussi est devenu comme Yenisehir²!

La femme interrompt Haşmet bey:

– Venez Haşmet Bey. Il est déjà tôt. On va bavarder un peu à la maison.

– Ah, Chère Madame, je vous en prie, ne m'invitez pas! Autrement, ne pouvant vous refuser, je finirai par accepter votre invitation. A la maison, votre cher mari a déjà commencé à s'en envoyer un derrière la cravate, il est déjà devenu à moitié gris; il va m'offrir à boire, et moi, ne pouvant le refuser, je me mettrai à boire. Et ayant bu, je commercerai à vous faire sérieusement des compliments comme j'en fais, pour blaguer, aux autres! Et enfin, je finirai par avoir ma cuite, par m'assoupir. Et ma femme Behice se mettra à me chercher pour prendre les pains dans le filet afin de nourrir les gosses; et elle connaît comme son nom les coins où je bois et m'assoupis préférablement. C'est sûrement par ici qu'elle commencera. Et je serai pris au dépourvu. Et comme elle a enfin deviné que, des fois, je joue au saouil, elle ne me laissera pas tranquille, même si je suis vraiment saouil. Et nous voilà dans la rue, criant, discutant.. En plus, toutes mes bonnes intentions resteront insatisfaites!.. Et durant vingt-quatre heures, nous resterons fâchés avec Behice! Donc, le mieux c'est que, votre serviteur Haşmet rentre chez lui lorsqu'il a encore l'esprit lucide, le sens de l'honnêteté et qu'il n'a pas encore toute honte bue!

1) Cebeci: Quartier populaire d'Ankara

2) Yenisehir: Quartier très moderne d'Ankara

– Canım hiç olmazsa bir gece Behice hanımla oturmağa gelin. Artık hiç görünmez oldunuz.

– Ah, nasıl anlatayım sayın Bayan. Behice iyi kadındır, hoş kadındır, gel gelelim pokere oturtup ta beş kâğatçığımı aldım mı, yaşta kalmış kavaf pabucu gibi yayılır. Bu bakımdan daha modern olmadı. Başı tutar, siniri tutar, dört beş gün de hasta yatar. Ben ondan daha kibar yapıyım. Yüreğim sızlasa da sarhoşluğa vurur, belli etmem. E, sayın Bayan eltiniz de, adamın beş kâğıdını şıpdıye alır mı, alır! Bundan da başka, sayın bayan, Behice şimdi evde yalnız, ya! Hani bir besleme kızımız vardı ya, işte o, Necibe Hala'nın dediğine bakılırsa, üstünüze sağlk biraz havalanmış, komşu bayanlar eksik olmasınlar, halden anlarlar! Hekim kim, başına gelen... Aradılar taradılar, deligöz zıpır bir herif buldular, kızı veresi oldular. Behice de paçaları sıvadı, bunu gelin edecek oldu. Gülüm bu yoklukta düşün, kulunuz kesenin ağzını açtım ama, içi boş çıktı. Behice el arı düşman gayreti sandığı sebeti boşalttı, Kızı gelin etti ama, sırt üstü de yattı. Daha kötüsü de, yalnız kaldı. Tanrım onun eksikliğini bizlere göstermesin. Ben bu kadar güler yüzle çamaşır yıkayan kadın görmedim. Kaynanam da yıkar ama, iki gün de “çamaşır ertesi” olur, yatar. Suratından düşen de bin parça olur. Eyice, cangalaboz olmadıkça Tanrım Behice kulunun canını almasın!

Neyse gülüm, sizi de ayakta kodum, Kutlu yüzünüzü bu kadarcık olsun görmüş oldum. Sayın eşinize derin saygılarımı sunarım.

Kadın eve girdi, Haşmet te yürüyecek oldu; Karşısına gene o ev soran herif çıktı. Yanında kendi gibi bir kılıksız daha!

Haşmet:

– Vay, sen daha burada mısın? diye sordu.

Herifler biraz daha sokuldular. Birisi:

– Biz gitsek bu herif bize açılmaz. dedi. Sen de gel, biz senin zahmetini veririz.

– Açılmaz mı? O da ne demek gülüm?

– Hava parası için...

– Bana bak şekerim, sen ortağına selâm söyle, Haşmet Gülkokan yaşı yere yatmağa tövbeli imiş, de emi!

— Venez donc une fois avec Madame Behice passer la soirée au moins. Vous avez disparu de la circulation.

— Ah, je ne sais pas comment vous l'expliquer, Madame. Elle est gentille ma Behice, elle est aimable, mais une fois qu'elle se met à jouer au pocker et qu'elle y perd cinq livres, elle perd tout son contrôle. De ce point de vue, elle ne s'est pas encore modernisé. Elle broie du noir, il lui prend un de ces maux de tête, elle devient une vraie pile électrique et elle garde le lit au moins quatre ou cinq jours. Moi, je suis plus moderne qu'elle ; même si je souffre terriblement, je fais semblant d'être ivre et je camouffle ainsi ma souffrance ! Et votre chère belle-soeur se permet au jeu de prendre cinq livres à n'importe qui que ce soit ! Elle ne connaît pas la pitié ! Outre cela, chère Madame, Behice est maintenant seule à la maison ! Nous avions une domestique, vous le savez bien ; et voilà, au dire de Tante Necibe, elle commencerait un peu à faire des coquetteries ; mais heureusement que les voisines sont compréhensives ! "Connait mieux qui a souffert" ont dit les grands. Elle ont cherché partout, et à la fin, ont trouvé un vaurien un peu cinglé pour l'épouser. Et Behice s'est mise au travail pour lui préparer son trousseau. Vous vous en rendez compte ? Dans cette indigence, j'ai ouvert les cordons de la bourse, mais il n'en est sorti rien ! .. Behice, faisant l'impossible, est enfin arrivée à lui préparer un trousseau et à la marier ainsi. Mais c'en a été fait d'elle à la fin. Elle est restée toute seule. Que Dieu ne me prive pas d'elle. Je n'ai vu aucune femme laver le linge si joyeusement qu'elle. Ma belle-mère aussi lave le linge, mais les deux jours suivants, elle s'alite. Elle fait une de ces moues ! Que Dieu ne prenne pas l'âme de Behice tant qu'elle ne sera pas une vieille bique !

Eh ben, ma rose, je vous ai retenue ! J'ai eu au moins le bonher de voir le charme de votre visage ! Transmettez mes amitiés à votre cher mari !

La femme a regagné sa maison ; Haşmet se mettait à marcher lorsqu'il a retrouvé en face de lui encore ce type-là qui lui avait demandé l'adresse d'une maison, et qui, cette fois, était accompagné d'un autre type taillé du même bois que lui.

Haşmet :

— Hé dis donc, tu traînes encore ici ?

Les types se sont rapprochés de lui un peu plus. L'un d'entre eux :

— Si nous y allons nous deux, le propriétaire ne voudra pas nous parler ouvertement. Viens avec nous, nous te payerons ton honoraire.

— Pourquoi ne voudra-t-il pas vous parler ouvertement ?

— Pour le pas-de-porte.

— Ecoute, mon coco ; dis bonjour de ma part à ton sociétaire, et ajoute que Haşmet Gülkökan a juré de ne se laisser jamais piper désormais !

- Efendim, bunda ne var!..

- Ne olduğunu ben ne bileyim, gülüm! Ortalığın dolabına, domuzluğuna akıl erer mi? Uzaktan *Koruma'yı* gösterir. adamın derisini sırtından alırlar. Bana sorarlarsa, ne koç gördüm ne de boynuzunu kırdım. Hadi bas bakalım! Arkandan eşkinini göreyim.

- Vallaa senin anladığın gibi değil.

- Bas, dedik ya...

Haşmet Gülkokan yürür, söylenir: "Vay it oğlu itler be! Ulan Haşmet, herkes ev tutacak, sana ne oluyor? Dedikodularını olsun işitmedin mi? Hiç okkalkı enayilik ettiğin yoktu, sana ne oldu? Gene verilmiş sadakan varmış!

Haşmet söylenerek mahallesine indi, önünden geçtiği küçük bir evin bahçesinde, eski bir kilimi silken bir adama:

- Akşamlar aydın Bay Sabri, dedi. Unu getirdiler mi unu?

- Getirmediler Haşmet Bey.

- Getirirlerse beni unutma. Çocuğun bacağı nasıl oldu?

- İyidir, kapanyor.

- Ben sana demedim mi! Kapansın bakalım.

Bir kaç adım yürüdükten sonra elinde sirke şişesi ile bakkala giden bir kadına:

- Fatma Hala, paraları hazırla! Kaput bezini alacağım, kâğıdını getirdiler. Perşembeye hazır.

- A, eksik olma Haşmet Bey. Ama, ben şimdi parayı nereden bulayım? Çok para mı? Sen alsan da ben sana ödesem...

- Yo, hiç öyle şakaya gelemem. Sözünden de cayma. Sen bana "al da parası hazır" demedim mi?

- Demişimdir, demişimdir ama, şimdi inan ki on param yok.

- Ben tanımam. Torunun iki hafta sinemaya gitmesin, Camı çıkmaz ya! Yahut güveyin olacak o sarhoş herif, iki kadeh az zikkimlansın.

– Mais monsieur, qu'est-ce qu'il y a là à craindre?..

– Comment veux-tu que je le sache, mon coco!.. Peut-on toujours voir clair dans les piperies, les fumistries qui battent leur plein partout. On vous fait prendre des vessies pour des lanternes! Allez hop, à d'autre!.. Filez!

– Ce n'est pas du tout comme tu le crois, Monsieur.

– File, je t'ai dit, à d'autre...

Haşmet se met à marcher tout en grommelant:

“Ah les salauds. Et dis donc Haşmet, eux ils vont louer une maison, mais qu'est-ce que ça a à voir avec toi? N'as-tu au moins entendu les bruits qui courent en la matière?.. Tu n'as jamais commis une telle bêtise. Qu' est-ce qui l'est arrivé? Ça va quand même, tu t'en es tiré à bon compte!”

En se parlant à lui-même, Haşmet est enfin descendu dans son quartier. A un homme qui secouait un kélime usé dans le jardin d'une maison devant laquelle il passait:

– Bonsoir Sabri Bey, a-t-il dit. On t'a apporté la farine?

– Non Haşmet Bey.

– Si on te l'apporte, n'oublie pas de penser à moi aussi. Comment va la jambe du gosse?

– Elle va bien; la blessure se cicatrise.

– Ne te l'avais-je pas déjà dit, moi!

Après avoir fait quelques pas, à une vieille femme allant chez l'épicier avec une bouteille à vinaigre à la main:

– Prépare ton argent, Tante Fatma! Je vais acheter les toiles, on m'en a déjà donné le ticket. D'ici jeudi tout sera prêt.

– Merci, Haşmet Bey. Mais où pourrai-je trouver de l'argent, moi? Ça coûte combien? Il faut beaucoup d'argent? Si tu l'achetais et que je te le payais par la suite?..

– Non, Tante! Je ne me prête jamais à une telle plaisanterie! Et reste fidèle à ta promesse. Ne m'as-tu pas dit que je n'avais qu'à l'acheter et que l'argent en était déjà prêt?

– Je te l'ai sûrement dit, mais maintenant je n'ai même pas un sou, crois-moi.

– Moi, je n'entends pas raison. Que ton petit-fils se passe deux semaines d'aller au cinéma. Il n'en mourra pas! Ou que ce saouï qu'est ton gendre prenne deux coups de moins par jour!

Arkalarındaki evin penceresinden bir erkek sesi:

– Haşmet Bey günahımı alma.

– Vay gülüm, sen orada mı idin? Bülbülü an, kafesi yanına koy, derler, Tahsin' çiğim, ben senin ne günahı alınacak sarhoş herif olduğunu bilmez miyim! Bereket versin hekimler sıkı bastılar, yengem de yakana çöktü de, seni biraz hizaya getirdiler. Yoksa çoktan taşlıcayı boylamıştın. Yengeye de, yenge deyip geçmiyelim. Kızlığından bilirim. Bir mahalleyi susa durdururdu. Ama Tahsin, şu fişek fabrikası seni de eskitti, ne dersin? Eskir, yıpranır herifmi idin? Aklında mı? Yedikule'de kafaları tutup, fenercinin evine düştüktü. Ben gülüm, başımı Sıtkı'nın baldızının dizine koymuş, üstüne sağlık sızmışım. Kibar karıladı, neme lâzım!

– Canım burada bu lâflar edilir mi? Sen bunadın mı?

– Ne bunadım ne birşy... Şekerim olmuş geçmiş şeyler anlatıyoruz. Ne olmuş? Bu kadar da anlatmıyalım mı? Biz bunların kölesi miyiz? Bana dokunmasınlar, olmuş olmamış ne varsa ne yoksa hepsini mahallenin ortasında anlatırım.

İçerden bir kadın sesi:

– Haşmet Bey, Tahsin bıraktı siz mi başladınız?

– Vay sayın bayan, siz de mi buradasınız? Sayın eşiniz rakıyı bıraktı ama, daha ayrılmadı. Geçmişleri anıyorum da ağzı kulaklarına varıyor. Haşmet kulunuza gelince, içmeden sarhoş, Behice böyle diyor.

Tahsin'in pencereye sokulan karısı gülerek: “Haşmet Bey “yalan mı, haksız mı”?” diye sordu.

– Gülüm, Behice söyler de yalan olur mu?

Bu sırada Haşmet'in oturduğu evin bahçe kapısı açıldı, iki erkek çocuk koşup babalarının ayaklarına sarıldılar. Haşmet bunları görünce,

– Aman şunlara bakın, dedi, yaradanın birliğine emânet. Çocuk değil, ay parçası! Nasıl da kendime benzetmişim!

Par la fenêtre de la maison derrière eux, on entend une voix d'homme:

— Hé, Haşmet Bey, ne dis pas de mal de moi!

— Ah mon coco, tu étais là, toi? Quand on parle du loup on en voit la queue; mon cher Tahsin, ne sais-je pas moi quel genre de saoul que tu es! Heureusement que les médecins ont pesé lourd, et que ta femme que je considère comme ma soeur t'a serré bien au cou pour te faire venir à résipiscence. Autrement, depuis longtemps tu aurais passé l'arme à gauche! Et il faut prononcer le nom de ta femme avec prudence! Je la connais depuis sa jeunesse. Elle mettait tout un quartier au garde-à-vous devant elle! Mais Tahsin mon coco, cette usine de cartouches t'a mis au rencard toi aussi! Qu' est-ce que tu en dis? Pourrait-on jamais l'imaginer un homme épuisé? Tu te souviens du jour où, après nous être saoulés, nous nous étions trouvés dans la maison du lanternier? Moi, mon coco, la tête sur les genoux de la belle-soeur de Sitki, je m'étais assoupi. Elles étaient vraiment gentilles ces femmes-là. Honnêtement parler!..

— Est-ce le moment de parler de ces choses-là, mon vieux? Tu es devenu gâteaux, quoi?!

— Je ne suis devenu ni gâteaux, ni rien d'autre... Je raconte seulement les histoires déroulées dans le passé, mon coco. Quoi alors? N'avons-nous pas le droit de les raconter? Sommes-nous l'esclave de ces femmes? Qu'on ne m'oblige pas, autrement je raconterai en plein coeur du quartier tous les événements du passé, advenus, non advenus!..

De l'intérieur, une voix de femme:

— Haşmet Bey, Tahsin a fini sa comédie; c'est toi qui commences maintenant?!..

— Ah Chère Madame, vous aussi vous étiez là. Votre cher mari a cessé de boire mais il ne s'est pas encore dégrisé. Je parle du passé, il sourit jusqu' aux oreilles. Quant à votre serviteur Haşmet, moi je suis ivre sans boire. C'est d'ailleurs ce que Behice dit de moi.

La femme de Tahsin s'approche de la fenêtre et lui demande en souriant:

— Ce n'est pas vrai, Haşmet Bey? Ce n'est pas juste?

— Quand c'est Behice qui le dit, c'est donc vrai, ma rose!

A ce moment, la porte du jardin de la maison où habite Haşmet Bey s'est ouverte; et deux enfants en courant viennent passer entre les jambes de leur père. Les voyant, Haşmet:

— Regardez-les! Que Dieu les protège! Ils ne sont pas deux gosses mais deux beautés! Et comme ils tiennent de moi!

Çocuklardan sonra Haşmet'in karısı geldi. Kocasının elindeki çantayı - paketleri aldı. Haşmet onu görür görmez,

- Aman sayın eşim, dedi, boş bulunup sakın bu Tahsin ile bayanın in söylediklerine inanma, bunları ben küçüklüklerinden tanırım, İyidirler hoşturlar ama, pek iftiracıdırlar.

Haşmet'in kendi gibi güler yüzlü olan karısı, Tahsin ile karısına gülümsedi, sonra da kocasına:

- Bitir artık Haşmet Bey, dedi, bu senin halin ne olacak? Bu ne kadar lâkırdı? Rahatsız olacaksın.

- Kul olsun sana Haşmet! Tanrım övmüş yaratmış! Kadın değil, pırlanta kırığı... İki çocuk anası oldu yanağının alı solmadı.

Karısı,

- Ama, artık çok oluyorsun, yürü bakayım eve, dedi

Haşmet'i eve soktular. Kapıyı da kapayıp sürgülediler.

Yaşayışından rasgele bir yaprağını yazarak, iyi bir adam, doğru bir adam olan Haşmet Gülkökan'ı siz okuyucularıma tanıtmak istedim ki, günün birinde ona bir dükkânda, bir tanıdığın evinde yahut sokakta rasgelirseniz, yahut bir işiniz düşüp te dairesinde karşısına çıkarsanız, bilesiniz; konuşup görüşesiniz. Bir hizmetinizde bulunabilmek, işinizde size yardım etmek, size yararlı olmak için çırpınacak, elinden geleni yapacaktır. Sizden istediği karşılık ta, yalnız bir güler yüz, bir iki tath sözdür.

TÜSTAV

Après les gosses, est arrivée la femme de Haşmet qui a pris les filets et paquets des mains de son mari. Aussitôt que Haşmet l'a vue:

– Ma chère épouse, a-t-il dit, n'aie jamais l'imprudence de croire à ce que vont te dire ce Tahsin et sa femme; je les connais depuis leur enfance, moi. Ils sont bons, gentils, mais calomniateurs!..

Sa femme aussi joviale et aussi débonnaire que lui, a souri à Tahsin et à sa femme; à son mari:

– Finis Haşmet Bey, où en seras-tu ainsi? Que tu es bavard, toi! Tu vas en tomber malade.

– Que Haşmet soit ton serviteur, ton esclave! Le Bon Dieu t'a créée en y mettant tous ses soins! Tu n'es pas une femme, mais un brillant, toi!.. Tu as mis deux enfants au monde, sans rien perdre du pourpre de tes joues...

Sa femme:

– Eh ben Haşmet, tu commences à dépasser la limite. Allez, vite, à la maison!

Elle a enfin fait entrer Haşmet à la maison et verrouillé la porte.

De sa vie, en vous peignant quelques pages au hasard, j'ai voulu vous faire connaître, à vous mes lecteurs, Haşmet Gülkökan, pour que vous ayez déjà une idée sur lui, si un beau jour par hasard vous le rencontrez dans un magasin, chez un ami, ou tout simplement dans la rue. Pour vous rendre le moindre service, pour vous donner un coup de main, il se mettra en quatre, il fera tout son possible. En contrepartie, il ne vous demandera qu'un petit sourire et quelques mots doux!

Traduction de: Tahsin SARAC

TÜSTAV

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL

C E L İ L E

Birkaç günlük bir yürüyüşten sonra yorgun düştüm. Ağrılarım yeniden başladı. Beni *sağlıkevi*'ne bıraktılar. Yatıp dinleniyorum. Giyinip koğuştta gezdiğim, hastalara baktığım, çıkıp avluda gezindiğim, erler, işçiler, aşçılarla konuşup söyleştığım de oluyor.

Bu sağlıkevi, Amerika'lı bir kadından kalma, içi, dışı taştan yapılmış, birbirine bitişik, geniş birkaç yapı. Bir Sağlıkevi olarak yapılmamış ama, biz kolayını bulabilsek, bu yapıda, bize verilen bu şeylerle, bu yataklar, bu giyim, bu yiyecek içecek, bu ilâçlarla rahatça yaşayabilir, hastalarımıza da bakar gideriz. Birbirimizi sevip rahatça yaşama ve geçinmenin yollarını bilmediğimiz ve kırk yıldan kalma kötü göreneklere yapışıp kaldığımız için, dar bir kapıdan nasıl geçilebileceğini bilmeyip de itişip kakışan, bir birini incitip azarlayan kimseler gibi, hiç bir iş görmeden yorulup duruyoruz.

“Ben bu düzensizliği yoluna, töresine koyamam. Ağır işler görüp de güler yüzünü ekşitmemeği ve kimseyi incitmeden yaşamağı analar bu adamlara öğretmeli idiler. Ben, şu yataklardan tahtakurularımı ayıklatıp rahat yatabilsem ve bu hastaları rahat uyutabilsem, bana yeter.” diye düşündüm. Başhemşire'ye söyledim.

– Bayan Celile, dedim. Bak hastaların uyuyamıyorlar.

Gidiyordu, döndü. Çatık suratla:

– Neden? diye sordu.

– Neden olacak, tahtakurusundan, dedim.

– E, ben tahtakurusuna ne yapayım? dedi.

Ne demek istediğimi anlamadı,

– Ne yapacaksın, ayıklarsın dedim.

– A, bu da yenisi! dedi. Ayıklamakla tahtakurusu başa mı çıkar?

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL

C E L I L E

Par suite de quelques jours de voyages, je suis tombé fatigué. Mes douleurs ont rechuté. J'ai été hospitalisé. Alité, je me repose maintenant. Il m'arrive de m'habiller, de faire un petit tour dans différentes cliniques, de rendre visite aux malades, de sortir prendre l'air dans la cour, d'engager la conversation avec les soldats, ouvriers, cuisiniers et de m'enquérir d'eux.

Cet hôpital, don d'une américaine, consiste en quelques bâtiments contigus, construits entièrement en pierres. Au début, il n'a pas été construit pour être hôpital, mais si nous arrivons à en trouver le moyen, avec ces matériels, ces lits, ces médicaments, ces vêtements et ces nourritures qui nous sont accordés, nous pourrions bel et bien le transformer en un hôpital, y trouver le calme et soigner nos malades. Mais comme la possibilité de nous entraîner et de vivre en bonne intelligence nous est étrangère, et que nous sommes agrippés aveuglément aux traditions séculaires, nous en restons toujours avec notre fatigue sans avoir rien fait à l'instar des gens qui, ne sachant comment passer par une porte étroite, ne font que s'engueuler et se bousculer.

J'ai pensé: "Moi même, je ne suis pas capable de mettre fin, seul, à tout ce désordre. Les mères auraient dû apprendre à ces gens-là à ne pas allonger leur visage pendant l'accomplissement d'un travail dur, et à vivre sans vexer leurs semblables. Je me sentirais très heureux si j'arrivais à dormir tranquillement en enlevant les punaises de ces lits et à permettre à ces malades de dormir calmement." Sur ce, à l'infirmière en chef:

- Celile, ai - je dit, les malades ne peuvent pas dormir.

Elle était en train de partir, mais elle s'est retournée. Avec une mauvaise mine:

- Pourquoi? a -t- elle demande.

- Parce qu'il y a des punaises.

- Eh ben, que voulez-vous que je fasse des punaises?

Elle n'a pas compris où je voulais en venir.

- Rien. Vous les enlèverez, et ça ira.

- Ça alors, hein! Mais dis donc, sera -t- il jamais possible d'en finir avec les punaises, en se mettant à les enlever?..

– Çıkar ya! Ayıkladın da çıkmadı mı? dedim.

– Ben daha aklımı kaçırmadım, dedi, sen de gelir gelmez başıma bunu mu çıkardın?

– Ben çıkarmadım, dedim. Tahtakuruları kendileri çıkıyorlar.

– Canları çıksın, dedi, bu aylar da, sanki evlerinde tahtakurusu yokmuş gibi, buraya gelince kibarlaşıyorlar.

– Burası onların evleri değil, burası sağlıkevi dedim.

– Sağlıkevi ise ne yapayım, dedi. Canımı çıkaracak değilim ya! Ben tahtakurusu ayıklayacak olsam, ilkin kendi odamı ayıklarım! Bak hiç sesim çıkıyor mu?

– Ne yapalım, Bayan Celile, hastalar alışık değiller, dedim.

Bu sözüm; Celile'yi kızdırdı:

– Söylediğin söze bak, dedi. Ağzından çıkamı kulağın işitiyor mu?

– Bana mı soruyorsun, dedim. Tahtakurusu içinde yatıp da sesi çıkmayanlardan sorsana!

– Ben sözün gelişi öyle söyledim. Sen niçin ağzımı bozuyorsun?

– Bayan Celile, ben seni doğru söylüyor sandım, ne bileyim..

Celile öfkeleni:

– Seni buraya kan kurutmağa mı yolladılar, dedi, ayıklamıyorum işte; git beğendiğine söyle. Bitleri olmadığına sevinirler. Kimin tahta kuru varsa kalkar ayıklar...

– Hastalara mı ayıklatacaksın?

– Evet, hastalara! Hepsi benden sağlam. Hepsi iş kaçkını. Hasta da olsalar yapmıyorum işte! Ötesi var mı? İşte Başhekim, git söyle...

– Bir tahtakurusu için senin bu kadar gürültü edeceğini bilseydim, hiç söyler mi idim, dedim. Biraz gaz bulur kendim ayıklarım.

– Hah, gazı buldun da ayıkladın!

– Pourquoi pas? Tu l'as déjà essayé, toi?

– Moi, je n'ai pas perdu la tête encore. Et toi, sitôt arrivé, tu me sors cette histoire!

– Ce n'est pas moi qui vous la sors, mais les punaises elles-mêmes.

– Et ces malades, au diable tous! Quand ces bouseux viennent ici, ils deviennent tous grands bourgeois; comme s'il n'y avait pas de punaises chez eux!..

– Ici, ce n'est pas chez eux, c'est un hôpital.

– Je m'en fiche. Je ne vais pas crever de travail, moi! Si je m'avisais d'enlever les punaises, je commencerais d'abord par ma chambre à moi! Tu m'as jamais vue m'en plaindre?

– Mais que veux-tu, Celile; les malades n'y sont pas habitués, ils s'en plaignent.

Ces mots l'ont mise en colère:

– Regarde-moi ça! Tu entends bien ce que tu dis, toi?

– Est-ce à moi que tu le demandes? Tu n'as qu'à le demander à celle qui se couche regorgée de punaises mais qui ne s'en plaint pas!

– C'est pour parler que je te l'ai dit, moi. Pourquoi commences-tu à être indiscret?

– Moi, j'ai cru que tu parlais sérieusement Celile. Comment pourrais-je deviner ton intention?..

Celile s'est écumée:

– Dis donc, tu es ici pour embêter les gens? Entends bien alors: Je ne les enlèverai pas, moi! Un point et c'est tout! Vas porter plainte où que tu veux. Qu'ils rendent grâce à Dieu qu'ils ne sont pas regorgés de poux! Qui se plaint des punaises, les enlève lui-même...

– Tu vas donc les faire enlever aux malades?

– Oui, aux malades! Ils se portent tous mieux que moi. Ils se dérobent tous au travail. Même s'ils sont vraiment malades, je leur refuse ce service.. Tu as compris maintenant? Il est là le médecin en chef. Vas lui porter plainte!

– Si je savais que tu ferais tant de bruit pour une histoire de punaises, je ne te le proposerai jamais. Mais enfin, passons. J'irai chercher maintenant un peu de pétrole et je les enlèverai moi-même.

Si tu arrives à trouver du pétrole, tu en viendras sûrement à bout!

– Niçin? Gaz yok mu ? Koğuşta yanan nedir?

– Sen aklını şaşırmışsın, böyle günde sana yakacakları gazı verirler mi?

– Bir ton gaz istemiyorum ya, elbet verirler. Ben gider, Başhekimden alırım.

– Git de boyunun ölçüsünü al.

Başhekime gittim anlattım. Dinledi.

– Peki oğlum, dedi. Git bir kâğıt yazdır. Celile de imza etsin, getir. Ambardan alırsın.

Hesap memuruna gittim. Dışardan bir adamla ağız kavgası ediyor. Bir takımları da oraya toplanmışlar, yardım ediyorlar. Başeczacı geldi; o da işe karıştı. Anladım, dayak yarenliği de olacak. Ambarcıya gittim. Bana yazılacak kâğıdı öğretti. Yazdım. Celile'ye götürdüm.

– At bakalım imzayı, gazı alıyorum, dedim.

– Bir lokma yemeğe de rahat yok mu? dedi. Herkes bir şeyle bozmuş, sen de tahtakurusu ile!

– Çok lâf istemez, bas şuraya imzayı. İşte kalem!

İmzaladı. Ambarcıya gittim. Yok. O da kavgaya yardıma gitmiş. Beş on kişi olmuşlar. Hepsini bağıyor, kimsenin dinlediği yok. O kadar da dalmışlar ki Ambarcı'yı kolundan çekiyorum da duymuyor.

Neyse gazı aldım. Celile'ye gittim ve:

– Gazı aldım, dedim. Gel temizleyelim.

Yüzüme dik dik baktı. Belki beni tokatlamak da istedi.

– Sen benimle alay mı ediyorsun? dedi. Ben tahtakurusu ayıklayamam demedim mi sana! Ne lâkırdı anlamaz adamsın. Git benim başımdan.

– Sen ayıklamıyorsun, onu anladık. Mebruke'yi ver o yardım etsin.

– Pourquoi? Il n'y en a pas? Qu'est-ce qu'on allume alors à la clinique?

– Il te manque sûrement une case! Dis donc, par pareil jour, tu crois qu'ils vont te donner du pétrole à brûler?

– Je ne leur en demande pas une tonne, moi! Bien sûr qu'ils vont m'en donner. Autrement, j'irai en demander moi-même au médecin en chef

– Tu n'as qu'à l'essayer, tu auras au moins pris ta mesure!

J'ai été voir le médecin en chef à qui j'ai expliqué le cas. Après m'avoir attentivement écouté:

– Bien, mon fils, a-t-il dit. Vas faire préparer un papier. Fais-le signer à Celile et apporte-le - moi. Tu iras prendre le pétrole au dépôt.

J'ai été voir l'intendant qui était en train de se disputer avec quelqu'un de l'extérieur. Les gens s'étaient groupés autour d'eux pour jeter de l'huile sur le feu. Le pharmacien en chef est venu; lui aussi s'est mêlé à la discussion. Voyant que ça allait barder, j'ai filé; je suis allé voir l'employé au dépôt. Il m'a appris comment on devait rédiger le papier nécessaire. J'ai tendu à Celile le papier que j'avais rédigé moi-même.

– Dépose voir ta signature: on me donne du pétrole!

– Je n'ai même pas le droit de manger tranquillement, non? Chacun a sa manie; la tienne c'est celle des punaises!

– Ne parle pas trop! "Signe", je te dis. Voilà le stylo!

Elle a signé. J'ai été voir l'employé au dépôt, mais il n'était pas là. Lui aussi était allé participer à la discussion. Ils étaient devenus déjà une dizaine de personnes. Autant de têtes, autant de cris! Ils s'y étaient tellement plongés que je le tirais par le bras, mais il ne le sentait même pas!

Bref, j'ai fini par me procurer du pétrole. Cette fois, je suis allé voir Celilé:

– J'ai du pétrole maintenant. Viens, enlevons-les ensemble.

Avec le regard fulgurant qu'elle m'a jeté, elle avait l'air de vouloir me giffler:

– Tu te paies de ma tête, toi? Je ne peux pas m'occuper des punaises! Je te l'ai déjà dit, n'est-ce pas? Que tu as la tête dure! Allez, fiche-moi la paix

– Toi, tu refuses, d'accord. Permets au moins à Makbule de m'aider.

– Ben kimseye veremem. Karı iğneleri zorla bitirdi, bir de şimdi tahtakurusu ayıklatacağım. Hademeleri evlerine yollıyacaklarına getirsinler de tahtakurusu ayıklatsınlar. Git öteki koğuşların hastabakıcılarından al!

“Öteki koğuş hastabakıcıları” dediği, yerlilerden iki kadın; uzun boylu, esmer, iri kemikli iki köylü karısı. Süryâni midirler, Âsurî midirler, nedirler anlayamadım. Konuştukları Türkçe de anlaşılmaz. Bana onları söylüyor.

– Senin odanı ayıkladığım gün onları da alırım, dedim.

Yürüdüm. Celile arkamdan söylendi, aldırmadım. Başhekime gitsem istediğimi alırım ya! Ama gelen gönül hoşluğu ile çalışmayacak olduktan sonra ne boş yere yüz suyu dökeyim!

İş görebilen iki hasta var. Biri Hamza. Trabzon’lu bir çocuk. Kayıkçı idim diyor ama, doğrusu kaçakçı imiş! Öteki de Hüseyin. İstanbul uşağı. Kahveci çıraklığı ediyormuş. İkisinin de ciğerleri zayıf. Her rasgelen bunlara iş buyurur. Onlar da yaparlar. İş gördükleri için Celile de bunları korur. Ben de bu iki gençten yardım istedim. Hastaların hepsi de çalışmak istediler. Ben bırakmadım. O gün çalıştık. Ertesi gün iş artık kolaylandıktan sonra Celile göründü.

– Allah sana akıllar versin, diyor.

Güldüm.

– Ne gülüyorsun, beğenmedin mi? diye sordu.

– Beğenmesem güler miyim! dedim.

– Ben senin emeğine acıyorum.!

– Eksik olma!

– Ayıklamakla tahtakurusu biter mi?

– Bit tükenmiş ya.

– Bit ayıklamakla mı tükendi sanıyorsun? Etüve bereket versin. Tahtakurusu etüve girer mi?

– Girmez Bayan Celile.

– E!

— Je ne permettrai à personne. Elle a à peine fini de faire les injections, la pauvre femme; et moi, je lui dirais d'aller en plus enlever des punaises, n'est-ce pas?!.. Ça alors, non! Au lieu de permettre aux plantons de rentrer chez eux, qu'on les charge d'enlever des punaises! Vas trouver quelqu'un pour l'aider parmi les garde-malades de l'autre clinique!

Par "les garde-malades de l'autre clinique" elle entendait deux femmes indigènes; deux paysannes brunes, osseuses, de grande taille. Etaient-elles syriennes ou assyriennes, je n'en sais rien. Elles parlaient un de ces jargons dont on ne comprenait rien. C'était ces femmes qu'elle me conseillait.

— Lorsque nos allons nettoyer ta chambre, lui ai-je dit, je les appellerai pour nous aider!

Et je me suis mis à avancer. Celile a gommé quelque chose derrière moi, mais je n'y ai pas prêté l'oreille. Si j'allais voir le médecin en chef, je pourrais sûrement obtenir tout ce que je voulais! Mais pourquoi tomber petit devant lui puisque les aides ne travailleraient pas de bon gré?..

Parmi les malades, il y en a seulement deux capables de travailler. L'un c'est Hamza. Il est de Trabzon. A le croire, il y ferait le canotier, mais en vérité, le contrebandier! L'autre c'est Hüseyin. Il est d'Istanbul où il ferait le garçon de café. Tous les deux souffrent des poumons. Tout le monde leur commande un service. Et ils ne manquent pas de l'accomplir. Comme ils travaillent, Celile les protègent. C'est encore à eux que j'ai demandé de m'aider. Tous les malades se sont montrés désireux de travailler. Ce que j'ai refusé. Ce jour-là nous avons travaillé. Le lendemain, après que la grande partie du travail était achevée, Celile a fait son apprition:

— Que Dieu t'accorde un peu de raison, m'a-t-elle dit.

Je me suis contenté de sourire.

— Pourquoi as-tu souri? Ça ne t'a pas plu?

— Au contraire. Aurais-je souri si ça ne m'avait pas plu?

— Moi, je plains ton zèle!

— Merci, tu es bien gentille!

— A les enlever, peut-on jamais en finir avec les punaises?

— On en a fini avec les poux; pourquoi pas alors?

— Tu crois qu'on en a fini avec eux à les enlever? Ça a été grâce à l'étuve. Mais est-ce possible de mettre les punaises à l'étuve?

— Non, madame Celile.

— Alors?

– O da gaza girer.

– Eh, yarın görüşürüz. İki günde eskisinden kötü olmazsa...

– Hiç bırakır mıyım!

– Sen kuzum hasta mısın yoksa buraya tahtakurusu ayıklamağa mı geldin?

– Yalnız tahtakurusu değil, bu sinekleri de yok edeceğim. Bak görürsün! Bu Başhekim burada olduktan sonra bak daha neler yaparım.

– Sen kendini *Pabucu Büyük*'e okut!

– Bizi dinleyen hastalar gülümsüyorlardı. İçlerinden birisine çattı.

– Ne anlıyorsun da yılışıyorsun?

O adam da, Erzurumlu ağzı ile:

– Ne yaptım, günah mı etim? dedi.

– Günah ettin. Ne oluyor da sırtıyorsun?

Erzurumlu, anlayışlı, ince bir adam; boynunu büktü ve:

– Bacım, Allah seni bu dertten kurtarsın, dedi.

“Anlıyorum, senin içini kemiren üzüntünü” demek istedi. Hoş söylediği için çokları sırttılar, ben de güldüm. Celile kızdı. “Bunlar senden yüz buluyorlar” demek ister gibi bana çıkıştı. Sonra da çıktı, gitti.

Bizim koğuştan çıkınca Başhekim'in yanına gitmiş; “hem hastayım, diyor, hem de çalışıyor” diye beni çekiştirmiş. İstemiş olacak ki, Başhekim beni çağırсын “bırak işi, gir yatağına” desin. İsteddiği olmadı. Beni Başhekim çağırmadı. Yalnız bizim koğuşun yemek masalarını değiştirmek için izin almağa girdiğim gün, söylediklerimi dinledikten sonra:

– Bunlar hepsi güzel, oğlum; ancak sen kendini yoruyorsun, samıyorum, dedi.

– Benim yorulduğum yok, dedim. Başlarında durup yaptırıyorum!

– Alors, on les met dans le pétrole.

– Eh ben, on va le voir demain. Dans quelques jours, ça sera pire qu'autrefois.

– Impossible, tant que je serai ici!

– Dis-moi, mon vieux, tu es malade, quoi? Tu es venu ici pour enlever les punaises?

– Non seulement les punaises, mais aussi les mouches. Tu vas le voir. Tant que ce médecin en chef sera ici, tu vas voir que de choses j'arriverai à réaliser...

– Vas te faire soigner par un psychiatre, toi!

– D'accord, je suivrai tes conseils!

Les malades qui nous écoutaient, riaient dans leur barbe. Elle s'en est prise à l'un d'entre eux:

– Tu y comprends quelque chose pour rire ainsi?

L'autre, avec son patois d'Erzurum:

– Qu'est-ce que j'ai fait, moi? Ai - je commis un péché?

– Oui. Pourquoi ris-tu?

Le type d'Erzurum était raisonnable, gentil; il a courbé la tête:

– Que Dieu te guérisse, ma soeur.

Par là, il a voulu dire qu'il comprenait bien la douleur qui lui rongait le coeur. Mais comme il avait prononcé ses mots sur un ton bien sympathique, moi aussi j'ai souri avec beaucoup d'autres. Ce qui a fait monter Celile à l'échelle. Elle m'a fait une sortie prétendant que c'était moi qui les gâtai tant. Puis elle s'est éloignée de nous.

Après être sortie de notre clinique, elle va tout droit voir le médecin en chef pour se plaindre de moi. Elle lui dit que je prétendais d'une part être malade, mais que je ne cessais pas de travailler de l'autre. Elle voulait sûrement que le médecin en chef me fit appeler et m'ordonnât de laisser tomber le travail et de garder sérieusement mon lit. Mais son désir ne s'est pas réalisé. Le médecin en chef ne m'a pas fait appeler. Seul, le jour où je me suis présenté devant lui pour le prier de faire changer les tables à manger de notre clinique, après m'avoir écouté jusqu'au bout, il a dit:

– Tout cela c'est bon. Mais je crois que tu te fatigues un peu trop, mon fils.

– Moi même je ne me fatigue pas, monsieur. Je ne fais que les surveiller!

– Celile'nin sözlerine bakılırsa kendin yapıyorsun! Sen hastalığını bilmelisin. Sonra sana işler açar, dedi.

Başhekim bunları söyledi ama, “gidip yatağına yatacaksın!” demedi. Yatamıyorum. Sıkılıyorum. Üzülüyorum. “Kendini yorma” dedi. Yatakta daha çok yoruluyorum. Hele genç bir çocuğun, kurulacak gibi dururken birdenbire değişip öldüğünü gördükten sonra.

Doğruca marangozun yanına gittim, hastaların üstlerinde yemek yedikleri masaları gösterip yapacağı masaları, sıraları ısmarladım. Oradan dönerken de, muslukların önünde Celile'ye rasgeldim. Yolunu kesip:

– Sen, dedim, beni kıskanıyor musun?

– O da ne demek? Senin neni kıskanayım, dostum değilsin, postum değilsin!

– Kıskanmıyorsun da ne diye gidip Başhekim'e çekiştiriyorsun!

Biraz düşündükten sonra,

– Ne demişim? dedi.

– Ne dediğini sen benden daha iyi bilirsin!

– Operatörden mi işittin? Onun da benden ne alacak hıncı var bilmem. A zavallı, senin iyiliğin için söyledim. Yalan mı?

– Seni buraya doğrucu başı mı koydular? Bana acıyorsan gel de koğuşu temizle! Bir gün de hastalar senden bir güler yüz görsünler.

– Ya, başka işim kalmamış ta lalapaşa eğlendireceğim.

– Bir tatlı sözle gönül almayı da bilmez misin?

– Ben gönül almağa alışmadım, dedi. Sen alıyorsun ya yeter!..

– Alırım. Daha bak neler yapacağım.

– Ne yapacaksın?

– Au dire de Celile, tu ferais tout toi-même! Tu dois savoir au moins de quelle maladie tu es atteint! Autrement, elle te mènera bien loin, cette maladie!..

Le médecin en chef a en effet prononcé ces mots, mais il ne m'a pas dit d'aller me mettre au lit. Moi, je ne peux pas rester au lit; je m'y m'ennuie à mort, j'y broie du noir. Il m'a simplement conseillé de ne pas me fatiguer trop. Or, moi, je me fatigue davantage quand je suis au lit. Surtout après être témoin de la mort inattendue d'un jeune homme qui laissait l'impression qu'il guérirait indubitablement.

Je suis allé voir le menuisier; en lui montrant les tables sur lesquelles mangeaient les malades, je lui ai commandé les tables et les chaises qu'il avait à faire. A mon retour j'ai rencontré Celile devant les lavabos. Je l'ai croisée:

– Tu me jalouses, toi?

– Où veux-tu en venir? Moi, je te jalouerais? Tu n'es ni mon ami, ni mon amant!

– Si ce n'est pas par jalousie, pourquoi donc tu me dénigres au médecin en chef?

Après avoir réfléchi un peu:

– Qu'est-ce que je lui aurais dit?

– Tu sais mieux que moi ce que tu lui as dit!

– C'est cet opérateur qui te l'a raconté, n'est-ce pas? Je ne sais pas quelle revanche il veut prendre de moi! Mon pauvre ami, c'est pour ton bien que j'ai agi de la sorte. Ce n'est pas vrai, non?

– Tu es là pour défendre la vérité, toi? Si tu as vraiment pitié de moi, viens donc m'aider à nettoyer la clinique! Fais bonne mine, fût-ce un jour, aux malades.

– Ah oui? J'ai d'autre chat à fouetter, moi! Je ne suis pas ici pour amuser les fils à papa!

– Il t'est impossible d'être gentille avec eux, en leur disant quelques mots doux?

– Non, ce n'est pas dans mes habitudes. Tu le fais à ma place, toi! Et ça suffit déjà!..

– Bien sûr que je le fais, moi. Et tu vas voir les autres choses que je vais faire encore!

– Qu'est-ce que tu vas faire?

– Yapayım da görürsün. Hele ilkin şu ölü masalarını koğuştan bir dışarı atayım; sizleri bu pis kukular içinde bırakacak mıyım sanıyorsun?

Celile içinden bana kızdı,

– Burada ben hekim olmalıyım da sen görmeli idin, dedi. Hasta isen hastalığını bil, değilsen kolundan tuttuğum gibi dışarı...

Güldüm,

– İyi ki sen hekim değilsin, dedim. Bizim koğuştaki iş gören hasta bir ben miyim? Onlara işi sen buyuruyorsun!

– Hıh, nereniz hasta, hepiniz iş kaçkını.

Bu sırada çamaşırlığa ve eczaodasına giden karanlık aralığın içinde bir gürültü, bir bağırmaya oldu. Celile oraya doğru koştu, kendisi de bağırılmaya başladı. Ben de dışarıya gittim. Giderken de düşündüm: Bizim Başhekim kötü adam mı? Hiç değil. E, Sağıkevinin bu kargaşalığını görmüyor mu? Görüyor. Sen gidip bir eksiği söylesen o sana yüzünü sayıp döküyor! Niçin düzeltmiyor! Bilmiyor! Bunun kendi işi olduğunu, bunu çok güzel yapabileceğini bilmiyor, işi o bakımdan görüyor. Büyükler gelip bunları düzeltir ve ancak onlar düzeltebilirler, diye içinde gizli bir inancı var. Bunların ikisini, Başhekim'le yardımcısı genç hekim Yazmacıoğlu'nu hasta başında görmeniz dediğime inanırsınız. Sanki başka bir hekimin hastası başına gelmişler de, o hekimin işine karışmak istemiyorlarmış gibi iğreti bir duruşları var. Başhekim, elleri ak gömleğinin ceplerinde, hastaya bakar, başını sallar. Gözleri yaşardığı da olur desem, yanlış olmaz. Hasta biraz ağırlaşınca, Yazmacıoğlu çırpınır, gelir, gider; ince, uçuk renkli yüzünü kaplayan kalın, kara çerçevesiz gözlüğünün, camları arkasında iri görünen gözleri büsbütün büyür, kirpikleri daha seyrekleşir, kalınlaşır. Odasına kaçar. Yatağının üstüne uzanır. Elini de yüreğinin üstüne koyar.

Koğuşun yemek masalarını boyatıp getirttikten, eskileri de çinkolarını çıkartıp boyattıktan ve öteki koğuşlara verdikten sonra Sağıkevinin mutfağını temizletmek istemişim. Her iş için Başhekim'e çıkmak istemediğimden, bu Yazmacıoğlu'na gittim. Mutfak pislüğünü söyleyecektim, kulaklarını tıkadı.

– Aman, aman, bana bu mutfak lâkırdısını etmeyin. Midem çok bozuk, sonra hiç bir şey yiyemem. Dedi ve arkasını dönerek

– Tu verras quand je les aurai faits. Je commencerai par faire porter à l'extérieur de la clinique ces tables de morgue!... Tu crois que je vous permettrai de rester dans ces puanteurs?...

Avec une colère maîtrisée:

– Si j'étais médecin, je t'apprendrai à vivre, moi! Si tu étais malade, tu serais obligé d'agir comme un malade; autrement je te ficherais à la porte!..

J'ai souri:

– Heureusement que tu ne l'es pas. Est-ce moi seul qui travaille dans notre clinique? C'est surtout toi qui leur donne du travail!

– Peuh, on appelle malade des gens comme vous?.. Vous êtes tous des simulateurs; vous voulez tous vous dérober au travail.

Juste à ce moment, se sont faits entendre des bruits et des cris dans le corridor obscur conduisant à la lingerie et à la pharmacie. Celile s'est précipitée vers là-bas, elle aussi elle s'est mise à crier. Quan-à-moi, je me suis dirigé vers la porte extérieure et chemin faisant j'ai réfléchi "Ce médecin en chef est-il un mauvais homme? Non, pas du tout. Ne voit-il pas lui-même ce plein désordre qui règne dans cet hôpital? Si, il le voit. Quand on lui parle d'un défaut, il vous en compte dix! Pourquoi donc ne fait-il pas le nécessaire? Parce qu'il ne le sait pas. Il ne sait pas que c'est son devoir et qu'il est bel et bien capable de l'accomplir; c'est sous un tel angle qu'il voit la question. En lui il y a la conviction secrète que seuls les grands peuvent trouver une solution à ces choses-là. Si vous les voyez tous les deux, le médecin en chef et son jeune adjoint Yazmacioğlu, à la tête des malades, vous partagerez mon idée. Ils ont l'air d'examiner le malade d'un autre médecin et de ne pas vouloir intervenir dans l'affaire de ce dernier. Le médecin en chef, les mains dans les poches de son tablier blanc, examine le patient et hoche la tête; il lui arrive même d'en pleurer. Lorsque le cas du malade s'aggrave, Yazmacioğlu se débat; affolé, il entre et sort peut-être mille fois; ses grands yeux sous les verres de ses lunettes à monture noire qui couvrent son visage émacié, s'agrandissent davantage, ses sourcils s'épaississent encore plus. Il se retire dans sa chambre; il s'étend sur son lit; il tient sa main sur son coeur.

Après avoir fait peindre les nouvelles tables de la clinique, et enlever les zincs des anciennes à donner repeintes aux autres cliniques, je me suis mis dans la tête de rendre propre la cuisine de l'hôpital. Comme je ne voulais pas déranger le médecin en chef à tout bout de champ, j'ai été voir cette fois son adjoint Yazmacioğlu. J'allais lui parler de la saleté de la cuisine, il s'est bouché les oreilles:

– Je vous en prie, monsieur, ne me parlez pas de cette cuisine! J'ai déjà mal au coeur, je ne pourrai rien manger autrement.

gitti. Ucunda odası olan koridorun karanlığında kayboldu. Kesmeyip dinletecek olsan, aşyeren kadınlar gibi, öğürmeğe başlayacak! İsterik midir, nedir?

Sağlıkevi'nin mutfağı da doğrusu, en bakımsız yerdir. Eskiden, bu yapıyı buraya yapanlar bir de mutfak yapmışlar. İçinde dökme demirden ocakları, su ambarları, bulaşık kazanları, her şeyi var. Sağlıkevi'nden önce buraya girenler, her nedense, bu mutfağı eski eşya ambarı yapmış, yanındaki ufak odanın ortasına da, kerpiçten iki ocak yapıp yemeklerini orada pişirmişler. Kerpiç ocaklardan birinin bacası çekmediği, ötekinin de hiç bacası olmadığı için, mutfağın içi, bacaların içi gibi kurum bağlamış. Tavandan örümcek ağları is tutup sarkmış, sallanıyorlar. Su yetişmiyor. Darlık dolayısı ile, bulaşık kaplarının mutfaktan taşıp kapı önüne kadar yayıldığı oluyor. Aşçı, gözleri isten kızarmış, ağlar gibi burnu sulanarak diyor ki:

– Bu ocaklar hiç sönmez, gece gündüz yanar. Ben, hem yemek pişireyim, hem de bu daralıkta temizlik nasıl yapayım?

Doğru söylüyor ama, kimseye anlatamıyor ki.. Anlatamıyor da değil, dinlemiyorlar. Eczacıbaşımız da, pisliğin, karışıklığın önüne geçmek için , operatör hekimimiz doktor Ramazan Onarı'nın emri ile, birkaç günde bir gelip aşçıları tokathıyor.

Yaşlı başlı adamlar, bir suçları da yok, niçin bunları tokathyorsun, dedim.

– Disiplin ister, disiplin, diyor. Sen yenisin, bilmezsin, bu millet dayaksız olmaz!

Bu da disiplini böyle anlamış! Ne yapacaksın! ve işin acıklı yeri bu ki: Bu kafada olan, yalnız bizim budala Eczacıbaşı ile Doktor Onarı değil, çokları dayakla işler yürür sanıyorlar.

Eski mutfağın açtırmak iznini almak için kendim Başhekim'e gittim, anlattım, izin istedim. Kendisi kalktı, oraya kadar geldi, baktı. Hemen izin verdi. Ertesi gün işe başladık Bir kaç gün sonra badana bitti. Hepsi: hekimler, hastalar, aşçılar, işçiler, hepsi çocuklar gibi sevindiler. Yalnız Celile dudak büktü ve:

- Bakalım ne gün bunlardan usanacaksın dedi.
- Burayı bırakıp gittiğim gün, dedim.

Puis, me tournant le dos, il est parti pour disparaître dans le corridor au fond duquel se trouvait sa chambre. Si j'insistais, il vomirait sûrement comme des femmes enceintes! Était-il hystérique, quoi?

Et la cuisine était l'endroit le plus négligé de l'hôpital.

Pendant la construction du bâtiment les propriétaires ont fait construire aussi une cuisine comportant presque tout, fournaise en fonte, réservoir d'eau, chaudron pour vaisselle... Avant qu'il soit transformé en hôpital, les occupants, se sont servi de la cuisine, on ne sait pourquoi, comme dépôt, et ont fait la cuisine dans deux fours en terre cuite bâtis au milieu de la chambre à côté. La cheminée de l'un des fours ne fumant bien, et l'autre n'en ayant pas du tout, l'intérieur de la cuisine était tout couvert de suie comme celui du conduit de la cheminée. De noires toiles d'araignée pendaient au plafond, et il n'y avait pas suffisamment d'eau. Manque de place, les assiettes et autres objets à laver s'étendaient jusque devant la porte. Le chef, avec les yeux rouges de fumée, avec le nez coulant, a dit comme pleurant:

— Ces fournaises ne s'éteignent jamais, elles s'allument jour et nuit. Comment voulez-vous que dans une place si ambiguë, je puisse et faire la cuisine et tenir la cuisine propre.

Il a raison mais il n'arrive pas à faire entendre raison ou plutôt à se faire écouter. En plus, le pharmacien en chef pour remédier à cette saleté, à ce plein désordre, vient giffler les cuisiniers tous les deux ou trois jours, sur l'ordre du chirurgien Ramazan Onar.

— Ce sont des gens d'un certain âge, ai-je dit, et ils n'ont aucun tort. pourquoi les giffler-tu ainsi?

— De la discipline avant tout! De la discipline. Toi, tu es jeune, tu ne le sais pas encore. Il faut mener ce peuple, le fouet à la main!

Sa conception de discipline était ainsi! Que faire! Et chose curieuse, ce n'est pas seulement cet idiot pharmacien et ce médecin Onar qui soient de cet avis; il y en a beaucoup qui croient encore qu'on ferait mieux aller les affaires, le fouet à la main.

Pour obtenir la permission de remettre à l'usage l'ancienne cuisine, j'ai été moi-même voir le médecin en chef; je lui ai expliqué le cas et demandé son approbation en la matière. Il est venu examiner la situation sur place, et a accordé tout de suite son approbation. Le lendemain matin, nous nous sommes mis au travail; quelques jours plus tard, le badigeonnage en était déjà terminé. Médecins, malades, cuisiniers, plantons, s'en sont tous montrés très contents, sauf Celile qui a fait la petite bouche et m'a dit:

— Je me demande quand tu t'en lasserai?

— Quand je serai sorti d'ici.

- Kime yaranmak için yapıyorsun, ben anlamadım ki...
- Sana, Bayan Celile, belki arkamdan anarsın..

Garipsedi. Ya, gönül bu... Garipsedi ve boyununu bükip.

- Ben anmışım ne olacak ! dedi.
- Eh, hiç olmazsa sen anarsın ya.. dedim.

Durdu. Duvarlara baktı, ocaklara baktı. Gitti açılan pencereden dışarıya baktı. Sonra yanıma geldi ve:

- Hani bu insanlar, dedi. İyilik bilirler mi sanırsın! Benim kadar emek vermiş olmasın. Doktor kapı çalar da işitem, bekletirim, kapıda kalır diye soğuk sofalarda gece yarılarında kadar bekler, sandalye üstlerinde uyurdum. Sonra ne oldu? Kimse benim iyiliğimi bildi mi? İşte bak bu dağbaşlarında, bu pislik içinde sürünüyorum. Hepsi boştur. Testiyi kıran da bir, suyu getiren de!

Anlaşıyor ki Celile'nin gönlünde de bir doktorun hikâyesi yatıp duruyor. Öyle ya, sabah kalkınca başlayıp akşam yatıncaya kadar süren o hırçnlık, o herkese çatışlar, boş yere bağırıp çağurmalar yalnız terbiye kıtlığından, yalnız göreneklerin kötülüğünden ileri gelmiyordu ya ! İçinde diken gibi batan bu geçmiş hikâyeyi, Celile burada kimlere söylesin!... Kimbilir, sevmiştir, aldatılmıştır. Bu acıları, bu haksızlıkları Celile kime dinletsin! Elbet te bunlar hırçnlık olup taşacak, kıskançlık olup çarpacak! Bunlara katlanmalı. Yahut oturup dinlemeli!

Ben dinleyebilirim ama, "neme gerek" dedim. Dedim de sonra düşündüm: bununla arkadaş olmak ve burada yalnız kalmış bir kıza iyilik etmek varken çekinmek neden? Biraz sorar gibi olsam Celile bana kendi hikâyesini anlatacak. Sonra da benimle arkadaş olacak. Hele bakalım, bir sırası gelsin diye bekledim.

Bir kaç gün sonra Celile kendisi, bana, başından geçeni anlattı: Celile Bursa'da öksüz kalmış. Orada hekimlik eden bir adamın karısı bunu yanına evlâtlık almış. Büyütmüş ve biraz da okutmuş. Doktorun İhsan adında bir de oğlu varmış. Günün birinde doktor Bursa'da ölür. Bunlar da İstanbul'a giderler. Celile biraz da İstanbul'da okur. İhsan da hekim fakültesine girer. Bu fakülteyi bitireceği yıllarda anası

— Je ne comprends vraiment pas; tu fais tout cela pour faire plaisir à qui?..

— A toi Celile; peut-être que tu te souviendras de moi lorsque je ne serai plus ici!....

Ça lui a paru étrange. Elle a promené ses regards sur les murs, sur les cheminées. Elle est allée regarder par la fenêtre nouvellement ouverte, puis elle est revenue près de moi, et:

— Ces gens-là, a-t-elle dit, tu crois qu'ils savent remercier un bienfait! Personne d'autre qui ait rendu aux gens autant de services que moi! Par souci de ne pas entendre la porte sonner, de faire attendre mon docteur dehors, je veillais jusqu'à minuit dans les couloirs froids et dormais sur la chaise. Mais à quoi a servi tout cela? A t-on jamais apprécié ce sacrifice! Me voilà qui traîne dans cette saleté, dans cette rase campagne. Travailler ou ne pas travailler, ça revient au même!

On comprend bien que dans le coeur de Celile s'endort l'histoire d'un docteur. Mais oui, du matin au soir, cette mauvaise humeur, ces enguelades, ces colères pour un oui ou pour un non, n'étaient sûrement pas dus uniquement au manque d'éducation, à l'impolitesse, aux mauvaises habitudes! Mais ici, à qui Celile pourrait-elle ouvrir cette histoire passée qui lui piquait le coeur comme une épine!.. Qui sait, peut-être qu'elle a aimé quelqu'un par qui elle a été trahie. A qui voulez-vous qu'elle épanche toutes ces souffrances, toutes ces injustices! Elles se manifesteront, à raison, par des mauvaises humeurs, par des jalousies. Il faut s'y plier ou les écouter sincèrement.

Moi, je peux les entendre, me suis-je dit, mais qu'est-ce que ça changera! Puis j'ai réfléchi: Puisqu'il est possible de me lier d'amitié avec elle et d'aider une fille restée toute seule ici, pourquoi donc hésiter? Si je me montre un peu favorable à l'écouter, Celile me racontera l'histoire de sa vie. Elle se liera d'amitié avec moi par la suite. Attendons pour l'instant, le moment opportun en viendra sûrement un jour.

Quelques jours plus tard, Celile est venue d'elle même me raconter l'histoire de sa vie: Celile reste orpheline à Bursa. La femme d'un médecin la prend chez elle comme fille adoptive. Elle l'élève et l'envoie un peu à l'école. Le médecin a un fils nommé İhsan. Un beau jour, le médecin meurt à Bursa. La famille déménage à İstanbul, où Celile continue ses études. İhsan entre à la Faculté de Médecine; il perd sa mère vers la fin de ses études.

ölür. İhsan, Celile ile yalnız kalır. Celile oğlana bakar. Genç kızlık yaşlarından beri de İhsan'ın karısı olmağı ummağa başlamışmış. Celile İhsan'ı da evi de iyice benimser. Yalnız şu var ki aralarında bir söz geçmez. Ve benim anladığıma göre İhsan, bu evlenmeği umduracak hiç bir şey yapmaz. Anlaşıyor ki oğlan Celile'ye kardeş gözü ile bakmış. Son güne kadar da bu bakımını değiştirmemiş. Belki Celile'yi sevmemiş. Celile onu sevmiş mi? Bana kalırsa o da belli değil. Yalnız Celile doktorun karısı ve bu evin kadını olacağını çok ummuş Buna çok inanmış. Doktorun başka biri ile evleneceğini hiç aklına getirmemiş. Doktor ihtisasını bitirecek, beni alacak diye bekler, her işini de ona göre hazırlarken, günün birinde, ansızın öğrenmiş ki İhsan, kendi arkadaşlarından birinin kızkardeşi ile evleniyor. Bunu öğrendiğinin ertesi günü daha ne yapacağını bilememiş. Aradan bir gün daha geçmiş. Üçüncü günü, evde kimse olmadığı bir saatte bir ufak bohça ile yalnız bir kat çamaşırını alarak evden çıkmış, kaçmış ve Bursalı bir kadının evine saklanmış. Celile'yi aramışlar. Polis aramış. İzmir'e gitmiş. Oradan bu Başhekimi tanımış. Hastabakıcı olmuş. Oradan Adana'ya gitmiş. Erzurum'a gitmiş. Odacılık etmiş, bir mektepte hizmetçilik etmiş. Önüne ne iş geldi ise yapmış. Sonra bu Sağlikevi açılınca Başhekim onu buraya almış.

İşte Celile'nin bana anlattığı hikâye bu. Bu bir sevgi hikâyesi değil, bir gönül kırgınlığı, bir sevgisizlik hikâyesi. Celile sevildiğini istenildiğini sanırken, sevilmediğini, istenilmediğini anlamış. Bir daha da İhsan'ın adını anmamış. Ne olduğunu, nerede olduğunu da bilmiyor.

Buna şunu da katmalı ki, evden çıkıp kaçtıktan sonra kimse de çıkıp Celile'ye: "Sen iyisin, ben seni beğeniyorum!" dememiş. Sevilmemiş, istenilmemiş, gönlü kırılmış, bu küskünlük de sürüp gidiyor!

Bu hikâyeyi dinlediğim ve Celile'yi beğendiğimin ertesi günü bu kız değişti. Gelip. ikide birde beni aramağa, benden iş danışmağa, benimle beraber tahtakurusu ayıklamağa başladı. O siniri, hırçınlığı, ötekine berikine çatıp bağırması, şirretliği de kalmadı. Bu değişikliği, bizim koğuşun hastaları da gözden kaçırmadılar. Kendisine de söylediler.

- Buna gönül mü verdin, ne ettin? dediler.

Celile:

Ihsan reste seul avec Celile qui se met à son plein service. Depuis sa jeunesse, elle rêve d'être sa femme un jour. Celile s'attache de tout coeur tant à Ihsan qu'à la maison. Mais seul, il ne se passe aucune conversation entre eux; et à ce que j'ai senti, Ihsan ne lui laisse espérer un tel mariage. C'est donc qu'il l'a considérée toujours comme une soeur. Jusqu'au dernier moment, il ne change pas son comportement envers elle. Peut-être n'a-t-il pas aimé Celile. Et notre amie l'aime-t-elle? D'après moi, ça non plus ce n'est pas clair. Ce qui est sûr, c'est que Celile espère fortement être un jour la femme du docteur et la maîtresse de cette maison. Elle y croit de tout coeur. Elle ne peut jamais imaginer que le docteur puisse se marier un jour avec une autre fille. Au moment où elle espère que le docteur l'épousera, après avoir terminé sa spécialisation, elle apprend qu'Ihsan est sur le point d'épouser la soeur de l'un de ses amis. Le lendemain, elle ne sait plus que faire. Il s'écoule encore un jour; le troisième jour, à une heure où il n'y a personne à la maison, prenant un petit baluchon avec ses vêtements, elle quitte la maison pour se cacher chez une femme de Bursa. On la cherche partout, on avertit la police; on ne la retrouve pas. Elle part pour Izmir où elle fait connaissance avec ce médecin en chef. Elle se fait garde-malade. De là elle va à Adana, puis à Erzurum. Elle travaille comme planton dans les bureaux, dans une école. Elle connaît, bref, trente-six métiers. Après la mise au service de cet hôpital, le médecin en chef l'embauche ici.

Voilà l'histoire que Celile m'a raconté. Ce n'est pas une histoire d'amour, mais celle d'un coeur brisé, d'un manque d'amour. Celile comprend qu'elle n'est pas du tout aimée ni préférée au moment où elle en pensait le contraire. Depuis, elle ne prononce jamais le nom Ihsan. Elle ne sait plus où en est le docteur.

Il faut encore y ajouter que, après son départ de la maison, personne ne s'enquiert d'elle; elle n'entend de personne le moindre compliment, le moindre mot doux. Elle n'est ni aimée, ni cherchée, ni estimée, elle a le coeur brisé; et cette pleine fâcherie persiste encore!

Au lendemain du jour où j'ai écouté cette histoire et que je l'ai complimentée, cette fille a entièrement changé; elle a commencé à venir me chercher fréquemment, à me demander conseil. Sa nervosité, sa mauvaise humeur, ses engueulades, ses cris ont tous disparu. Ce changement en elle n'a pas échappé aux malades de notre clinique qui le lui ont exprimé en la taquinant:

— Tu es tombée amoureuse de lui, quoi?

Celile:

- A, dedi. Neden gönül vereyim! Terbiyesizin zoruna bak, Adam adamı severse hemen gönül mü verir? O benim dünya ahret kardeşim olsun!

Ben oradan ayrılırken Celile ağladı.

- Bu kadar tez gidecektin de neye kendini sevdirdin! dedi.

Beni unutmaz. Şimdi her on beş günde bir mektubunu alırım. Son mektubunda "senin yüzün suyu hürmetine, Tanrı esirgesin, işlerimiz iyi gidiyor. Kapılara pencerelere tel geçirdiler, sineğimiz de kesildi!" diye yazıyor.

Mektupları hoştur. Okur, sevinirim.

1942

TÜSTAV

– *Peuh, idiots! Pourquoi serais-je tombé amoureux? Sympatiser quelqu'un, c'est toujours tomber amoureux de lui? Lui, il est d'ores et déjà mon frère tant ici-bas que dans l'au-delà!*

Quand j'ai quitté l'hôpital, Celile a pleuré:

– *Puisque tu nous quitterais si tôt, pourquoi t'es-tu fait aimer tant!*

Et elle ne m'a jamais oublié. Tous les quinze jours, je reçois une lettre d'elle. Dans sa dernière lettre elle m'écrit: "Grâce à toi, nos affaires vont très bien. Que Dieu nous préserve du mauvais oeil. On a muni les fenêtres et portes de moustiquaires; nous ne sommes plus embêtés par les mouches.

Ses lettres sont charmantes; j'éprouve toujours un grand plaisir à les lire.

Traduit par: Tahsin SARAÇ

TÜSTAV

JEAN GIRAUDOUX

Chaillot'daki Deli

Çevirenler : Fehmi Baldaş-Salâh Birsell
350 kuruş.

AUDIBERTI

Kötülük Kol Gezıyor

Çeviren : Salâh Birsell
300 kuruş.

SEAN O'CASEY

Dünyanın Düzeni

Çeviren : İrfan Şahinbaş
270 kuruş.

E. BAGNOLT

Kireçli Bahçe

Çeviren : Cahit Okurer
280 kuruş.

T. WILLIAMS

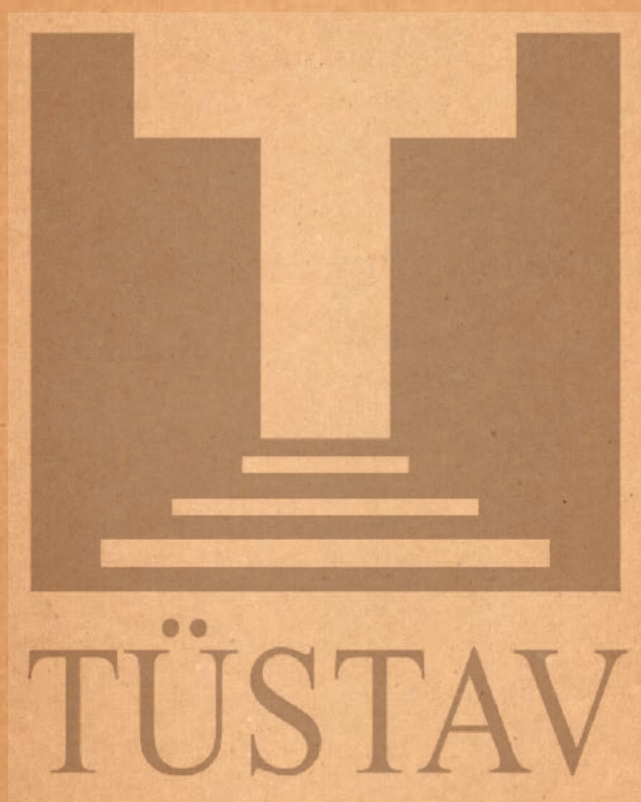
Arzu Tramvayı

Çeviren : Halit Çakır
360 kuruş.

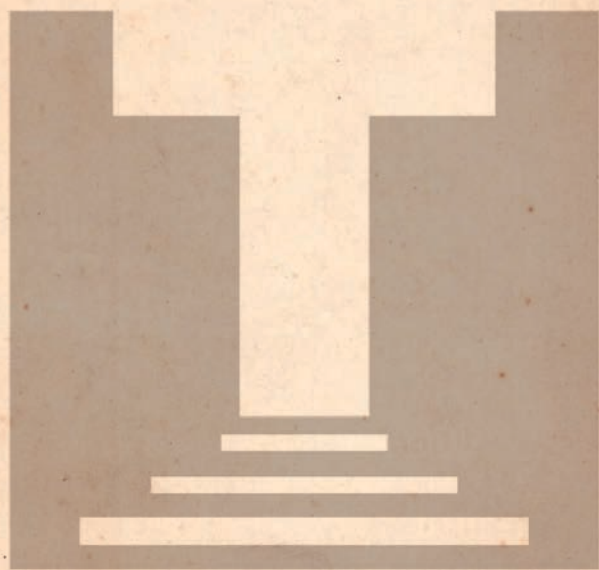
MEVLÂNA

Divan-ı Kebirden Seçme Şiirler

Çeviren : Mithat Baharî Beytur
685 kuruş

TÜSTAV

TÜSTAV

No. 3811

F. 450 Kuruş